

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Vastaajan oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen etäoikeudenkäyntinä pidettävässä rikosasian pääkäsittelyssä

Prosessioikeus
Pro gradu -tutkielma

Joona Lakka

9.9.2026
Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Vastaajan oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen etäoikeudenkäyntinä pidettävässä rikosasian pääkäsittelyssä

Tekijä: Joonas Lakka

Koulutusohjelma/oppiaine: Oikeustiede, prosessioikeus

Ohjaaja: VT, OTT Mikko Vuorenpää

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: XVII + 73 sivua

Vuosi: 2026

Tiivistelmä:

Tässä tutkielmassa selvitetään vastaajan oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista rikosasian etäoikeudenkäyntinä (OK 2:16) pidettävässä pääkäsittelyssä. Tutkimus on poikkeuksellisen ajankohtainen, sillä siinä tutkitaan 1.3.2025 voimaan tullutta etäyhteyssuodistusta (lait 886/2024 ja 887/2024), joka mahdollisti tuomareidenkin etäosallistumisen ja siten myös täysin etänä pidettävät oikeudenkäynnit. Tutkimusmenetelmänä käytetään lainoppia, joka tarkoittaa voimassa olevan oikeuden tutkimista hyödyntäen mm. lakeja ja niiden esitöitä, kansallista ja kansainvälistä oikeuskäytäntöä sekä oikeuskirjallisuutta.

Tutkimuksen keskeisinä tuloksina havaitaan, että etäoikeudenkäyntinä pidetty rikosasian pääkäsittely ei lähtökohtaisesti vaaranna vastaajan oikeusturvaa eikä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Toimivat puhe- ja videoyhteydet rinnastetaan fyysiseen läsnäoloon, jolloin myös kuulemisperiaate toteutuu. Menettelyperiaatteita tulkitaan niiden tavoitteiden mukaisesti, ei itseisarvoisesti. Vastaajan kertomuksen uskottavuuden kannalta tärkeintä on kertomuksen sisältö itsessään, ei nonverbaalisista eleistä tehtävät havainnot ja johtopäätökset.

Tutkimuksen päätelmänä voidaan todeta, että vastaajan oikeusturva ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti toteutuvat etäoikeudenkäyntinä pidettävässä rikosasian pääkäsittelyssä, mutta tämä ei ole täysin ehdotonta. Neljän reunaehdon on toteuduttava. Ensinnäkin tietotekniikan on oltava moitteetonta ja sen toimivuudesta on varmistuttava. Siksi suotavaa olisikin vastaajan osallistuminen toisesta viranomaisesta, jossa tekniikan laatua voidaan paremmin valvoa. Toiseksi vastaajan oikeus avustajaan ja luottamukselliseen viestintään hänen kanssaan on toteuduttava. Kolmanneksi istunnon julkisuuden toteutumisesta on huolehdittava järjestämällä yleisölle mahdollisuus seurata istuntoa esimerkiksi sivusalista. Neljänneksi etäoikeudenkäynnin järjestäminen vaatii tuomioistuimelta tarkkaa soveliaisuusharkintaa, jossa on otettava huomioon kokonaisuudessaan kaikki oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, vastaajan sekä muiden asianosaisten oikeusturvaan sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen vaikuttavat seikat.

Avainsanat: etäoikeudenkäynti, oikeudenmukainen oikeudenkäynti, oikeusturva, rikosprosessi.

Sisällys

Lähteet	VI
Lyhenteet	XVI
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja johdatus aiheeseen	1
1.2 Tutkimuskysymys	2
1.3 Raja- ja tutkimuksen rakenne	3
1.4 Metodi ja aineisto	7
2 Etäyhteydet rikosprosessissa, sääntely ja käsitteet	9
2.1 Etäyhteyksien kehityshistoria	9
2.2 Oikeuden nykytila	13
2.2.1 Kansallinen sääntely	13
2.2.2 Ihmisoikeusvelvoitteet sekä EU-oikeus	14
2.3 Etäosallistumisen muodot	16
2.3.1 Asianosaisen etäosallistuminen	16
2.3.1.1 Asianosaisen etäosallistumisen muodoista	16
2.3.1.2 Todistelutarkoituksessa	17
2.3.1.3 Muussa tarkoituksessa	19
2.3.2 Tuomioistuimen jäsenen etäosallistuminen (OK 2:15)	20
2.3.3 Etäoikeudenkäynti (OK 2:16)	21
2.4 Asianosaisten ja tuomareiden etäosallistumisen keskeiset edellytykset	23
2.4.1 Soveliasuusharkinta	23
2.4.1.1 Soveliasuusharkinta ratkaisukokoonpanon jäsenen osallistuessa etänä (OK 2:15)	23
2.4.1.2 Soveliasuusharkinta etäoikeudenkäynnin järjestämisessä (OK 2:16)	25
2.4.1.3 Asianosaisen etäosallistumisen soveliasuus	25
2.4.2 Etäoikeudenkäynniltä vaadittu perusteltu syy	28
2.4.3 Asianosaisen suostumuksen merkitys	30
3 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti rikosasiassa	32
3.1 Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsite	32
3.2 Etäyhteyksien kannalta keskeiset oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä tukevat periaatteet	34

3.2.1 Kontradiktorinen periaate ja equality of arms -periaate	34
3.2.1.1 Kontradiktorinen periaate	34
3.2.1.2 Equality of arms -periaate	37
3.2.2 Suullisen käsittelyn julkisuus	38
3.2.3 Oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissä sekä oikeus puolustukseen ja avustajaan	40
3.2.4 Välittömyys-, suullisuus- ja keskitysperiaate	41
3.2.4.1 Välittömyysperiaate	42
3.2.4.2 Suullisuusperiaate	44
3.2.4.3 Keskitysperiaate	46
4 Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen etäoikeudenkäynnissä	48
4.1 Yleiset lähtökohdat	48
4.2 Kontradiktorisen periaatteen toteutuminen etäyhteyden välityksellä	48
4.3 Oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissä ja oikeus puolustukseen	49
4.4 Julkisuusperiaatteen toteutuminen	51
4.5 Menettelyperiaatteiden toteutuminen	53
4.5.1 Välittömyysperiaate	54
4.5.2 Suullisuusperiaate	56
4.5.3 Keskitysperiaate	57
4.5.4 Tietotekniikan toimivuus edellytyksenä menettelyperiaatteiden toteutumiselle	58
4.6 Etäyhteyksien vaikutus kertomuksen uskottavuuteen	60
5 Johtopäätökset	64
5.1 Keskeiset havainnot	64
5.1.1 Tutkimuksesta yleisesti	64
5.1.2 Sääntelystä yleisesti	65
5.1.3 Oikeus avustajaan ja kontradiktorisen periaatteen toteutuminen edellyttävät toimivia tietoteknisiä valintoja	65
5.1.4 Menettelyperiaatteiden toteutuminen etäyhteyksien välityksellä	67
5.1.5 Julkisuuden toteutuminen etäoikeudenkäynneissä	68
5.1.6 Kuultavan uskottavuus	68
5.2 Vastaukset tutkimuskysymyksiin	69
5.2.1 Vastausten rakentuminen	69
5.2.2 Vastaukset alakysymyksiin	69
5.2.3 Vastaus pääkysymykseen	70

5.3 Jatkokehitystarpeet**72**

Lähteet

Kirjallisuus

Aalto, Pekka. EU-oikeus Suomessa. Alma Insights, 2025.

Ala-Kortesmaa, Sanna – Välikoski, Tuula-Riitta, Käräjätuomareiden kuunteluosaaminen ja vuorovaikutuksen rakentuminen rikosoikeudenkäynnin etäkuulemistilanteissa – asian selvittämisen mahdollistaja ja oikeussalikokemuksen tuottaja. Oikeus 3/2023, s. 170–190.

Autio, Anna-Liisa – Ervo, Laura, Pandemian ja digitalisaation vaikutukset käräjäoikeuksien toimintaan. Lakimies, 5/2022, s. 701–728.

Bandes, Susan A. – Feigenson, Neal, Virtual Trials: Necessity, Invention, and the Evolution of the Courtroom. Buffalo Law Review, 5/2020, s. 1275–1352.

Ervo, Laura, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Talentum, 2005.

Ervo, Laura, Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus: käsikirja lainkäyttäjille. WSOY, 2008.

Helenius, Dan – Linna, Tuula, Siviili- ja rikosprosessioikeus. 3. uud. painos. Alma Insights 2024.

Jokela, Antti, Rikosprosessi. 4., uud. painos. Talentum 2008.

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. 5. uud. painos. Alma Insights 2018.

Jokela, Antti, Oikeudenkäynti III: Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. 3. uud. painos. Alma Insights, 2025.

Jonkka, Jaakko, Eräitä näkökohtia perusoikeuksien toteutumisesta erityisesti rikosprosessissa. Lakimies 8/1998, s. 1255–1270.

Kolehmainen, Antti, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. s. 105–134 teoksessa Tarmo Miettinen (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy 2016.

Korhonen, Petteri – Jämsä, Jurkka, Sähköinen prosessi hovioikeudessa. Alma Insights 2022.

Korhonen, Petteri – Jämsä, Jurkka, Tuomioistuimen jäsenen osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, Defensor Legis, 3/2021, s. 700–710.

Koulu, Riikka, Videoneuvottelu rajat ylittävässä oikeudenkäynnissä: Sähköisen oikeudenkäynnin nousu. University of Helsinki Conflict Management Institute 2010.

Koulu, Riikka, Virtuaaliläsnäoloa istuntosalissa – oikeudenkäynnin tulevaisuus vai teknologiauskoisten utopia?, Defensor Legis, 1/2011, s. 73–86.

Kuuliala, Matti – Linna, Tuula – Saranpää, Timo, Siviiliprosessi I: Riita-asian oikeudenkäynnin periaatteet ja toimijat. Alma Insights 2022.

Linna, Tuula, Prosessioikeuden oppikirja. 3. uud. painos. Alma Insights 2025.

Mäenpää, Olli, Julkisuusperiaate. 4., uud. painos. Alma Talent 2020.

Määttä, Kalle, Oikeuslähdeoppi lakien tulkinnassa – I Lähtökohtia tarkasteluun. Asiantuntija-artikkeli, Edilex 13.11.2024. Saatavilla: www.edilex.fi. Viitattu: 2.6.2026.

Määttä, Pekka, Rikosasian joutuista käsittely – perusoikeus ja tuomarin velvollisuus. Lakimies 3/2014, s. 429–434.

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. 7., uud. painos. Alma Insights 2026.

Pölönen, Pasi, Henkilötodistelu rikosprosessissa. Väitöskirja. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja, n:o 236.

Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma 2015.

Rautiainen, Pauli – Kostiaisen, Aura – Kurki, Visa – Soininen, Niko – Määttä, Tapio, Oikeus ja sen tutkiminen. Vastapaino, 2023.

Tolvanen, Matti - Välikoski, Tuula-Riitta, Oikeussaliviestintä. Alma Insights 2024.

Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Tuomion perusteleminen. Alma Insights, 2010.

Virolainen, Jyrki - Pölönen, Pasi, Rikosprosessin perusteet: Rikosprosessioikeus I. Talentum 2003.

Virolainen, Jyrki – Vuorenperä, Mikko, Johdatus prosessioikeuteen. s. 41–228 teoksessa Vuorenperä, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki, Prosessioikeus. 6. uud. painos. Alma talent 2021.

Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden perusteet. 2. uud. painos. Helsinki: Alma Insights 2023.

Virallislähteet

Suomi

Hallituksen esitykset

HE 15/1990 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi Lainsäädännöksi.

HE 83/2001 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren hovioikeusmenettelyä koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi.

HE 32/2001 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 190/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelu, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 31/2003 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen ja keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen varauman peruuttamisen hyväksymisestä sekä niihin liittyviksi laeiksi.

HE 271/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä kärjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 13/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 233/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 200/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 133/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 63/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle etäyhteyksien käytön edistämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi.

Perustuslakivaliokunnan lausunnot ja mietinnöt

PeVL 2/1990 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

PeVL 43/1998 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 9/2003 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen ja keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen varauksen peruuttamisen hyväksymisestä sekä niihin liittyviksi laeiksi.

PeVL 39/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

PeVL 43/2021 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

PeVL 35/2024 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle etäyhteyksien käytön edistämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi.

Lakivaliokunnan mietinnöt

LaVM 9/1997 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä rikosasiain oikeudenkäyntineettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

LaVM 19/1997 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.

LaVM 3/2009 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi oikeudenkäynnin viivästyksen hyvittämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 2/2018 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 7/2024 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle etäyhteyksien käytön edistämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi.

Ministeriöiden julkaisut ja mietinnöt

Oikeusministeriö, Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa: Arviomuistio. Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 2019:6. Helsinki 2019.

Oikeusministeriö, Etäyhteydet oikeudenkäynneissä, Arviomuistio. Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 2023:2. Helsinki 2023.

Oikeusministeriö, Etäyhteydet oikeudenkäynneissä, Arviomuistio. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 2023:28. Helsinki 2023.

Viranomaisten ja järjestöjen lausunnot (Hanke VN/32207/2022 / HE 63/2024 vp)

Helsingin käräjäoikeus. Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

Itä-Suomen yliopisto. Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

Korkein oikeus. Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri. Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

Oikeusrekisterikeskus. Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

Pirkanmaan käräjäoikeus. Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

Suomen Lakimiesliitto ry. Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

Suomen Tuomariliitto ry. Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

Tuomioistuinvirasto. Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

Vaasan hovioikeus. Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (Lausunto oikeusministeriölle koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. 2024. (VN/32207/2022).

Muut viranomaisjulkaisut ja -ohjeet

Tuomioistuinvirasto, Opas tuomioistuimille etäyhteyksien käyttöön oikeudenkäynnissä. 155/09.00.02.01/2020. 2020.

Tuomioistuinvirasto, AIPA-järjestelmä otetaan käyttöön rikosasioissa. Tiedote 27.5.2024.

Muut Pohjoismaat

Prop. 2004/05:131. En modernare rättegång. Regeringens proposition (Ruotsi).

Prop. 1998/99:65. Videokonferens i rättegång. Regeringens proposition (Ruotsi).

Prop. 2018/19:81. Stärkt ordning och säkerhet i domstol (Ruotsi)

Prop. 97 L (2021–2022). Endringer i straffeprosessloven og tvisteloven mv. (fjernmøter og fjern
vør i domstolene mv.). Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) (Norja).

Korkeakoulut ja tutkimuslaitokset

de Vocht, Dorris – van Geel, Vera – Lietonen, Anni – Korkman, Julia – Ervo, Laura – Kaakinen, Miika
– Bemelmans, Joeri, Background Paper on the Use of Remote Hearings and Recorded Pre-
trial Interviews as Evidence in Court, E-ViVi: Enhancing Videorecorded Interviews and Vir-
tual Hearings in Europe, Yhdistyneiden kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan krimi-
naalipolitiikan instituutti. HEUNI 2024

Yhdistyneiden kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti
(HEUNI), Suositukset eurooppalaisista parhaista käytännöistä rikosoikeudenkäyntien ai-
kuisten osapuolten etäkuulemisiä varten. 2026.

Euroopan unioni

COM(2020) 710 final. Euroopan komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Eu-
roopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle, oikeudenkäytön digitalisoin-
nista Euroopan unionissa. Välineet mahdollisuuksien hyödyntämiseen. Bryssel
2.12.2020.

Euroopan unionin neuvosto. Digitalisation of justice – Advice / Council Conclusions. Asiakirja
11599/20. Bryssel 8.10.2020,

C/2025/437, Euroopan unionin neuvosto, Euroopan sähköisen oikeuden strategia 2024–2028.
Euroopan unionin virallinen lehti C, 16.1.2025.

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Axen v. Saksa, 8273/78, 8.12.1983.

Dombo Beheer B.V. v. Alankomaat, 14448/88, 27.10.1993

Doorson v. Alankomaat, 20524/92, 26.3.1996.

Golubev v. Venäjä, 26260/02, 9.11.2006.

Håkansson ja Sturesson v. Ruotsi, 11855/85, 21.2.1990

Jallow v. Norja, 36516/19, 2.12.2021.

Jussila v. Suomi, 73053/01, 23.11.2006.

Krcmár ja muut v. Tsekin tasavalta, 35376/97, 3.3.2000.

Kress v. Ranska, 39594/98, 7.6.2001.

Marcello Viola v. Italia, 45106/04, 5.10.2006.

Martinie v. Ranska, 58675/00, 12.4.2006.

Riepan v. Itävalta, 35115/97, 14.11.2000.

Sakhnovskiy v. Venäjä, 21272/03, 2.11.2010.

Stephan Kucera v. Itävalta, 13810/22, 9.12.2025.

Stran Greek Refineries ja Stratis Andreatis v. Kreikka, 13427/87, 9.12.1994

Sutter v. Itävalta, 8209/78, 22.2.1984.

Van Der Heijden v. Alankomaat 42857/05, 3.4.2012.

Vermeulen v. Belgia, 19075/91, 20.2.1996.

Werner v. Itävalta, 21835/93, 23.10.1995.

Euroopan unionin tuomioistuin

C-760/22, FP ym., ratkaisu 4.7.2024.

Korkein oikeus

KKO 1991:84

KKO 1996:50

KKO 2000:7

KKO 2007:82

KKO 2007:101

KKO 2012:51

KKO 2013:96

KKO 2021:5

KKO 2021:91

KKO 2021:92

Hovioikeudet

Rovaniemen hovioikeus 19.11.2021, nro 337, dnro R 21/332.

Rovaniemen hovioikeus 22.2.2024, nro 53, dnro S 23/602.

Itä-Suomen hovioikeus 4.3.2022, nro 110, dnro R 21/780.

Itä-Suomen hovioikeus 23.3.2022, nro 98, dnro R 21/525.

Helsingin hovioikeus 22.5.2020, nro 20/118247, dnro R 20/492.

Norjan korkein oikeus (Høyesterett)

Rt-2014-1292 (HR-2014-2472-A), 19.12.2014.

Verkkolähteet

Yle Uutiset (Auvinen, Armi), Valtio maksaa vuosittain satojatuhansia euroja hyvityksiä pitkistä oikeudenkäynneistä, mutta Kittilä-jupakasta niitä ei ole maksettu. 12.5.2023. <https://yle.fi/a/74-20031392>. Viitattu 16.6.2026.

Ikäheimonen, Tero, Tallenneuudistus lykkääntyy vuoteen 2025 – vaikutus asianajajan työhön pitää ymmärtää jo nyt, Advokaatti, 2/2023, Luuppi-palsta. <https://advokaatti.fi/2023/05/09/tallenneuudistus-lykkaantyy-vuoteen-2025-mutta-vaikutus-asianajajan-tyohon-pitaa-ymmartaa-jo-nyt/> Viitattu 16.6.2026.

Tuomioistuinlaitos, Rikosasiat. <https://www.tuomioistuimet.fi/asiat/rikosasiat/> Viitattu 8.6.2026.

Lyhenteet

AIPA	Tuomioistuinten asianhallintajärjestelmä
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus SopS 18/1990, SopS 19/1990
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HE	Hallituksen esitys
HEUNI	Yhdistyneiden kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti
Julkl	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621
KKO	Korkein oikeus
KP-Sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus SopS 7/1976, SopS 8/1976
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
OK	Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
OM	Oikeusministeriö
PKL	Pakkokeinolaki 22.7.2011/806
PL	Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
RB	Ruotsin oikeudenkäymiskaari (Rättegångsbalk, 1942:740)
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689

Rpl	Tanskan oikeudenkäyntilaki (Retsplejeloven LBK nro 1298, 07.11.2025)
SopS	Sopimussarja
Strpl	Norjan rikosprosessilaki (Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven), 22.5.1981 nr. 25)
vp	valtiopäivät
YTJulkL	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 30.3.2007/370

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta ja johdatus aiheeseen

Teknologian ja tekoälyn nopea kehitys on varsinkin koronapandemian jälkeen johtanut merkittäviin yhteiskunnallisiin muutoksiin, mikä näkyy erityisesti etäosallistumismahdollisuuksien lisääntymisenä. Maailman digitalisoituessa tietotekniikka on tullut tärkeäksi osaksi ihmisten jokapäiväistä elämää¹. Suomalainen oikeusjärjestelmä ei ole poikkeus tästä muutoksesta, vaan etäosallistumismahdollisuudet ovat lisääntyneet myös oikeudenkäynneissä. Kyse ei ole vain teknisestä muutoksesta vaan merkittävämmästä oikeusjärjestelmämme murroksesta. Erityisesti koronapandemian jälkeen etäyhteyksien käyttö on kaikilla aloilla lisääntynyt, sillä niiden käytössä on huomattu huomattavia aika- ja kustannussäästöjä. Oikeusalalla on kuitenkin jo ennen pandemiaa ollut lukuisia etäosallistumiseen liittyviä lakiuudistuksia, jotka ovat asteittain lisänneet oikeudenkäynnin osapuolille etäosallistumismahdollisuuksia. Luonnollisesti uudistuksiin liittyy kysymyksiä myös oikeudenkäytön tehostamisen ja kustannussäästöjen vaikutuksista asianosaisten oikeusturvaan.²

Suomen rikosoikeudellisia käsittelyjä on moitittu hitaiksi ja viivästymisistä on katsottu aiheutuvan asianosaisille korjaamattomia ja vakavia haittoja. Puutetta ei ole saatu korjattua perusoikeusuudistuksellakaan, jonka tarkoituksena oli saattaa Suomen perusoikeusjärjestelmä vastamaan kansainvälisten ihmisoikeussopimusten asettamia vaatimuksia.³ Enemmistö Suomea koskevista langettavista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tuomioista koskeekin juuri liian hitaita oikeudenkäyntejä⁴. Tätä suomalaisen oikeusjärjestelmän heikkoutta on pyritty korjaamaan lukuisilla uudistuksilla⁵.

Kansallisen lainsäädännön taustalla on myös vaikuttanut laajempi eurooppalainen oikeudenkäytön digitalisointi ja paine pysyä yhteiskunnan muutoksen perässä. Euroopan unioni on Euroopan sähköisen oikeuden strategiassaan vuosille 2024–2028 (C/2025/437) todennut, että teknologisten välineiden käyttö on lisääntynyt yhteiskunnassamme ja tästä syystä myös digitaalisiin palveluihin kohdistuu yhä suurempia odotuksia. Oikeuslaitoksen digitalisaatiolla tavoitellaan oikeusturvan saatavuuden parantamista, toiminnan tehostamista sekä oikeusalan toimijoiden työn

¹ Korhonen – Jämsä 2022, s. 5.

² HE 63/2024 vp, s. 4. OM 2023:2, s. 8.

³ Määttä 2014, s. 429. Virolainen - Vuorenpää 2021, s. 86–87.

⁴ Auvinen 2023.

⁵ Uudistuksista lisää luvussa 2.1.

helpottamista. Tämän lisäksi oikeuslaitosta pyritään tuomaan lähemmäs kansalaisia, jotta heille voidaan tarjota parempia oikeuspalveluja.⁶

Suomessa viimeisimpiin rikosprosessia tehostaviin uudistuksiin kuuluvat erityisesti 1.3.2025 voimaan tullut lakiuudistus (lait 886/2024 ja 887/2024, HE 63/2024 vp), jolla on huomattavasti lisätty etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia oikeudenkäynneissä. Tästä uudistuksesta käytetään jatkossa nimitystä *etäyhteysuudistus*. Sen merkittävimpana sisällöllisenä muutoksena voidaan pitää tuomareiden etäosallistumisen mahdollistamista, minkä tuomia haasteita tässä tutkielmassa tutkitaan.

Etäosallistumiseen liittyvät lakiuudistukset herättävät kysymyksiä siitä, miten prosessin tehokkuusvaatimuksia tasapainotellaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sekä asianosaisten oikeusturvan kanssa⁷. Toisaalta on myös jouduttu arvioimaan ennestään itsestään selviä asioita, kuten mitä *läsnäolo* istuntosalissa tarkoittaa. Tutkimusaihe on siten nykyaikaan peilattuna erittäin ajankohtainen.

1.2 Tutkimuskysymys

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää etäyhteyksien käytön vaikutusta rikosasian vastaajan oikeusturvaan sekä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen. Tutkimuksessa painopiste on siten etäyhteyksin pidettävässä rikosasian pääkäsittelyssä ja vastaajan oikeusturvassa. Pääkysymyksenä on, miten oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja vastaajan oikeusturva toteutuvat täysin etänä pidettävässä rikosasian pääkäsittelyssä.

Pääkysymyksen vastauksen selvittämiseksi on ollut perusteltua jakaa tutkimus kolmeen alakysymykseen. Nämä kolme alakysymystä ovat:

1. Miten perinteiset menettelyperiaatteet (välittömyys-, suullisuus ja keskitysperiaate) toteutuvat etäoikeudenkäynneissä,
2. Miten kuulemisperiaate ja ns. equality of arms -periaate sekä julkisuusperiaate toteutuvat etäoikeudenkäynnissä, ja
3. Miten etäoikeudenkäynti vaikuttaa rikosasian vastaajan uskottavuuden arviointiin.

⁶ Euroopan unionin neuvosto 2025, kohdat 3 ja 4.

⁷ HEUNI 2026, s. 1.

Tutkimuskysymysten valinta on perusteltu, huomioiden juuri rikosasian vastaajan oikeusturvan kannalta merkittävimmät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin määritelmä on laaja ja se sisältää useita erilaisia oikeudenmukaisuuden takeita, joista suuri osa on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle. Tätä rajausta perustellaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Pääkysymys on valittu sen ajankohtaisuuden ja tutkijan henkilökohtaisen mielenkiinnon perusteella. Rikosprosessin oikeudenmukaisuuden kannalta vastaajan asema on keskeinen, sillä menettelyn asianmukaisuus ratkaisee viime kädessä sen, tuomitaanko hänet vai ei. Vastaajan on myös tutkitusti helpompi hyväksyä tuomio, jos se on syntynyt asianmukaisen ja oikeudenmukaisen prosessin lopputuloksena⁸. Alakysymysten valinta on perusteltu siten, että niihin vastamalla voimme myös vastata pääkysymykseen. Kaikkien alakysymysten vastausten ollessa myönteisiä, myös pääkysymyksen on oltava myönteinen.

Tutkimuksen tekohetkellä (kevät 2026) vastaajan asemasta etäoikeudenkäynnissä ei ole tehty laajempaa kansallista tutkimusta. Vuoden 2025 lakiuudistuksessa mahdollistettuun täysin etänä pidettävään oikeudenkäyntiin liittyen ei ole myöskään korkeimman oikeuden eikä hovioikeuden ratkaisukäytäntöä. Tässä mielessä tutkimus onkin erittäin ajankohtainen.

1.3 Rajaus ja tutkimuksen rakenne

Tutkimuksessa on keskiössä *oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin* määritelmä. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin määrittelemineen tyhjentävästi on mahdotonta ja siten sen tutkiminen on tässä tutkimuksessa ollut tarkoituksenmukaista rajata tiettyihin rikosasioiden ja erityisesti vastaajan kannalta keskeisiin takeisiin. Tämän rajauksen tekeminen on ollut tutkimuksen haasteellisin osuus ja tätä varten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet on ollut tarkoituksenmukaista jakaa hieman uudella tavalla.

Rajausta tehdessä on kiinnitettävä huomiota niihin etäosallistumismahdollisuuksien tuomiin käytännön muutoksiin, jotka tosiasiaassa vaikuttavat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen. Kyse on siitä, kuinka sidonnainen jokin tietty käsiteltävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijä on suhteessa käytettyyn osallistumiskeinoon. Oikeudenmukainen

⁸ Virolainen – Pölönen 2003, s. 253–254.

oikeudenkäynti voidaan siten jakaa tässä tutkimuksessa teknologianeutraaleihin sekä tila- ja välinesidonnaisiin takeisiin. Kyseistä jaottelua ei ole tehty oikeuskirjallisuudessa aiemmin.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet on siis jaettu kahteen ryhmään sen perusteella, kuinka riippuvaisia niiden tosiasiallinen toteutuminen on käytetystä osallistumistavasta. *Teknologianeutraalilla takeella* tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sellaista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijää, jonka sisältö ja toteutuminen eivät riipu siitä, osallistuuko asianosainen käsittelyyn etäyhteyden vai fyysisen läsnäolon kautta, vaan muista osallistumistavasta riippumattomista syistä. *Tila- ja välinesidonnaisella takeella* tarkoitetaan sellaista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijää, jonka toteutumiseen vaikuttaa nimenomaan se, osallistuuko asianosainen istuntoon etäyhteydellä vai fyysisesti läsnä. Silloin ratkaisevana seikkana on, että etäyhteyden käyttö tosiasiallisesti vaikuttaa tai voi vaikuttaa takeen toteutumiseen. Tällainen tae on kytkeytynyt aistihavaintoon, vuorovaikutukseen tai läsnäoloon.

Tätä jakoa on sovellettu systemaattisesti käymällä läpi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisimpiä osatekijöitä ja arvioimalla, vaikuttaako etäyhteyden käyttäminen tosiasiallisesti sen toteutumiseen. Mikäli osatekijä katsotaan teknologianeutraaliksi, on se rajattu tutkimuksen ulkopuolelle. Mikäli taas osatekijän toteutumiseen vaikuttaa asianosaisen osallistumistapa, on se sisällytetty tutkimukseen tila- ja välinesidonnaisena takeena.

Rajaus perustuu myös nimenomaan niihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöihin, joiden toteutumiseen on liittynyt ongelmia korkeimman oikeuden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä, ja joita lainsäätäjä on korostanut etämahdollisuuksia lisäävien lakiuudistusten valmistelutöissä.⁹ Myös Euroopan neuvosto on oikeussuojan saatavuutta ja digitalisoinnin mahdollisuuksien hyödyntämistä koskevissa päätelmissään (11599/20) korostanut, että digitaalitekniikoiden ja sähköisten viestintävälineiden käyttö ei saisi heikentää oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin eikä *etenkään* oikeutta oikeuskeinojen tasapuolisuuteen ja oikeutta kontradiktoriaaliseen menettelyyn, oikeutta julkiseen oikeudenkäyntiin, mukaan lukien tietyissä tapauksissa oikeus suulliseen kuulemiseen, jossa asianosainen on istuntosalissa läsnä, eikä muutoksenhakuoikeutta¹⁰. Tutkimuksessa tehty rajaus on siten perustunut niin edellä

⁹ HE 63/2024 vp, s. 5, 11, 13–15, 17, 20–21, 25. PeVL 35/2024 vp, s. 2–3. LaVM 7/2024 vp, s. 3, 5, 7. OM 2023:2, s. 13–16. Lain esitöissä on korostettu juuri istunnon suullisuuden, julkisuuden ja vastaajan oikeuksien merkitystä. Korostettuna ovat syytetyn oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä sekä kuulustella tai kuulustuttaa todistajia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa Marcello Viola v. Italia on korostettu, että rikosasian syytetty täytyy pystyä seuraamaan käsittelyä ja osallistumaan siihen ilman teknisiä esteitä sekä kommunikoidaan tehokkaasti ja luottamuksellisesti avustajansa kanssa (kohdat 73–75) ja Saknovskiy v. Venäjä, kohta 106.

¹⁰ Euroopan unionin neuvosto 8.10.2020, kohta 17.

esiteltyn osatekijöiden luokitteluun, kuin myös lain esitöissä ja oikeuskäytännössä esille tuotuihin ongelmakohtiin, joihin myös perehdytään myöhemmissä tutkimuksen vaiheissa.

Tutkimuksessa on siten keskitytty perinteisten menettelyperiaatteiden, kontradiktorisen periaatteen sekä julkisuuden toteutumiseen rikosasian etäoikeudenkäyntinä järjestettävässä pääkäsittelyssä. Nämä takeet ovat tila- ja välinesidonnaisia ja ovat olleet keskiössä lain esitöissä, kansallisessa oikeuskäytännössä sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Samoilla perusteilla tutkitaan myös oikeutta oikeudenkäyntiavustajaan ja tehokkaaseen puolustukseen sekä equality of arms -periaatetta. Oikeus tulla kuulluksi on keskeinen osa kontradiktorista periaatetta¹¹, joten se tulee käsitellyksi kontradiktorisen periaatteen yhteydessä. Näiden kaikkien osatekijöiden toteutumiseen vaikuttaa tosiasiallisesti se keino, jolla istuntoon osallistutaan.

Tutkimuksesta on jätetty pois sellaisia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta tärkeitäkin tekijöitä, joiden toteutumiseen ei vaikuta se, osallistuuko asianosainen etänä vai fyysisesti läsnä. Kyse on teknologianeutraaleista takeista. Esimerkiksi syyttömyysolettama, kaksoisrangaistavuuden kielto tai itsekriminointisuoja ovat sellaisia periaatteita, jotka soveltuvat rikosasian pääkäsittelyyn riippumatta osallistumistekniikasta. Samalla tavoin oikeus saada asia käsiteltäväksi riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, oikeus saada perusteltu päätös sekä oikeus hakea muutosta ovat itsessään teknologianeutraaleja.

Nämä osatekijät ovat sellaisia aineellisoikeudellisia periaatteita, joiden toteutuminen arvioidaan riippumatta siitä, millä keinolla istuntoon on osallistuttu eikä näiden arvioinnissa ole samalla tavalla relevanttia se, mistä ja miten asianosainen osallistuu. Tällä tavoin tutkimuksessa keskitytään niihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin, joiden tosiasialliseen toteutumiseen valittu osallistumiskeino voi vaikuttaa.¹²

Näiden lisäksi vastaajan oikeusturvan kannalta on erityisen merkityksellistä se, vaikuttaako etäosallistuminen hänen kertomuksensa uskottavuuteen. Tutkimuksessa tutkitaan, onko vastaajan kertomuksen uskottavuuden kannalta eroa sillä, antaako hän sen etäyhteyden välityksellä vai fyysisesti läsnä paikan päällä. Mikäli eroaa, on osallistumiskeinolla vaikutusta vastaajan oikeusturvan toteutumiseen.

Tutkimus on rajattu koskemaan vain rikosasian suullista pääkäsittelyä. Rikosprosessissa käsitellään rikosasioita eli epäiltyjä rikoksia ja selvitetään epäiltyjen syyllisyyttä sekä vahvistetaan ne

¹¹ Linna 2025, s. 18–19.

¹² Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin määritelmää käsitellään laajemmin luvussa 3.

vastuut ja toimenpiteet, joihin tapahtuneen rikoksen johdosta on ryhdyttävä¹³. Tutkimuksesta on rajattu siviili- ja julkisoikeudelliset prosessit sekä erityistuomioistuimet kokonaan pois, mutta suuri osa tutkimuksesta pätee myös esimerkiksi siviiliprosessiin. Tämä siitä syystä, että tarkastelun kohteena on pitkälti oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §, joka pätee sekä rikos- että siviiliasioihin. Tutkimuksessa keskitytään myös vain pääkäsittelyyn, joten esitutkinta, valmisteluistunnot ja muutoksenhaku on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

Oikeudenkäynnin eri vaiheet poikkeavat luonteeltaan ja tavoitteiltaan huomattavasti toisistaan ja siten etäosallistumisella on erilainen vaikutus prosessin eri vaiheissa. Etäosallistumiseen liittyen eniten ongelmakohtia liittyy juuri pääkäsittelyyn ja siellä annettuun näyttöön. Pääkäsittely on rikosasian käsittelyn keskeisin vaihe, sillä siinä otetaan vastaan välitön todistelu ja kuullaan asianosaisia. Rikosasian tuomio perustuu pääkäsittelyssä välittömästi ja suullisesti annettuun näyttöön¹⁴. Rikosasiassa käräjäoikeudessa annettu tuomio on myös myöhemmän muutoksenhaun perustana ja arvioinnin kohteena. Suullinen pääkäsittely on lisäksi pääsääntöisesti toimitettava vähintään ensimmäisessä oikeusasteessa, eli käräjäoikeudessa¹⁵.

Tutkimuksessa keskitytään etäoikeudenkäynteihin, joissa koko ratkaisukokoonpano sekä muut osapuolet, eli koko oikeudenkäynti on etänä (OK 2:15 ja OK 2:16). Tämä siitä syystä, että täysin etänä pidettävät istunnot ovat oikeusjärjestelmässämme täysin uusi konsepti, eikä niiden suoranaista vaikutuksista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen ole vielä oikeuskäytäntöä. Vaikutuksista voidaan kuitenkin saada suuntaviivoja tutkimalla ns. hybridioikeudenkäyntejä, eli oikeudenkäyntejä, joissa osa oikeudenkäynnin osapuolista ovat fyysisesti läsnä istuntosalissa. Siksi tutkimuksessa onkin tutkittu myös hybridioikeudenkäyntejä.

Tutkimus alkaa esittelemällä etäyhteyksien kehityshistoriaa osaksi oikeusjärjestelmäämme, sekä oikeutemme asettamia rajoja etäyhteyksien käytölle. Tutkimuksen luvussa 3 avataan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöitä ja luvussa 4 näiden osatekijöiden soveltumista etäoikeudenkäyntiin sovelletaan ja analysoidaan. Lopuksi johtopäätösluvussa kootaan aineisto yhteen ja vastataan tutkimuskysymyksiin sekä ehdotetaan jatkokehitystarpeita.

¹³ Virolainen – Pölönen 2003, s. 1. Jokela 2018, s. 8.

¹⁴ Jokela 2018, s. 748–749.

¹⁵ OM 2023:2, s. 14. Jussila v. Suomi, kohta 40.

1.4 Metodi ja aineisto

Tutkimuksen tavoitteiden kannalta tutkimusmetodiksi on valittu lainopillinen tutkimus. Lainoppi, eli oikeusdogmatiikka tarkoittaa voimassa olevan oikeuden tulkintaa ja systematisointia¹⁶. Lainopin tiedonintressinä on perusteltujen tulkinta-, punninta- sekä systematisointikannanottojen tuottaminen koskien voimassa olevaa oikeutta¹⁷. Tässä tutkimuksessa tutkitaan myös muiden pohjoismaiden ratkaisuja etäosallistumiskeinojen järjestämisessä, mutta kyse ei ole kuitenkaan oikeusvertailevasta tutkimuksesta.

Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia oikeuden nykytilaa sekä sitä koskevia mahdollisia tulevaisuuden näkymiä. Nykytilaa on helpointa tutkia perehtymällä ajantasaiseen lakiin, oikeuskäytäntöön, -kirjallisuuteen sekä lain esitöihin. Tutkimuksessa tutkitaan lainsäädännön asettamia rajoja etäyhteyksien käytölle. Tutkimuksessa ei siten esimerkiksi tehdä empiiristä tutkimusta siitä, miten käräjäoikeudet ovat käytännössä järjestäneet etäoikeudenkäyntien yleisöjulkisuuden tai miten asianosaiset kokevat etäkuulemistilanteet. Etäkuulemisen vaikutuksista onkin Euroopassa varsin vähän empiiristä tutkimusta¹⁸.

Tutkimusaineistona on käytetty lakeja, kansainvälisiä sopimuksia, kansallista sekä kansainvälistä oikeuskäytäntöä, lain valmistelutöitä, oikeuskirjallisuutta, tutkimuksia sekä viranomaislähteitä ja uutisia. Aineiston valinta on perustunut tutkimuksen kannalta keskeisten lähteiden hankintaan ja toisaalta perinteiseen oikeuslähdeoppiin.

Suomessa oikeuslähteet on perinteisesti jaettu vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvasti velvoittavia lähteitä ovat kansallinen laki ja EU:n asetukset. Heikosti velvoittavia lähteitä ovat lain esityöt sekä korkeimpien oikeusasteiden oikeuskäytäntö. Sallittuja oikeuslähteitä ovat taas erilaiset viranomaisohjeet sekä oikeuskirjallisuus. Lähteet muodostavat tällä tavoin etusijajärjestyksen, jota ei kuitenkaan täysin mekaanisesti noudateta ainakaan oikeuskäytännössä vaan lähteitä sovelletaan kokonaisarviona.¹⁹

Tutkimuksen aineiston keräämisessä tämä oikeuslähdeoppi on huomioitu siten, että laki on asetettu tutkimuksessa aineiston pohjaksi ja tätä tulkitaan oikeuskäytännön, lain esitöiden ja muiden oikeuslähteiden avulla. Haastavuutta aineiston keräämiseen on tuottanut aiheen tuoreus. Lakiuudistus, johon tutkimus perustuu, on niin uusi, että sen jälkeen ei ole vielä valmistunut

¹⁶ Rautiainen – Kostiainen – Kurki – Soininen – Määttä 2023, Luku 1: Johdanto.

¹⁷ Kolehmainen 2016, s. 107.

¹⁸ HEUNI 2026, s. 1.

¹⁹ Määttä 2024, s. 29–35.

korkeimman oikeuden eikä hovioikeuden ratkaisukäytäntöä. Tutkimuksen kohteena olevat periaatteet ovat kuitenkin niin syvälle oikeuteemme upotettuja, että niistä löytyy valtavat määrät aineistoa ja niitä koskevasta aiemmasta oikeuskäytännöstä on voitu vetää johtopäätöksiä arvioitaessa oikeuden nykytilaa²⁰. Vastaajan asemasta täysin etänä pidettävässä oikeudenkäynnissä ei kuitenkaan ole suoraa lähdemateriaalia ja tästä syystä tutkimusaihe onkin erittäin ajankohtainen.

Tutkimuksessa on käytetty tekoälyä avustamaan kielenhuollossa sekä suunnittelemaan johdonmukaista rakennetta²¹. Tutkimuksessa ei ole käytetty tekoälyn luomaa sisältöä. Tekoälyn käyttö on siten jäänyt vain muodollisuuksien korjaamiseen ja tarkistamiseen. Tutkimuksen sisältö perustuu lähdeluettelossa ja alaviitteissä esiteltyihin lähteisiin ja tutkijan omiin havaintoihin ja pohdintoihin.

²⁰ Esimerkiksi oikeudenmukaisesta oikeudenkäyntiä on tutkittu laajasti ja sitä koskien on valtavia määriä korkeimman oikeuden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä.

²¹ Anthropic, Claude (Sonnet 5 -malli).

2 Etäyhteydet rikosprosessissa, sääntely ja käsitteet

2.1 Etäyhteyksien kehityshistoria

Etäyhteyksien yleistyminen yhdistetään yleensä koronapandemian aikaan, kun monella alalla alettiin hyödyntämään etätyöskentelymahdollisuuksia. Vaikutukset ovat näkyneet myös oikeusalalla, mutta etäyhteyksien käytön juuret oikeudenkäytössä ovat ajassa paljon ennen pandemiaa. Jo vuosituhatien alussa on huomattu etäyhteyksillä olevan hyötyjä mm. oikeudenkäyntien joustavoittamisessa.

Vuodesta 2003 alkaen Suomessa on alettu lisääntyvissä määrin säätämään mahdollisuuksista osallistua oikeudenkäynteihin etäyhteyden avulla²². Jo vuonna 2003 mahdollistettiin riita-asioiden valmistelun pitäminen puhelimitse tai vastaavaa tiedonvälityskanavaa käyttäen (Laki 768/2002). Tuolloin uudistuksen taustalla oli oikeudenkäyntien joutuisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden edistäminen vaarantamatta kuitenkaan asianosaisten oikeusturvaa.²³

Samoihin aikoihin mahdollistettiin tietyissä tilanteissa suullisen todistelun vastaanottaminen puhelimitse tai videoyhteyden välityksellä (Lait 360/2003 ja 381/2003). Näiden uudistusten taustalla oli tarve edistää todistajan suojelua sekä yleisesti helpottaa todistelua erityisesti niissä tilanteissa, jossa todistelun uskottavuutta pystyttiin arvioimaan luotettavasti myös etänä, tai jos kuultavalla oli esimerkiksi sairaudesta johtuva este saapua läsnä paikan päälle²⁴. Uudistusten vaikutuksia suomalaiseen oikeusjärjestelmään arvioitiin jo vuosituhatien alussa ja perustuslakivaliokunta totesi jo vuonna 2003, että videokuuleminen ei saa loukata Suomen lainsäädännön perusperiaatteita²⁵.

Valmistelun järjestäminen etäyhteydellä oli mahdollista vain riita-asioissa, kunnes vuonna 2006 rikosasian valmisteluistunnon järjestäminen puhelinyhteyden tai muun vastaavan tiedonvälitystavan välityksellä mahdollistui (laki 243/2006). Kuten riita-asioissa, myös rikosasioissa edellytyksenä oli, että menettely oli tarkoituksenmukaista. Menettely vastasi pitkälti riita-asian menettelyä, mutta rikosasialle katsottiin myös erityisen tärkeäksi kontradiktorisen periaatteen toteutumisen. Puhelinkokouksessa oli varmistuttava reaaliaikaisesta yhteydestä kaikkien osallistujien kesken ja muutenkin varmistuttava asianosaisten tasapuolisuuden toteutumisesta. Samalla lailla

²² HE 63/2024 vp, s. 4. OM 2023:2, s. 10.

²³ HE 32/2001 vp, s. 1, 44-45. OM 2023:2, s. 10.

²⁴ HE 190/2002, s. 1. HE 83/2001 vp, s. 1.

²⁵ PeVL 9/2003 vp, s. 4. Lausunto koskee Euroopan unionin jäsenvaltioiden välistä keskinäistä oikeusapua koskevaa lakiuudistusta (HE 31/2003 vp), mutta soveltuu myös tutkimuksissa esitettyihin uudistuksiin.

lisättiin myös asianomistajalle mahdollisuus toimittaa yksityisoikeudelliset vaatimuksensa puhelinta tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen.²⁶

Vuonna 2016 uudistettiin oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevaa sääntelyä ja samassa laajennettiin mahdollisuuksia kuulla henkilöä pääkäsittelyssä käyttäen videoyhteyttä. Asianosaista voitiin nyt kuulla todistelutarkoituksessa etänä. Videoyhteyden käytöstä tuli mahdollista myös vastaanottaessa pääkäsittelyn ulkoista todistelua ja samalla lisättiin asianomistajan mahdollisuuksia osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteydellä (Lait 732/2015 ja 733/2015).

Aiemmin asianosaisia voitiin siis kuulla etänä vain todistelutarkoituksessa, mutta vasta vuonna 2019 etäosallistumisesta tuli mahdollista kaikkien riita- ja rikosasioiden asianosaisille muissakin tilanteissa, kuin todistelutarkoituksessa kuultaessa.²⁷ Myös vastaaja pystyi uudistuksen jälkeen osallistumaan oikeudenkäyntiin etänä, muuten kuin kuultaessa todistelutarkoituksessa. Videoyhteyden edellytyksiksi tuli näissä tilanteissa etänä osallistuvan asianosaisen suostumus sekä tuomioistuimen suorittama soveliaisuusharkinta. Samassa myös mahdollistettiin syyttäjän sekä asianosaisen edustajan, avustajan tai asiamiehen etäosallistuminen suulliseen käsittelyyn (OK 12:8, laki 422/2018 ja ROL 8:13, laki 423/2018). Uudistuksella pyrittiin keventämään oikeusprosesseja yleisissä tuomioistuimissa.²⁸

Nopeasti vuoden 2019 lakiuudistuksen jälkeen maailmalla puhkesi COVID-19 pandemia, minkä seurauksena videoyhteyksiä jouduttiin käyttämään koronakaranteenien ja kokoontumisrajoitusten seurauksena pakon edessä. Pandemian keskellä 2000-luvun uudistuksista oli paljon hyötyä, mutta samalla huomattiin myös tarpeita lisätä etämahdollisuuksia. Pandemian aiheuttama paine nopeutti pitkään valmisteilla ollutta videotallenneuudistusta, jonka voimaantumispäivä ei kuitenkaan ole vielä tiedossa (lait 96/2022 ja 97/2022).²⁹ Uudistuksen johdosta käräjäoikeudessa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tullaan ottamaan kuva- ja äänitallenne, jota sitten voidaan käyttää muutoksenhakuasteissa suullisen todistelun vastaanottamiseen (OK 17:46).

Tallenneuudistus on ollut esillä lainsäädäntövaiheessa jo vuodesta 2001, mutta hanke oli pitkitynyt puutteellisen teknologian, vaikutusarvioinnin sekä resurssien ja aikataulutuksen takia³⁰.

²⁶ HE 271/2004 vp, s. 2, 38–39.

²⁷ Vuoden 2019 uudistuksen pitkittymistä on kritisoitu oikeuskirjallisuudessa lainsäädännön pirstaloituneisuuden vuoksi. Teknologiset edellytykset uudistukselle olisivat olleet olemassa jo vuonna 2003, jolloin säädettiin etäosallistumisesta kuultaessa todistelutarkoituksessa (ks. Korhonen & Jämsä 2021, s. 700; Kuuliala – Linna – Saranpää 2022, s. 21).

²⁸ HE 200/2017 vp, s.1. Vuosien 2003–2019 kehityksestä yleisesti kts. OM 2023:2, s. 10. Jokela 2025, s. 348. HE 63/2024 vp, s. 4. HEUNI 2025, s. 24. KKO 2021:91, kohta 12–13.

²⁹ HEUNI 2025, s. 24, Autio – Ervo 2022, s. 702–703.

³⁰ HE 133/2021 vp, s. 4–5.

Tallenneuudistuksen käytännön toteutuminen on edelleenkin lykkääntynyt asennustyön kilpailutuksen viivästymisen sekä laitteiston yhteensovittamisen takia³¹, eikä uudet lait ole vielä astuneet voimaan.

Koronapandemian aikana huomattiin videoyhteyksien käytön tuovan huomattavia aika- ja kustannussäästöjä valtiolle sekä asianosaisille. Erityisesti asianosaisten etäosallistumisesta on pidetty onnistuneena ja sen on koettu tuovan joustavuutta oikeudenkäynteihin³². Sen aikaisen lain ongelmana nähtiin kuitenkin sääntelyn pirstoutuneisuus sekä se, ettei tuomarin etäosallistumisesta ollut säädetty lainkaan.³³

Vuosikymmenen vaihteessa asianosaisten etäosallistutumismahdollisuudet olivat jo varsin laajat. Koronapandemian aikaan 2020-luvun alussa arvioitavaksi tuli myös tuomareiden etäosallistutumismahdollisuudet. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2021:91 tarkastellut tuomarin mahdollisuutta osallistua istuntoon etänä. Kyse oli ollut tapauksesta, jossa yksi hovioikeuden ratkaisukokoonpanon kolmesta jäsenestä oli osallistunut pääkäsittelyyn videoyhteyden välityksellä koronakaranteenin takia. Ongelmana oli, että pandemian aikaan tuomarin etäosallistumisesta ei ollut vielä säädetty. Vaikka korkein oikeus katsoi tältä osin kyseessä olleen menettelyvirhe, ei se palauttanut asiaa hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi, kun otettiin huomioon ratkaisukokoonpanon päätösvaltaisuuden pysyminen, käsittelyn vaihe sekä syy etäosallistumiselle.³⁴

Tuomarin etäosallistuminen sääntelemättömyys on siten ollut esteenä täysin etänä pidettävälle oikeudenkäynnille. Petteri Orpon hallitusohjelmaan (2023) lisättiin tavoitteet prosessien nopeuttamiseksi ja sujuvoittamiseksi vaarantamatta kuitenkaan asianosaisten oikeusturvaa tai perusoikeuksia. Yhtenä keinona tähän katsottiin sähköisten toimintatapojen, etäyhteyksien ja videotallenteiden käytön lisääminen.³⁵ Näihin keinoihin kuului myös tuomarin etäosallistumisen mahdollistaminen lailla. Tämä kehitystarve johti hallituksen esitykseen eduskunnalle etäyhteyksien käytön edistämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 63/2024 vp) ja lopulta rikosprosessilain ja oikeudenkäymiskaaren (lait 887/2024 ja 886/2024,

³¹ Ikäheimonen 2023.

³² LaVM 7/2024 vp, s. 6.

³³ HE 63/2024 vp, s. 4.

³⁴ KKO 2021:91, kohta 17–19, 23, 29 ja 33–34. Kyseisessä tapauksessa oli toimitettu hovioikeudessa pääkäsittely ja annettu välituomio, jolla vastaajat määrättiin mielentilatutkimuksiin. Mielentilalausuntojen saavuttua jatkettiin pääkäsittelyä, jossa kyseinen menettelyvirhe oli tapahtunut. Alkukeskustelut, todistelu ja näitä koskevat loppulausunnot oli otettu vastaan jo edeltävässä hovioikeuden pääkäsittelyssä (perustelujen kohta 31).

³⁵ HE 63/2024 vp, s. 4. LaVM 7/2024 vp, s. 2.

voimaan 1.3.2025) sekä usean muun lain uudistuksiin³⁶. Jatkossa tästä lakiuudistuksesta käytetään lyhennettä etäyhteyksuudistus.

Euroopan Unioni on sähköisen oikeuden strategiassaan vuosille 2024–2028 (C/2025/437) korostanut videoyhteyksien kehittämisen tarvetta. Komissio on myös tiedonannossaan oikeudenkäytön digitalisoinnista Euroopan unionissa todennut, että oikeussuojan saatavuus on varmistettava ja pidettävä yhteiskunnan muutosten tasalla, digitalisaatio mukaan lukien³⁷. Euroopan unioni on siten kannustanut jäsenvaltiota integroimaan sähköisiä järjestelmiä myös oikeudenkäyttöön.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myös ratkaisuihissaan vakiinnuttanut kannan, että videoyhteydellä osallistuminen ei itsessään ole ihmisoikeussopimusten vastaista, kun menettely täyttää asianmukaisen menettelyn vaatimukset ja etäyhteydellä toteutetaan hyväksyttäviä tavoitteita³⁸. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on suuri vaikutus siihen, miten kansallisia lakeja tulee tulkita³⁹.

Etäyhteyksien käytön tarve ei ole siten syntynyt tyhjyydestä, vaan sen taustalla on nopea teknologian kehitys sekä asianosaisten oikeusturvaan ja prosessiekonomiaan liittyvät syyt. Toisaalta kehitykseen on myös vaikuttanut vahvasti Euroopan unionin sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asettamat rajat ja toisaalta myös hyväksyntä etäyhteyksien käytölle.

Etäyhteyksien asteittaisella lisäämisellä on pitkä historia. Etäyhteyksillä on aluksi 2000-luvun alussa pyritty tehostamaan valmistelua, todistajien suojelua ja toisaalta todistelun helpottamista. Koronapandemian aikaan huomattiin etäyhteyksien laajemman käytön tuomat prosessiekonomiset hyödyt, mikä lopulta yhdessä tietotekniikan kehityksen kanssa johti kokonaan etänä pidettävien oikeudenkäyntien mahdollistamiseen. Oikeuden kehittyminen ei tietenkään lakkaa tähän, vaan myös tuomarit kehittävät erilaisten tulkintojen kautta oikeutta, erityisesti vastaamaan yhteiskunnan jatkuvasti muuttuvia tarpeita⁴⁰. Suomen perustuslain (731/1999, PL) 106 §:n mukaisesti nämä tuomareiden tulkinnat eivät kuitenkaan saa estää perusoikeuksien tehosta toteutumista.

³⁶ Samalla uudistuksella muutettiin myös pakkokeinolakia (laki 888/2024), lakia sakon täytäntöönpanosta (laki 889/2024), lakia oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (laki 890/2024), lakia tuvatarkastuksista tuomioistuimissa (laki 891/2024) sekä lakia rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta (laki 892/2024).

³⁷ Euroopan komissio, COM/2020/710 final, 1. Johdanto.

³⁸ Jallow v. Norja, kohta 64. Marcello Viola v. Italia, kohta 67. Sakhnovskiy v. Venäjä, kohta 98. Stephan Kucera v. Itävalta, kohta 52.

³⁹ Ihmisoikeusmyönteisestä laintulkinnasta lisää luvussa 2.2.2.

⁴⁰ Määttä 2014, s. 430.

2.2 Oikeuden nykytila

2.2.1 Kansallinen sääntely

Täysin etänä pidettävien istuntojen mahdollistaneen etäyhteyksuudistuksen tavoitteet prosessin sujuvoittamiseksi katsottiin perustelluiksi⁴¹ ja nykyään etäyhteyksien lainsäädännöllisen ja teknisen kehityksen johdosta pääkäsittelyn järjestäminen täysin etänä on mahdollista. Etäyhteyksien käytön lainsäädännöllinen pohja ja rajat löytyvät Suomen perustuslaista ja erityisesti sen oikeusturvaa sääntelevästä 21 §:stä. Pykälän mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Lisäksi käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Suomen perustuslaki asettaa etäyhteyksien käytölle rajaehdoiksi pykälässä mainittujen takeiden toteutumisen. Mitä enemmän etäyhteyden käyttö rajoittaisi pykälän takeita, sitä korkeampi kynnyksen sen käyttämiselle on. Perustuslakivaliokunta on perusoikeusuudistusta koskevassa mietinnössään antanut ohjeen perusoikeusmyönteisestä laintulkinnasta, jonka mukaan tuomioistuinten tulee valita perusteltavissa olevista lain tulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista (optimointivaikutus), ja joka eliminoi perustuslain kanssa ristiriitaisiksi katsottavat vaihtoehdot (sääntövaikutus)⁴². Koska etäyhteyksien käytöllä voi olla vaikutusta perusoikeuksien toteutumisen kannalta, on valittaessa etä- ja fyysisen läsnäolon välillä arvioitava, kumpi keino optimoi perusoikeuksien toteutumisen paremmin.

Kun perusoikeuksista joudutaan poikkeamaan tai niitä joudutaan rajoittamaan, on rajoitusten oltava ns. suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Tämä edellyttää ensinnäkin, että rajoitusten on oltava välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Toiseksi perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Kolmanneksi rajoitus ei saa mennä pidemmälle, kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään.⁴³

⁴¹ LaVM 7/2024 vp, s. 3.

⁴² PevL 25/1994 vp, s. 4. Määttä 2014, s. 340.

⁴³ PeVL 25/1994 vp, s. 5.

Etäyhteyksistä päättävän tuomioistuimen tuleekin arvioida etänä järjestettävää menettelyä perusoikeusmyönteisesti ja huomioiden myös suhteellisuusvaatimus. Myöhemmin tutkimuksessa huomataan, että etäyhteydet samaan aikaan edistävät ja toisaalta rajoittavat tiettyjä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita ja siten näiden oikeuksien toteutumisen punninta jää tuomioistuimen tehtäväksi.

Suomen perustuslaki ja perusoikeusmyönteinen laintulkinta asettavat etäyhteyksien käytölle rajat. Yksityiskohtaisempaa sääntelyä löytyy tavallisista laeista, joista keskeisimpiä ovat oikeudenkäymiskaari (4/1734, OK) sekä laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL). Sääntelyä löytyy lisäksi mm. pakkokeinolaista (806/2011, PKL), laista viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999, JulkL), laista oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007, YTJulkL) sekä useista muista laeista.

Asianosaisten, avustajien, syyttäjän ja tuomareiden etäosallistumisesta on yksityiskohtaista sääntelyä edellä mainituissa laeissa ja niitä käydään läpi tarkemmin tässä tutkimuksessa niille osoitetuissa omissa luvuissaan. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että nykyisessä lainsäädännössä selvänä pääsääntönä pysyy kaikkien osapuolten fyysinen läsnäolo istuntosalissa. Tätä osoittaa useat lakipykälät, joiden sanamuodot sekä vaadittu soveliaisuusharkinta sekä suostumusedellytys kaikki viittaavat etäosallistumisen poikkeuksellisuuteen.

Nykyään etäosallistumismahdollisuudet ovat joka tapauksessa huomattavasti laajentuneet. Etäyhteyksien lausuntokierroksella on nostettu esille tarve arvioida valmistautumistarpeita sille, että tulevaisuudessa halu etäyhteyksien hyödyntämiselle voi kasvaa huomattavastikin digitalisaation edetessä⁴⁴. Huomioitavaa on, että etäyhteyksien käyttö on kirjoitusmuodoltaan hyvin teknologianeutraali ja siten myös termistöltään valmis tekniikan kehittymiseen⁴⁵. Laissa käytetään termejä ”etäyhteys”, ”videoneuvottelu” sekä ”video- ja puheyhteys”. Kaikki nämä termit mahdollistavat osallistumisen käytännössä miltä tahansa laitteelta, jolla reaaliaikaisen videon ja puheen tallentaminen on mahdollista.

2.2.2 Ihmisoikeusvelvoitteet sekä EU-oikeus

Perustuslain asettamien rajojen ja kansallisen lain lisäksi Suomen oikeudenkäyttöä ohjaa myös Suomea sitovat ihmisoikeussopimukset. Perusoikeusmyönteisen tulkinnan lisäksi

⁴⁴ Suomen Tuomariliitto ry 2024, s. 1. LaVM 7/2024 vp, s. 10.

⁴⁵ LaVM 7/2024 vp, s. 3.

perustuslakivaliokunta on korostanut myös ihmisoikeusystävällistä tulkintaa⁴⁶. Sen lisäksi, että ihmisoikeudet on ihmisoikeussopimusten muodossa ratifioitu ja implementoitu kansalliseen lakiimme, myös kansallista lakia sovellettaessa on huomioitava myös ihmisoikeuksien toteutuminen. Tämä tarkoittaa, että ratkaisuvaihtoehdoista on valittava se, joka parhaiten toteuttaa ihmisoikeusvelvoitteita.⁴⁷ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lainkäyttäjien on käytettävä harkintavaltaansa ihmisoikeusmyönteisesti ja ihmisoikeussopimusten turvaamia oikeuksia rajoittavia säännöksiä on tulkittava ahtaasti. Tämä tarkoittaa myös sitä, että analogiatulkintaa ei saa soveltaa silloin, kun se rajoittaisi ihmisoikeuksia. Viranomaistoiminnasta on myös havaittava ihmisoikeuksia kaventavat piilovaikutukset ja toiminnan laillisuutta on arvioitava näissä tapauksissa uudelleen.⁴⁸ Ihmisoikeuksien tasolla oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin minimitason asettaa Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 19/1990, EIS) sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 7–8/1976, KP-sopimus).

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta merkityksellisimmät ihmisoikeusartiklat ovat EIS 6 artikla sekä KP-sopimuksen 14 artikla. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Myös istunnon julkisuus on turvattu samassa kohdassa. Artiklan 3 kohdassa turvataan syytetyn vähimmäisoikeudet, joihin kuuluvat mm. oikeus avustajaan (EIS 6.3 c-kohta).

KP-sopimuksen 14 artikla on sisällöltään käytännössä sama EIS 6 artiklan kanssa, mutta hieman yksityiskohtaisempi. Näitä KP-sopimuksen sisältämiä yksityiskohtaisempia säännöksiä on myöhemmin lisätty Euroopan ihmisoikeussopimukseen lisäpöytäkirjoilla⁴⁹. Nämä artiklat käsittelevät juuri oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä sekä oikeusturvaa, joiden tutkiminen on keskiössä myös etäyhteyksien käyttöä tutkiessa.

Myös Euroopan unionin oikeus sääntelee etäyhteyksien käyttöä. Euroopan unionin perusoikeuskirjan⁵⁰ 47 artikla takaa oikeuden tehokkaiseen oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen. Artiklan 2 kohdan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin. Myös oikeus puolustukseen on turvattu samassa

⁴⁶ PeVL 2/1990 vp. Myös Virolainen - Pölönen 2003, s. 57.

⁴⁷ Virolainen – Pölönen 2003, s. 57.

⁴⁸ Virolainen – Pölönen 2003, s. 57.

⁴⁹ Esimerkiksi muutoksenhakuoikeus löytyy KP-sopimuksen 14 artiklan 5 kohdasta ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännen pöytäkirjan 2 artiklasta.

⁵⁰ Euroopan unionin perusoikeuskirja, 2000/C 364/01.

kohdassa. Euroopan unionin perusoikeuskirjalle on Lissabonin sopimuksen myötä annettu sama oikeudellinen asema, kuin unionin perussopimuksille⁵¹. Perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattuja oikeuksia⁵², mutta tämä ei estä unionia säättämästä laajempaa suoja⁵³.

2.3 Etäosallistumisen muodot

2.3.1 Asianosaisen etäosallistuminen

2.3.1.1 Asianosaisen etäosallistumisen muodoista

Rikosasian pääkäsittelyyn osallistuu yksi tai useampi tuomari sekä mahdollisesti myös lautamiehiä sekä asianosaiset. Asianosaisilla tarkoitetaan asianomistajia, jolla on asiassa korvausvaatimuksia, syytettyjä eli vastaajia sekä syyttäjiä. Lisäksi asiassa voidaan kuulla myös todistajia.⁵⁴ Kun puhutaan asianosaisen etäosallistumisesta, puhutaan rikosasiassa siis asianomistajan, vastaajan sekä syyttäjän etäosallistumisesta. Asianosaisten etäosallistumisessa tarkastelun kohteeksi nousee myös heidän asiamiestensä tai avustajiensa etäosallistuminen.

Teknologian ja suomalaisen oikeusjärjestelmän kehitys ovat 2000-luvulla mahdollistaneet asianosaisten etäosallistumisen rikosprosessissa hyvin useissakin tapauksissa. Kehityksellä on katsottu olevan positiivisia vaikutuksia mm. prosessien pitkittymisen ehkäisemisessä.⁵⁵ Vaikka uudistuksilla onkin saatu huomattavia hyötyjä ja prosessit ovat keventyneet asianosaisten näkökulmasta, pääsääntönä uudistuksenkin jälkeen on kaikkien asianosaisten läsnäolo istuntosalissa⁵⁶.

Asianosainen voi osallistua oikeudenkäyntiin useammassa tarkoituksessa. Asianosaisen osallistuminen etänä oikeudenkäyntiin on jaettava kahteen osaan; asianosaisen kuulemiseen todistelutarkoituksessa sekä muuhun esiintymiseen oikeudessa. Todistelutarkoituksessa kuultaessa asianosaisia kuullaan oikeudenkäynnin kannalta merkittävien tosiseikkojen selvittämisen vuoksi. Muussa tarkoituksessa osallistuessa puhutaan yleensä alku- ja loppukeskusteluihin osallistumisesta.⁵⁷ Asianosaisten eri osallistumismuodot toteuttavat eri tarkoituksia ja

⁵¹ Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (EUVL C 202, 7.6.2016) 6 artiklan 1 kohta.

⁵² Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohta.

⁵³ Aalto 2025, s. 141.

⁵⁴ Helenius – Linna 2024, s. 551. Tuomioistuineläimä, ”Rikosasiat” 2024.

⁵⁵ Ks. luku 2.1.

⁵⁶ HE 63/2024 vp, s. 41. Jokela 2025, s. 349.

⁵⁷ Pölönen – Tapanila 2015, luku 7.2.2: ”Henkilötodistelun jaottelua”.

osallistumismuotojen sääntely poikkeaa hieman toisistaan. Tästä syystä näitä tutkitaan omissa alaluvuissaan.

2.3.1.2 Todistelutarkoituksessa

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:n mukaan asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 1 momentin mukaan todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta etäyhteydellä, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 2 momentissa säädetään niistä edellytyksistä, joilla asianosaista voidaan kuulla ilman näköyhteyttä. Näitä edellytyksiä ovat soveliaisuuden lisäksi, että kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä (1 kohta), kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn (2 kohta), kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa (3 kohta) tai kuultava on jäänyt pois pääkäsittelystä eikä hänen henkilökohtaisella kuulemisellaan ole asian selvittämiseksi keskeinen merkitys (4 kohta). 3 momentin mukaan kuulemista ei saa toimittaa ilman näköyhteyttä, jos kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt. 4 momentin mukaan asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Pykälästä ilmenee fyysisesti läsnä kuulemisen pääsääntöisyys. Asianosaisen todistelutarkoituksessa kuulemista videoyhteyden välityksellä on kuitenkin kevennetty, eikä sille enää ole muita edellytyksiä kuin soveliaisuusharkinta⁵⁸. Aiemman lain mukaan videoyhteydellä osallistuminen vaati niitä samoja lisäedellytyksiä, joita nykyään edellytetään vain puhelinyhteydellä osallistumiseen⁵⁹. Muutoksella ei ole katsottu olevan käytännön kannalta suuria vaikutuksia, vaan sääntelyä on pyritty ainoastaan yhdenmukaistamaan ja vastaamaan oikeuskäytännön ja oikeuspsykologisen tiedon kehitystä. Pääsääntönä on edelleen kuultavan saapuminen istuntosaliin.⁶⁰

⁵⁸ Jokela 2025, s. 349.

⁵⁹ HE 63/2024 vp, s. 9. Ks. aiempi laki 732/2015, OK 17:52.

⁶⁰ HE 63/2024 vp, s. 41. Jokela 2025, s. 349.

Tässä kohdassa on hyvä todeta, että aiemman lain vaatimat lisäedellytykset voidaan kuitenkin ottaa huomioon soveliaisuusharkinnassa⁶¹ eikä etänä kuulemisessa ole kyse mistään asianosaisen automaattisesta oikeudesta vaan poikkeuksesta. Tuomioistuimen harkintavalta etäkuulemisen järjestämiseen on laaja⁶². Etäkuulemisen järjestämisessä olisi hyvä kuulla asianosaisia itseään⁶³. Soveliaisuusharkintaa käsitellään laajemmin myöhemmin luvussa 2.4.1.3.

Myös muissa pohjoismaissa voidaan kuulla todistajia etänä. Esimerkiksi Norjassa mahdollisuudesta kuulla todistajaa etänä säädetään Norjan rikoslain (Lov om rettergangsmåten i straffesaker, Strpl, 22.5.1981 nr. 25.) 109 a §:ssä. Sen mukaan todistajaa voidaan kuulla etänä, jos se on kohtuullista eikä etäkuuleminen ole sopimatonta (Strpl 109 a §:n 1 mom.). Tätä mahdollisuutta käytetään esitöiden mukaan suhteellisen laajastikin⁶⁴.

Jos videoyhteys ei ole mahdollinen, voidaan kuulla myös pelkällä ääniyhteydellä, jos 1 momentin edellytys täyttyy (Strpl 109 a § 2 mom) Asianosaisten, todistajien ja asiantuntijoiden kuuleminen on oltava myös tarkoituksenmukaista ja asianmukaista ja asianosaisia on kuultava. Tuomioistuin myös päättää missä etäkuuleminen toteutetaan (Lov om behandlingen av tvister (Tvisteloven), Tvl, 17.6.2005 nr. 90. 21–10 §). Suullisuus- ja välittömyysperiaatteen toteutumisen kannalta on todettu, että todistajia, joiden kertomuksella voidaan olettaa olevan merkitystä, tulisi kuulla ensisijaisesti läsnä istuntosalissa. Kuten Suomessakin, kuuleminen henkilökohtaisesti läsnä on myös Norjassa pääsääntö.⁶⁵

Tanskassa todistaja voi antaa kertomuksen kuvayhteyden välityksellä, jos sitä pidetään tarkoituksenmukaisena ja asianmukaisena ja todistajaan liittyvät syyt sitä puoltavat. Todistaja kutsutaan saapumaan siihen paikkaan, josta hän osallistuu etänä (Lov om rettens pleje (Retsplejeloven), Rpl, LBK nro 1835, 15.9.2021. 174.2 §). Tanskan laissa on erikseen määrittely, mistä kuultava saa osallistua. Näitä ovat toinen tuomioistuin, tuomioistuimen erikseen valtuuttama viranomainen sekä tietyin ehdoin luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön luota (Rpl 192 §).

Tanskassa etänä osallistumisen paikka on paljon Suomen mallia tiukempi. Suomessa on jätetty avoimeksi se paikka, josta osallistutaan etänä, kun taas Tanskassa laki määrää suoraan, mistä asianosainen saa osallistua. Toisaalta, kuten soveliaisuusharkintaa koskevissa luvuissa huomataan, on mahdollinen etäosallistumispaikka huomioitava myös arvioitaessa etäosallistumisen

⁶¹ Jokela 2025, s. 349–350.

⁶² HE 63/2024 vp, s. 41. LaVM 7/2024 vp, s. 7–8. Jokela 2025, s. 349.

⁶³ Jokela 2025, s. 350–351.

⁶⁴ Prop. 97 L (2021–2022), s. 50.

⁶⁵ Prop. 97 L (2021–2022), s. 49–50.

soveliaisuutta. Siten Suomessa tämä osallistumispaikan arviointi on sisällytetty tuomarin toteuttamaan soveliaisuusharkintaan, eikä suoraan lakiin. Tällä tavoin Suomessa on jätetty selvästi enemmän liikkumavaraa etäosallistumissijainnin valinnan kannalta.⁶⁶

Laajempi liikkumavara osallistumispaikan valinnassa on vastaajan oikeusturvan kannalta siten parempi, että luonnollisesti hänen osallistumisensa voidaan helpommin turvata. Soveliaisuus-harkinnassa voidaan paremmin nimittäin huomioida vastaajan tosiasialliset mahdollisuudet päästä esimerkiksi tiettyyn viranomaisen toimipisteeseen tai tuomioistuimeen, varsinkin Suomen kaltaisessa maassa, jossa välimatkat voivat olla varsin pitkiäkin.

2.3.1.3 Muussa tarkoituksessa

Asianosaisen osallistumista etäyhteydellä muussa tarkoituksessa, kuin todistelutarkoituksessa säädetään rikosprosessilain 8 luvun 13 §:ssä ja muodollisesti saman sisältöisessä oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:ssä. Näiden mukaan rikosasian asianosainen saa osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos hän siihen suostuu ja tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi (ROL 8:13:n 1 momentti sekä OK 12:8:n 1 momentti). Asianosaisella tarkoitetaan tässä yhteydessä myös syyttäjää⁶⁷.

ROL 8:13:n 1 momentissa sekä OK 12:8:n 1 momentissa säädetty koskee myös asianosaisten laillisia edustajia ja asianosaisen suostumuksella myös heidän avustajiansa tai asiamiehiänsä (ROL 8:13.2, OK 12:8.2). Pykälän 3 momentissa on myös nimenomaan säädetty, että etäyhteydellä osallistuminen täyttää myös henkilökohtaisen läsnäolon vaatimukset (ROL 8:13.3, OK 12:8.3).

Kuten todistelutarkoituksessa kuultaessa, myös muussa tarkoituksessa etäosallistuessa edellytetään tuomioistuimen soveliaisuusharkintaa. ROL 8:13 ja OK 12:8 mukaisissa tilanteissa vaaditaan myös lähtökohtaisesti asianosaisen suostumus (ROL 8:13.1 ja OK 12:8.1)⁶⁸. Pykälä vaatii pääkäsittelyissä myös ehdottomana sekä puhe-, että näköyhteyden⁶⁹. Siten asianosainen ei voi osallistua käsittelyyn vain puheyhteyden välityksellä.

⁶⁶ Tästä arvioinnista enemmän luvussa 2.4.1.3.

⁶⁷ HE 200/2017 vp, s. 47.

⁶⁸ Soveliaisuusharkintaa ja suostumusta käsitellään myöhemmin luvussa 2.4.1.3.

⁶⁹ Valmisteluistunto voidaan järjestää myös pelkällä puheyhteydellä, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi (ROL 8:13.6).

Sääntelyssä on havaittavissa epäsymmetriaa. Siinä missä todistelutarkoituksessa osallistuessa riittää vain tuomioistuimen suorittama soveliaisuusharkinta, muussa tarkoituksessa osallistuessa vaaditaan myös asianosaisen suostumus. Lainsäätäjä on siten asettanut matalamman kynnyksen sille osallistumismuodolle, jolla on suurempi vaikutus näytön arviointiin. Tämä johtuu mahdollisesti siitä, että todistelutarkoituksessa kuulemisen päämäärä on saada mahdollisimman laaja näyttö ja tämän saamiseksi voi olla perusteltua kuulla asianosaista etänä. Kyse ei ole ollut asianosaisen halusta antaa lausumaansa etänä.

ROL 8:13 ja OK 12:8 taustalla on taas ollut pyrkimykset oikeusprosessin keventämiseen asianosaisille⁷⁰ ja siten pykälät ovat luonteeltaankin asianosaisen osallistumismukavuuteen liittyviä. Asianosaiselle on annettu mahdollisuus vaikuttaa siihen, osallistuvatko he etänä vai paikan päällä. Suostumuksen vaatimus korostaa asianosaisen oikeutta olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään.

Uusimman lakiuudistuksen esitöissä on korostettu, että vaikka etäyhteyshmahdollisuuksia on lisätty, niiden tarkoituksena ei ole ollut laajamittainen osallistuminen etänä muualta kuin toisesta tuomioistuimesta tai viranomaisesta⁷¹. Siten etänä osallistumistakaan ei ole tarkoitettu pääsäännöksi, vaan asianosaisen tulisi lähtökohtaisesti olla fyysisesti läsnä istuntosalissa.

Esimerkiksi Tanskassa rikosasian vastaajan osallistumista muussa kuin todistelutarkoituksessa sääntelee Tanskan rikoslain (retsplejeloven) § 748 a. ja § 748b. Niissä tilanteissa, joissa asianosaista kuullaan todistelutarkoituksessa, on sovellettava rpl § 192:ää. § 748 a:n mukaan vastaajan avustaja voi osallistua myös etänä, jos se on turvallista ja vastaaja ei osallistu istuntoon. Suomeen nähden tilanne vaikuttaa tiukemmalta, sillä Suomessa vastaajan avustajan etäosallistuminen on mahdollista suostumuksella (ROL 8:13.2).

2.3.2 Tuomioistuimen jäsenen etäosallistuminen (OK 2:15)

Vielä ennen 1.3.2025 voimaan tullutta etäoikeudenkäyntiuudistusta tuomarin osallistuminen etänä oli kiellettyä, sillä asiasta ei ollut erikseen säädetty⁷². Sittenmin on katsottu tarpeelliseksi mahdollistaa tuomarin etäosallistuminen⁷³. Tuomarin fyysistä läsnäolopakkoa on pidetty liian

⁷⁰ Ks. luku 2.1.

⁷¹ HE 63/2024 vp, s. 45. Jokela 2025, s. 141.

⁷² KKO 2021:91, kohta 19. KKO 2021:92, kohta 9. Itä-Suomen hovioikeus 4.3.2022, nro 110. HE 63/2024 vp, s. 6, Jokela 2025, s. 43.

⁷³ HE 63/2024 vp, s. 11.

ankarana, eikä välittömyysperiaatteen kannalta välttämättömänä⁷⁴. Lisäksi tuomarin etäosallistuminen on katsottu lievemmäksi poikkeukseksi välittömyys- ja suullisuusperiaatteelle, kuin jo aiemmin hyväksytty henkilötodistelun vastaanottaminen videotallenteelta muutoksenhakusteissa⁷⁵. Etäyhteyssuudistuksen myötä tuomioistuimen jäsenen etäosallistumisesta on siten tehty mahdollista⁷⁶.

Uuden oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen kokoonpanon jäsenten on oltava suullisessa käsittelyssä läsnä istuntosalissa. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimen puheenjohtaja voi kuitenkin sallia tuomioistuimen muun jäsenen osallistuvan suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään (*etäyhteys*), jos siihen on perusteltu syy ja jos puheenjohtaja harmitsee tämän soveliaaksi ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle. 3 momentin mukaan jäsen ei saa osallistua etäyhteydellä suulliseen käsittelyyn oleskellessaan ulkomailla. Tätä kieltoa on perusteltu valtion suvereeniudella sekä tuomarin käyttämällä tuomiovallalla eikä tällaisen osallistumisen ole katsottu olevan tuomarin arvovallalle sopivaa⁷⁷. Pykälän säännökset koskevat myös lautamiehiä.⁷⁸

OK 2:15:n Säännös koskee siis tilannetta, jossa muu tuomioistuimen jäsen kuin puheenjohtaja osallistuu suulliseen käsittelyyn etänä. Pykälässä suullisella käsittelyllä on tarkoitettu pääkäsittelyä, suullista valmisteluistuntoa sekä OK 17:56.1:n 2–4 kohdan mukaista todisteiden vastaanottamista. Kyseessä ei ole tuomioistuimen jäsenen subjektiivinen oikeus, vaan etäosallistumisesta päättää puheenjohtaja ja säännös on tarkoitettu poikkeukseksi tuomioistuinkokoonpanon kollegiaalisesta osallistumisesta.⁷⁹ Pykälä sekä asianosaisten etäosallistumista koskevat pykälät mahdollistavat käytännössä tilanteen, jossa kaikki muut, paitsi ratkaisukokoonpanon puheenjohtaja osallistuvat etänä.

2.3.3 Etäoikeudenkäynti (OK 2:16)

Edellä käytiin tuomioistuimen ratkaisukokoonpanon muun jäsenen, kuin puheenjohtajan etäosallistumista. Tämän lisäksi etäyhteyssuudistuksessa on myös mahdollistettu

⁷⁴ HE 63/2024 vp, s. 31.

⁷⁵ HE 63/2024 vp, s. 14.

⁷⁶ Jokela 2025, s. 141.

⁷⁷ HE 63/2024 vp, s. 35–36.

⁷⁸ HE 63/2024 vp, s. 33.

⁷⁹ HE 63/2025 vp, s. 33.

ratkaisukokoonpanon puheenjohtajan etäosallistuminen. Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:n mukaan sen estämättä, mitä 15 §:n 1 momentissa säädetään, rikos- ja riita-asian suullinen valmistelu voidaan toimittaa niin, että puheenjohtaja ja tuomioistuimen muu ratkaisukokoonpano sekä asianosaiset osallistuvat siihen etäyhteydellä, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi (*etäoikeudenkäynti*). 2 momentin mukaan Rikos-, riita- ja hakemusasian pääkäsittelyssä ja muussa suullisessa käsittelyssä voidaan soveltaa, mitä 1 momentissa säädetään, jos siihen on perusteltu syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle. 3 momentin mukaan valmistelu voidaan myös pitää puhelinneuvotteluna tarkoituksenmukaisuussyistä.

Pykälän mukaisesti etäoikeudenkäynti tarkoittaa siis sitä, että puheenjohtaja, muut ratkaisukokoonpanon jäsenet sekä asianosaiset osallistuvat oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. Laissa tällaista istuntoa kutsutaan etäoikeudenkäynniksi. Ero puheenjohtajan ja muun jäsenen etäosallistumisessa on merkittävä, sillä se ratkaisee myös sen, voiko asianosaiset osallistua läsnä.⁸⁰ Etäoikeudenkäynti ei sinänsä poikkea asianosaisen näkökulmasta ollenkaan verrattuna oikeudenkäyntiin, jossa ratkaisukokoonpano on fyysisesti paikan päällä, mutta asianosaiset osallistuvat etänä⁸¹. Molemmissa tapauksissa asianosaiset näkevät toisensa ja ratkaisukokoonpanon näytön välityksellä. Etäoikeudenkäynnin järjestäminen tarkoittaa myös sitä, että istunnolla ei olisi tiettyä määrättyä istuntopaikkaa.⁸²

Koska asianosaisten etäosallistuminen vaatii, heidän suostumuksensa (ROL 8:13.1 ja OK 12:8.1), myös etäoikeudenkäynnin järjestäminen vaatii suostumuksen. Huomioitavaa on, että etäoikeudenkäynnin järjestäminen on tietyissä tilanteissa mahdollista myös ilman asianosaisen suostumusta (ROL 8:13.5 ja OK 12:8.5). Toisaalta pelkkä asianosaisten suostumus ei myöskään riitä vaan muidenkin vaatimusten on täytyttävä. Päätösvalta etäoikeudenkäynnin järjestämisestä on koko ratkaisukokoonpanolla, eikä vain puheenjohtajalla, kuten OK 2 luvun 15 §:n tilanteissa. Säädestä on kuitenkin mahdollista soveltaa myös yhden tuomarin kokoonpanoissa, jolloin käytännössä puheenjohtajalla on itsenäinen päätösvalta etäoikeudenkäynnin järjestämisestä.⁸³

Etäoikeudenkäynnistä säättämällä on pyritty joustavoittamaan oikeudenkäyntiprosesseja. Kyse on perustavanlaatuisesta uudistuksesta oikeusjärjestelmässämme ja uudistus herättää kysymyksiä oikeudenkäynnin osapuolten oikeusturvasta. Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden

⁸⁰ LaVM 7/2024 vp, s. 3.

⁸¹ HE 63/2024 vp, s. 37.

⁸² HE 63/2024 vp, s. 36.

⁸³ HE 63/2024 vp, s. 36–37.

toteutumisesta onkin pyritty huolehtimaan asettamalla tuomioistuimelle velvollisuus arvioida menettelyn soveliaisuutta⁸⁴.

Myös muissa pohjoismaissa on mahdollistettu etäoikeudenkäynnit. Ruotsissa oikeudenkäyntilaissa (Rättegångsbalk, RB, SFS 1942:740) on yksi yleissääntö etäosallistumiselle (RB 5:10), joka soveltuu kaikkiin eri oikeusasteissa istuntoon osallistuviin henkilöihin⁸⁵. Kuten Suomessa, myös Ruotsissa on lähtökohtana osallistuminen fyysisesti paikan päällä (RB 5:10.1). Tuomioistuimen päätöksestä istunto voidaan kuitenkin pitää myös etänä, jos tälle on perusteltu syy (RB 5:10.2).

Norjassa on erikseen säännelty etäosallistumisesta rikosasioissa (forskrift om fjernmøter og fjernhør i straffesaker, 8.12.2011 nr. 835.). Etänä pidettävään oikeudenkäyntiin tulee osallistua toisesta tuomioistuimesta, poliisiasemalta tai vankilasta ja terveyteen liittyvistä syistä myös sairaalasta. Poikkeuksellisista syistä etäosallistuminen on tuomioistuimen päätöksestä mahdollista myös muualta (1 ja 2 §). Etäosallistuminen määrätystä paikasta täyttää läsnäolovelvoitteen (3 §).

2.4 Asianosaisten ja tuomareiden etäosallistumisen keskeiset edellytykset

2.4.1 Soveliaisuusharkinta

Edellä on käsitelty sekä asianosaisten, että tuomareiden etäosallistumisen lakiperustaa. Molemmissa tapauksissa on etäosallistumisen ehtona tuomioistuimen toteuttama soveliaisuusharkinta. Soveliaisuusharkintaan liittyy pieniä eroja riippuen siitä, onko kyseessä tuomarin etäosallistuminen vai asianosaisten etäosallistuminen. Seuraavaksi käsitellään tämän soveliaisuusharkinnan sisältöä.

2.4.1.1 Soveliaisuusharkinta ratkaisukokoonpanon jäsenen osallistuessa etänä (OK 2:15)

Kuten edellä on todettu, oikeudenkäymiskaaren säännökset tuomarin ja asianosaisten etäosallistumisesta vaativat soveliaisuusharkintaa. Soveliaisuusharkinnan sisältöä on avattu lain esitöissä ja oikeuskäytännössä, mutta sitä ei ole pystytty tyhjentävästi määrittelemään ja sen tulkinta jää pitkälti lainkäyttäjän tehtäväksi. Edellä esitetyn perusoikeusmyönteisen ja

⁸⁴ Soveliaisuusharkintaa käsitellään luvussa 2.4.1.2.

⁸⁵ Prop. 2004/05:131, s. 224. HE 63/2024 vp, s. 26.

ihmisoikeusystävällisen laintulkinnan mukaan soveliaisuusharkinnassa olisi kuitenkin valittava vähiten perus- ja ihmisoikeuksia rajoittavat keinot.

Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimen puheenjohtaja voi sallia tuomioistuimen muun jäsenen osallistuvan suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä, jos siihen on perusteltu syy ja jos puheenjohtaja harkitsee tämän soveliaaksi ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle. Kyse ei ole siten jäsenen ehdottomasta oikeudesta osallistua etäyhteyden välityksellä, mutta häntä ei voida myöskään pakottaa osallistumaan etäyhteydellä niissä tilanteissa, joissa puheenjohtaja osallistuu läsnä⁸⁶. Kynnys jäsenen etäosallistumiselle ei ole korkea, mutta tarkoituksena on ollut pitää fyysinen läsnäolo pääsääntönä⁸⁷.

Ratkaisukokoonpanon jäsenen etäosallistumisen vaatima soveliaisuusharkinta on kokonaisharkintaa, jossa punnitaan kaikkia etäosallistumisen hyötyjä ja haittoja. Tärkeimpiä huomioitavia seikkoja ovat asian laatu ja asianosaisten tarpeet, erityisesti rikosasioissa, joissa törkeimmissä rikoksissa etäyhteyden käytön soveliasuuden raja on korkeampi, kuin lievemmissä rikoksissa. Mitään konkreettisia rajoja ei ole kuitenkaan asetettu.⁸⁸ Tuomioistuimen jäsen voi olla myös osan oikeudenkäynnistä etänä ja osan läsnä⁸⁹.

Koska OK 2:15 koskee myös lautamiehiä, on heidänkin etäosallistumisessa tehtävä soveliaisuusharkintaa. Huomioitavaa on, että lautamiesten etäosallistuminen voi olla epätarkoituksenmukaista ja käytännössä myös vaikeasti järjestettävissä, mikä on myös huomioitava heidän etäosallistumistansa koskevassa soveliaisuusharkinnassa. Lain esitöissä lautamiesten etäosallistumisen katsotaankin olevan vain poikkeuksellista. Muuten esitöissä ei lautamiehiin soveltuva soveliaisuusharkintaa laajemmin selosteta.⁹⁰ Tältä osin voidaan kuitenkin päätellä, että se mikä koskee tuomareita, koskee myös lautamiehiä. Lautamiehen etäosallistumista tulisi mielestäni arvioida tuomarin etäosallistumista tiukemmin, sillä lautamieheltä puuttuu samat mahdollisuudet arvioida asian kannalta relevantteja seikkoja. Tuomari pystyy jo pelkästään koulutuksensa perusteella keskittymään paremmin asian kannalta relevantteihin seikkoihin, kuin lautamies. Lautamies saattaa keskittyä enemmän juuri nonverbaalisiin viesteihin, joiden havaitsemista etäyhteys voi haitata. Siten etäyhteys ei vaaranna tuomarin kohdalla asian arviointia samalla tavalla, kuin lautamiehen kohdalla. Mielestäni vastaajan oikeusturvan kannalta olisi siten

⁸⁶ HE 63/2024 vp, s. 35.

⁸⁷ HE 63/2024 vp, s. 34. PeVL 35/2024 vp, s. 3

⁸⁸ HE 63/2024 vp, s. 34. PeVL 35/2024 vp, s. 3–4. Jokela 2025, s. 34.

⁸⁹ HE 63/2024 vp, s. 35.

⁹⁰ HE 63/2024 vp, s. 33. Jokela 2025, s. 46–47.

perusteltua, että lautamies osallistuisi istuntoon etänä vain hyvin poikkeuksellisesti ja paljoin rajatummin, kuin tuomari.

2.4.1.2 Soveliasuusharkinta etäoikeudenkäynnin järjestämisessä (OK 2:16)

Kuten yksittäisen jäsenen etäosallistuminen, myös etäoikeudenkäynti vaatii OK 2:16 §:n 2 momentin mukaan soveliasuusharkintaa. Soveliasuusharkinnassa huomioidaan lähtökohtaisesti samoja seikkoja, kuin yksittäisten jäsenten etäosallistumisessa.⁹¹ Siten erityisesti rikosasioissa rikoksen törkeydelle on annettava suurta painoarvoa harkitessa etäoikeudenkäynnin soveliasuutta. Koska asianosaisilla ei ole mahdollisuutta olla läsnä salissa, korostuu heidän kantansa merkitys⁹². Korkein oikeus on myös etäyhteyksuudistusta koskevassa lausunnossaan todennut, että etäyhteyden järjestämisessä keskeistä on ratkaisutoiminnan laatu ja sujuvuus ja osallistumisen tavan on oltava sellaista, ettei luottamus tuomioistuinta kohtaan heikkene⁹³. Myös oikeudenkäynnin vaiheella voi olla vaikutusta soveliasuusharkintaan. Lakivaliokunta on etäoikeudenkäyntiuudistusta koskevassa lausunnossaan todennut säännöksen soveltuvan mm. tilanteeseen, jossa loppulausunnot annetaan eri päivänä, kun todistelu on otettu vastaan suullisesti⁹⁴. Tällöin voisi olla soveliasta ottaa loppulausunnot vastaan etäoikeudenkäyntinä.

Asianosaisen haavoittuvainen asema voi olla esteenä etäoikeudenkäynnin järjestämiselle. Lain esitöissä on erityisesti tuotu esiin rikosasioissa vastaajan nuori ikä, jolloin oikeudenkäynnin järjestäminen salissa läsnä auttaa heitä ymmärtämään oikeudenkäynnin vakavuuden ja tekojensa seuraukset. Myös muiden heikommassa asemassa olevien, kuten vammaisten oikeussuojan saavutettavuudesta on pidettävä huolta.⁹⁵ Tilanteen mukaan heikommassa asemassa olevien oikeusturvan toteuttaminen voi siten vaatia istunnon järjestämistä joko paikan päällä tai etänä.

2.4.1.3 Asianosaisen etäosallistumisen soveliasuus

Rikosasian asianosaisen etäosallistumiseen sekä todistelutarkoituksessa, että muussakin tarkoituksessa vaatii lain mukaan soveliasuusharkintaa (ROL 8:13.1 ja OK 17:52.1). Lain esitöiden mukaan tässä soveliasuusharkinnassa on huomioitava vastaajan ja syyttäjän osalta syytteessä

⁹¹ HE 63/2024 vp, s. 37.

⁹² HE 63/2024 vp, s. 37.

⁹³ Korkein oikeus 2024, s. 2.

⁹⁴ LaVM 7/2024 vp, s. 5.

⁹⁵ HE 63/2024 vp, s. 37–38.

esitetyn teon vakavuus ja asian tärkeä julkinen intressi⁹⁶. Lain valmisteluasiakirjoissa on painotettu, että soveliaisuusharkinta on tehtävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen pohjalta.⁹⁷ Korkein oikeus on ROL 8:13.1:a ja OK 17:52.1:a koskevassa ratkaisukäytännössään todennut joutuisaa käsittelyä koskevien painavien syiden, tekniikan toimimisen turvaamisen, juttun tilan sekä henkilötodistajien vähäisen määrän puhuvan etäosallistumisen soveliaisuuden puolesta. Samoin asianosaisten ja avustajien terveydentilalla ja aineiston luotettavuuden varmistamisella on katsottu olevan merkitystä.⁹⁸ Lisäksi turvallisuussyyt voivat puoltaa asianosaisen tai todistajan kuulemista etänä⁹⁹.

Laki on teknologianeutraalia, mutta soveliaisuusharkinnassa tulisi huomioida, millä laitteella ja mistä käsittelyyn osallistutaan. Erityisesti omalla puhelimella osallistumisen voidaan katsoa jокseenkin epäsoveliaaksi.¹⁰⁰ Käsittelyyn osallistumista rauhallisesta tilasta omalta pöytäkoneelta voitaisiin pitää huomattavasti soveliaampana, kuin osallistumista puhelimella esimerkiksi junnasta. Soveliainta ja tarkoituksenmukaisinta olisikin osallistua käsittelyyn toisesta viranomaisesta tai tuomioistuimesta¹⁰¹.

Selvää on, että törkeimmissä rikoksissa asianosaisen kynnys etäyhteyden välityksellä osallistumiseen on korkea. Myös osallistumiskeinon vaikutus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen on ratkaisevaa. Etäyhteyden käyttöä ei edellä käsitellyn perusteella voida pitää soveliaana, jos asianosaisten oikeusturva vaarantuu. Soveliaisuusharkinta on aina tuomioistuimen kokonaisharkintaa, jossa merkitystä on ainakin oikeudenkäynnin vaiheella, todistelun merkityksellä, etäkuulemisen hyödyillä ja säästöillä ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten toteutumisella. Lisäksi huomioon on otettava pääkäsittelyn siirtämisestä aiheutuvat haitat sekä vaikutukset todistelun laatuun.¹⁰²

Myös muissa pohjoismaissa asianosaisen osallistuminen etänä vaatii tiettyä soveliaisuutta. Ruotsissa tuomioistuimen arvioidessa etäosallistumisen perusteita, tulee sen harkita asiasta

⁹⁶ HE 200/2017 vp, s. 47–48.

⁹⁷ LaVM 2/2018 vp, s. 11. HE 63/2024 vp, s.42. Jokela 2025, s. 350.

⁹⁸ KKO 2021:5, kohdat 23–28. Korkein oikeus on näissä kohdissa arvioinut soveliaisuutta sekä ROL 8:13.1 että OK 17:52.1 osalta yhdessä. HE 63/2024 vp, s. 42.

⁹⁹ Itä-Suomen hovioikeus 23.2.2022, nro 98. Tapauksessa kuultiin keskeistä todistajaa etänä turvallisuussyistä. Todistaja on kertonut todistamiseen liittyvästä uhasta. Todistaja on myös käsiteltävänä olleessa asiassa ollut asianomistajan asemassa oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamista koskevassa syytekohtadassa. Lisäksi rikoskokonaisuus oli koskenut vakavia rikoksia ja asialla oli yhteys moottoripyöräkerhoon.

¹⁰⁰ Korhonen – Jämsä 2022, s. 293.

¹⁰¹ HE 63/2024 vp, s. 45. Jokela 2025, s. 141. Näin myös mm. Norjassa (Prop. 97 L (2021–2022), s. 49–50).

¹⁰² HE 63/2024 vp, s. 42. HE 190/2002 vp, s. 27. Jokela 2025, s. 350–351. Erityisesti niissä tilanteissa, joissa kuultavan kertomus on ainoa ja ratkaiseva näyttö, ei todistajaa ole soveliaasta kuulla ainakaan vain puhelimitse (Helsingin hovioikeus 22.5.2020, tuomio nro 20/118247).

koituvia kustannushyötyjä, asianosaiselle läsnä osallistumisesta aiheutuvaa ilmeistä pelkoa sekä kuultavaan mahdollisesti kohdistuvaa painostusta sekä turvallisuussyitä (RB 5:10.3). Kustannushyötyinä on lain esitöissä katsottu olevan mm. vangin kuljettamiseen liittyvien kustannusten välttäminen. Ilmeistä pelkoa on katsottu olevan mm. rikosasioissa, jotka koskevat järjestäytyntä rikollisuutta. Tällaisen pelon on oltava konkreettista eikä abstraktia. Joka tapauksessa osallistuminen etänä on Ruotsissakin poikkeus ja sille on oltava erityinen syy.¹⁰³

Etäosallistuminen ei saa kuitenkaan olla sopimatonta, ottaen huomioon oikeuteen saapumisen tarkoitus ja muut olosuhteet (RB 5.10.4). Lain esitöissä huomioon on otettava kuultavan rooli sekä käsiteltävä asia. Huomioon on otettava myös tuomioistuimen kyky arvioida kertomusta.¹⁰⁴ Lopullinen vastuu arvioinnista ja etäyhteyden sallimisesta on tuomioistuimella itsellään, kuten Suomessakin. Kaikkia osapuolia on kuitenkin lähtökohtaisesti kuultava. Lain esitöiden mukaan on myös mahdollista, että jonkun henkilön läsnäoloa istuntosalissa pidetään niin ratkaisevana, että tämä ei voi edes painvasta syystä osallistua etänä.¹⁰⁵ Kuten Suomessa, myös Ruotsissa on korostettu nuorten vastaajien läsnäolon tärkeyttä heitä koskevan syytteen käsittelyssä sekä asianosaisten henkilökohtaisen läsnäolon tärkeyttä sovintoneuvotteluissa. Näissä tilanteissa on Ruotsissa perusteltua pitää etäosallistumista sopimattomana. Myöskään etäyhteyden käyttäminen vastaajan oikeusturvan kustannuksella ei ole sallittua.¹⁰⁶ Ruotsissa on korostettu, että etäosallistumisesta ei saa tulla oletus ja sitä tulisi käyttää varovaisuutta ja pidättyväisyyttä noudattaen¹⁰⁷.

Tanskassa asianosainen, jolla on edustaja, voi osallistua rikosasian pääkäsittelyyn etänä, jos tuomioistuin katsoo, ettei tämä ole sopimatonta (Rpl 365.4 §). Niissä tilanteissa, joissa asianosaisella ei ole edustajaa, voi asianosainen erityisestä syystä osallistua etänä, jos menettely on tarkoituksenmukaista (Rpl 365.5 §). Syytetty voi osallistua etänä, jos oikeus katsoo, että läsnäolo ei ole välttämätöntä ja kyse on vain sakosta tai enintään yhden vuoden vankeusrangaistuksesta (Rpl 854.1 §). Pidätettynä olevan asianosaisen kohdalla voi olla myös riittävää kuulla häntä etänä olinpaikkansa tuomioistuimesta (Rpl 470.4 §).

¹⁰³ Prop. 2004/05:131, s. 92–93, 224. Pelkotilassa ja haavoittuvaisessa tilassa olevien kuulemista etäyhteyksin on pyritty lisäämään mm. Ruotsin hallituksen esityksellä 2004/05:131.

¹⁰⁴ Prop. 2004/05:131, s. 225.

¹⁰⁵ Prop. 2004/05:131, s. 225.

¹⁰⁶ Prop. 2004/05:131, s. 93–94. Myös Prop. 1998/99:65, s. 23, jonka mukaan vastaajan oikeusturvan kannalta on erityisen tärkeää, että häntä vastaan esitetty näyttö tuodaan esiin mahdollisimman luotettavalla tavalla. Lain esityö koskee näytön vastaanottamista video- tai puhelinvälityksellä.

¹⁰⁷ Prop. 2018/19:81, s. 28.

Etäosallistumisen soveliaisuuden kannalta Suomen järjestelmä jättää siis Ruotsia ja Tanskaa enemmän tulkinnanvaraa tuomioistuimelle, sillä kirjoitettu laki vaatii vain soveliaisuusharkintaa. Se mitä vaikkapa Ruotsissa on suoraan lakiin kirjoitettu, on Suomessa nostettu esiin lain esitöissä. Tältä osin pidän Suomen järjestelmää onnistuneena, sillä etäosallistumismahdollisuu-
detkin paranevat teknologian kehittyessä, mikä voi muuttaa soveliaisuusharkinnassa huomioon otettavia seikkoja tulevaisuudessa. Yhtenä esimerkkinä tulevaisuuden haasteista, joihin lainsäädännöllisin keinoin on pystyttävä vastaamaan, voidaan nostaa tekoälyn generatiivisten kykyjen kehittyminen ja sen huomioiminen soveliaisuusharkinnassa¹⁰⁸. Suomen järjestelmä on tältä osin mielestäni paremmin valmistautunut tulevaisuuden muutoksiin. Myös vastaajan kannalta ROL 8:13:n tulkinnallinen sanamuoto on onnistunut, sillä järjestelmä on varautunut huomiomaan myös vastaajan yksilölliset olosuhteet liittyen tekniikan kehitykseen, jota emme osaa vielä edes ennakoida.

Toisaalta Suomen järjestelmässä on etukäteen vaikea arvioida, milloin etäosallistuminen on soveliaista, kun sitä ei ole tarkemmin laissa avattu. Vastaajan oikeusturvankin kannalta on tärkeää osata ennakoida, miten istuntoon saa lain mukaan osallistua. Tällä hetkellä lain sanamuoto ei paljoa maallikolle kerro, vaan on osattava tutkia lain esitöitä ja oikeuskäytäntöä. Tätä voidaan pitää vastaajan oikeusturvaa heikentävänä seikkana.

Mielestäni suomalainen oikeusjärjestelmä on varautunut hyvin tulevaisuuden haasteisiin, mutta on vastaajan kannalta vaikeasti ennakoitavissa. Katsoisin kuitenkin, että suomalainen järjestelmä on onnistunut, sillä lakiuudistuksella on pyritty juuri reagoimaan digitalisoituvaan maailmaan ja laki on myös valmis tulevaisuuden haasteisiin. Oikeuskäytännön kautta soveliaisuusharkinnan suuntaviivat selkiytyvät entisestään ja tuomioistuimet sekä avustajat voivat ennakolta tiedottaa asianosaisten mahdollisuuksista osallistua etänä.

2.4.2 Etäoikeudenkäynniltä vaadittu perusteltu syy

Etäoikeudenkäynnin järjestäminen vaatii OK 2:16 §:n 2 momentin mukaan soveliaisuusharkinnan lisäksi myös perustellun syyn. Perusteltuna syynä ei voida pitää mukavuussyitä, vaan lain esitöissä on annettu esimerkkeinä terveydelliset syyt, aika- ja kustannussyyt sekä tuomioistuimen päätösvaltaisuuden turvaaminen, peruuntumisten tai lykkääntyminen ehkäiseminen sekä

¹⁰⁸ Ks. myös luku 4.5.4.

turvallisuussyyt¹⁰⁹. Kynnys perustellun syyn täyttymiselle on sitä korkeampi, mitä suurempi julkinen intressi asialla on.¹¹⁰

Kuten yhden ratkaisukokoonpanon jäsenen etäosallistumisen, myös etäoikeudenkäynnin järjestämisessä ei lain mukaan ole estettä sille, että osa oikeudenkäynnistä järjestetään etäoikeudenkäyntinä ja osa paikan päällä. Tämä onkin tarkoituksenmukaista, sillä etäoikeudenkäynnin on tarkoitus tulla kyseeseen vain poikkeuksellisesti. Siten perustellun syyn olemassaoloa olisi tarkasteltava suhteessa oikeudenkäynnin vaiheeseen. Perustellun syyn olemassaoloa tulisi arvioida tiukemmin silloin, kun pääkäsittelyssä otetaan vastaan suullista todistelua.¹¹¹ Asianosaisten oikeusturvan ja oikeudenkäynnin avoimuuden kannalta on myös perusteltua, että etäosallistumisesta on ilmoitettava asianosaisille¹¹².

Perusteltua syytä on avattu lain esitöissä hyvin niukasti. Sen arvioinnissa voitaisiin lain esitöiden mukaan huomioda samoja seikkoja, kuin asian julistamisessa kiireelliseksi (OK 19:1) ja hovioikeuden velvollisuudessa toimittaa pääkäsittely (OK 26:14).¹¹³ Pyrkimys turvaamaan asian joutuise käsittely ja estää käsittelyn viivästyminen olisi näiden perusteella korostuneessa asemassa¹¹⁴. Tosiseikastoltaan riitaisessa, monimutkaisessa ja vaikeaselkoisessa asiassa olisi aiheutta ottaa todistelu vastaan istuntosalissa. Perustellulle syyllle tulisi myös asettaa sitä korkeammat vaatimukset, mitä merkityksellisempi asia on asianosaiselle. Tähän vaikuttaa myös asianosaisen antama suostumus, vaikkakin suuren julkisen intressin rikosasioissa asianosainen voidaan kutsua fyysisesti läsnä istuntosaliin suostumuksestaan huolimatta.¹¹⁵

Vastaajan oikeusturvan kannalta tätä perusteltua syytä olisi mielestäni tullut avata laajemmin lain esitöissä. Etäoikeudenkäynti on suomalaisessa oikeusjärjestelmässä uusi menettely ja tästä syystä oikeuskäytännön puuttuessa olisi ollut aiheutta käsitellä lain vaatimaa perusteltua syytä tarkemmin. Perusteluissa on viitattu käytännössä vain prosessiekonomisiin syihin eikä riittävästi

¹⁰⁹ HE 63/2024 vp, s. 34–35 ja 37. PeVL 35/2024 vp, s. 3. Myös korkein oikeus on korostanut tätä seikkaa lakiuudistusta koskevassa lausunnossaan (korkein oikeus 2024, s. 2).

¹¹⁰ HE 63/2024 vp, s. 37–38.

¹¹¹ Oikeudenkäynnin vaihe on joka tapauksessa otettava huomioon arvioitaessa etäoikeudenkäynnin soveliaisuutta (ks. luku 2.4.1.2 ja LaVM 7/2024 vp, s. 5).

¹¹² HE 63/2024 vp, s. 35.

¹¹³ HE 63/2024 vp, s. 37.

¹¹⁴ Ks. KKO 2012:51, kohta 4, joka koskee asian julistamista kiireelliseksi. Myös HE 233/2008 vp s. 37 ja LaVM 3/2009 vp s. 3. Koska perustellun syyn arvioinnissa voidaan huomioda myös OK 26:14 asettamia vaatimuksia, olisi perustellun syyn kynnys asetettava matalammalle esimerkiksi niissä pääkäsittelyn vaiheissa, joissa suullinen todistelu on jo otettu vastaan ja jäljellä on enää loppulausuntojen vastaanotto.

¹¹⁵ HE 63/2024 vp, s. 37.

huomioitu asianosaisten oikeusturvan toteutumista osana perustellun syyn olemassaolon arviointia.

2.4.3 Asianosaisen suostumuksen merkitys

Asianosaisen etäosallistuminen muussa kuin todistelutarkoituksessa vaatii ROL 8 luvun 13 §:n sekä OK 12 luvun 8 §:n mukaan lähtökohtaisesti asianosaisen suostumuksen. Suostumuksen antamiselle ei ole asetettu määrämuotoa, mutta sen on oltava yksiselitteinen ja tietoisesti annettu¹¹⁶. Pelkkä vastustamisen puute ei täyty suostumukselta vaadittuja edellytyksiä¹¹⁷. Rikosasian vastaajan kohdalla suostumuksen merkitys on korostunut, sillä antamalla suostumuksensa hän samalla luopuu oikeudestaan olla fyysisesti läsnä istuntosalissa¹¹⁸.

Asianosaisen asiamiehen tai avustajan etäosallistuminen vaatii myös päämiehen suostumuksen (ROL 8:13.2 ja OK 12:8.2). Asianosainen sekä hänen avustajansa tai asiamiehensä voivat olla etänä esimerkiksi samasta paikasta, eri paikoista tai siten, että toinen on läsnä. Kummankin osalta etäosallistumisen kannalta on tärkeintä, että sille on suostumus. Siten avustajan etäosallistumista ei sallita, jos päämies ei ole tähän nimenomaan suostunut. Tästä on myös johdettavissa siitä, että tuomioistuimen tulee tiedustella päämieheltä tämän suostumusta, jos hänen avustajansa itse pyytää osallistumista etänä. Suostumuksen lisäksi tuomioistuimen tulee arvioida, onko etäyhteyden välityksellä osallistuminen soveliasta.¹¹⁹

Lähtökohtana on, että istunto tulee järjestää läsnä istuntosalissa asianosaisen niin vaatiessa¹²⁰. Tämä oikeus on erityisen korostunut ensimmäisen asteen käsittelyissä, eli käräjäoikeuden pääkäsittelyissä. Ensimmäisessä asteessa fyysisestä läsnäolosta poikkeaminen nimittäin vaatii perustellumpia syitä kuin muutoksenhakuasteissa.¹²¹

Asianosaisen etäosallistuminen voidaan toteuttaa ilman asianosaisten suostumustakin erityisestä syystä (ROL 8:13.5). Etäyhteyosuudistuksen jälkeen tuomioistuin voi nimittäin erityisestä syystä määrätä asianosaisen osallistumaan etänä ottaen huomioon asian laatu ja merkitys

¹¹⁶ Jokela 2025, s. 140. KKO 2021:92, kohdat 20 ja 25. HE 200/2017 vp, s. 47.

¹¹⁷ KKO 2021:92, kohdat 24–25. Itä-Suomen hovioikeus 4.3.2022, nro 110, s. 5.

¹¹⁸ KKO 2021:92, kohta 19.

¹¹⁹ Jokela 2025, s. 141. Soveliasuusharkinnasta lisää luvussa 2.4.1.3.

¹²⁰ HE 63/2024 vp, s. 46.

¹²¹ Sakhnovskiy v. Venäjä, kohta 96.

asianosaiselle, käsittelyn vaihe ja tarve turvata käsittelyn järjestys tai turvallisuus sekä muut olosuhteet (ROL 8:13.5, OK 12:8.5).

Lain esitöissä on korostettu etäosallistumiseen pakottamisen syynä turvallisuussyitä. Mitään konkreettisia viitteitä turvallisuuden vaarantamisesta ei vaadita, vaan riittää, että asianosaisten osallistuminen läsnä istuntosalissa voisi olla turvallisuusriski. Erityinen syy voi olla käsillä myös tilanteissa, joissa olisi mahdollista, että asianosainen painostaisi muita kuultavia läsnäolonsa turvin. Erityinen syy voi olla käsillä myös OK 14:6:n mukaisissa tilanteissa, joissa pakottaminen etäyhteyden välityksellä osallistumiseen voi olla aiheellista järjestyksen ylläpitämiseksi.¹²² Kyseisen pykälän 2 momentti vaatiiikin, että tällaisesta syystä poistetulle asianosaiselle varataan mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, jos se on mahdollista. Erityinen syy voi olla käsillä myös, jos vankikuljettamisesta koituvat kulut ovat suhteettoman suuret asianosaisen fyysisestä läsnäolosta saatuihin hyötyihin nähden. Tavanomaisiin vankikuljetuksiin tätä ei sovelleta, vaan lain esitöissä on erityisesti mainittu ulkomailta kuljetettavat vangit.¹²³

ROL 8:13.5:n vaatima erityinen syy kuitenkin korostaa etäyhteyteen pakottamisen poikkeuksellisuutta ja kuten edellä on todettu, asianosaisilla on lähtökohtaisesti oikeus olla fyysisesti läsnä istuntosalissa. Arvioinnissa on mielestäni myös otettava huomioon se, että fyysinen läsnäolo on haluttu pitää edelleen selvänä pääsääntönä lain esitöissäkin¹²⁴. Joka tapauksessa vastaajan oikeusturvan kannalta on mielestäni erityisen tärkeää, että hän voi lähtökohtaisesti päättää olla fyysisesti läsnä istuntosalissa, jossa hänen oikeuksistaan päätetään.

Myös muissa pohjoismaissa asianosainen voidaan pakottaa osallistumaan etänä. Mm. Norjassa asianomistajien ja heidän edustajansa osalta tuomioistuimien voi päättää, että he osallistuvat etänä muusta tuomioistuimen tilasta, jos tämä on tila- ja kustannussyistä tarpeellista. Näissäkin tilanteissa on kuitenkin kuultava asianomistajia ja heidän edustajiaan (Strpl 93 c §). Islannissa syytettyä ei voi pakottaa osallistumaan etänä ilman tämän suostumusta, ellei tälle ole pakottavaa syytä (Lög um meðferð sakamála, nr. 88/2008.9. gr.).

¹²² HE 63/2024 vp, s. 46.

¹²³ HE 63/2024 vp, s. 46-47.

¹²⁴ HE 63/2024 vp, s. 13, 41.

3 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti rikosasiassa

3.1 Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsite

Oikeudenkäynnissä pyritään aineellisen oikeuden toteutumiseen. Oikeudenkäynnin on menettelyltään oltava asianmukaista ja moitteetonta, jotta sen lopputulokseen voidaan luottaa. Epäasiallisesti käsitelty oikeudenkäynti herättää epäilyksen tuomion oikeellisuudesta. Tästä syystä oikeudenkäynnin on oltava oikeudenmukaista. Voidaankin sanoa, että rikosprosessin tavoitteena on päästä aineellisesti oikeaan lopputulokseen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä ja eettisesti hyväksyttävällä tavalla. Prosessin oikeudenmukaisuus vaikuttaa asianosaisen tyytyväisyyteen ja luottamukseen menettelyn ja lopputuloksen oikeellisuudesta. Syylliseksi todetun vastaajan on myös helpompi hyväksyä lopputulos, jos prosessi on asianmukaisesti käsitelty.¹²⁵

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusta löytyy Suomen perustuslaista, Euroopan ihmisoikeussopimuksesta sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksesta¹²⁶. Lisäksi oikeudenmukainen oikeudenkäynti on turvattu Euroopan perusoikeuskirjan 47 artiklan 2 kohdassa.

Perustuslain 21 §:n mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet turvataan lailla. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla sisältää oikeudenkäyntimenettelyä koskevat perussäännöt. Sen 6 artiklan 1 kohdan mukaan:

Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.

¹²⁵ Virolainen – Pölönen 2003, s. 253–254. Jokela 2008, luku 1.2.2: ”Rikosprosessin tehtävät ja tavoitteet”.

¹²⁶ Helenius – Linna 2024, s. 12.

Artiklan 2 ja 3 kohdissa sekä 7 artiklassa ja seitsemännessä pöytäkirjassa on rikosasioita täydentäviä määräyksiä. Näihin rikosasioita koskeviin täydentäviin määräyksiin kuuluvat mm. syyttömyysolettama (6.2 art) ja oikeus avustajaan (6.3 art c alakohta).

Oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on pidetty keskeisimpänä prosessuaalisena perusoikeutena¹²⁷. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vähimmäisehtoina on pidetty oikeudenkäynnin tosiasiallista saavutettavuutta (access to justice), asianosaisten yhdenvertaisuutta ja puolueetonta kohtelua (equality of arms), oikeudenkäynnin kontradiktorisuutta (kuulemisperiaate), oikeudenkäynnin julkisuutta sekä päätöksenteon avoimuutta¹²⁸. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista on arvioitava kokonaisarvioinnin perusteella eikä sitä olla ihmisoikeussopimuksissa eikä kansallisessa laissa määritelty tyhjentävästi.¹²⁹ Oikeudenkäynnin oikeudenmukainen toteutuminen vaatii myös tarkoituksenmukaisuusperiaatteiden eli varmuuden, nopeuden ja halpuuden toteutumista¹³⁰.

Erityisesti rikosasioissa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin kuuluvat syyttömyysolettama, vastapuolen tasavertaisuusperiaate ja kuulemisperiaate. Lisäksi rikosprosessilla on ominaista puolustuksen suosimisen periaate (*favor defensionis*), itsekriminointisuoja ja *in dubio pro reo* -periaate (epäselvä näyttötilanne ratkaistaan syytetyn eduksi). Näiden lisäksi perinteiset menettelyperiaatteet kuten suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaatteet ovat keskeisiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta.¹³¹ Menettelyperiaatteilla on myös katsottu olevan keskeisempi rooli rikosasioissa johtuen rikosasioiden erityisestä julkisesta intressistä sekä aineellisen totuuden korostuneesta vaatimuksesta¹³².

Kuten on todettu, oikeudenmukainen oikeudenkäynti kattaa suuren määrän erilaisia osatekijöitä, joista tähän tutkimukseen on valittu tutkimuksen kannalta keskeisimmät. Valinta on perustunut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeiden jakamiseen teknologianeutraaleihin sekä osallistumiskeinosta riippuviin takeisiin. Lisäksi valintaa on peruteltu sillä, että nämä takeet ovat olleet keskiössä lain esitöissä sekä oikeuskäytännössä, kun on arvioitu etäyhteyksien vaikutuksia

¹²⁷ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 220.

¹²⁸ Virolainen – Vuorenpää 2021, s.120–121.

¹²⁹ Jokela 2018, s. 32–33. PeVL 35/2024 vp, s. 2. HE 309/1993 vp, s. 74. Hallberg 2005-, luku III.17: ”Oikeusturvan määrittelyä”.

¹³⁰ Helenius – Linna 2024, s. 13.

¹³¹ Jokela 2018, s. 33–37. Helenius – Linna 2024, s. 12–13.

¹³² Virolainen – Pölönen 2003, s. 362.

oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta. Rajausta on perusteltu tarkemmin tämän tutkimuksen johdantoluvussa.¹³³

3.2 Etäyhteyksien kannalta keskeiset oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä tukevat periaatteet

3.2.1 Kontradiktorinen periaate ja equality of arms -periaate

3.2.1.1 Kontradiktorinen periaate

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta keskeistä on, miten rikosasian vastaaja pystyy itse osallistumaan oikeudenkäyntiin. Oikeudenkäynnin reiluuden ja tasavertaisuuden kannalta keskeiset periaatteet ovat kontradiktorinen periaate (tai kuulemisperiaate, *audiatur et altera pars*) ja ns. *equality of arms* -periaate (aseiden yhtäläisyyden periaate). Periaatteita on syytä käsitellä samassa luvussa, mutta kuitenkin erillään tosistaan. Periaatteet ovat läheisesti sidoksissa toisiinsa, mutta tarkoittavat eri asioita¹³⁴.

Kontradiktorisen periaatteen, eli vastapuolen kuulemisen periaatteen mukaisesti asiaa ei saa ratkaista ennen kuin kaikkia osapuolia on kuultu ja heille on varattu mahdollisuus esittää omat vaatimuksensa ja vastata toistensa esityksiin¹³⁵. Periaatetta pidetään prosessioikeudelle keskeisenä, ellei jopa keskeisimpänä¹³⁶. Kontradiktorinen periaate on vahvistettu Suomea velvoittavissa ihmisoikeussopimuksissa sekä Suomen perustuslaissa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohtaan kuuluu mahdollisuus osallistua oman asiansa käsittelyyn ja oikeus tulla kuulluksi. Kontradiktorinen periaate sisältyy myös Suomen perustuslain 21 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan oikeus tulla kuulluksi turvataan lailla. Suomessa kontradiktorinen periaate on saanut korostuneen merkityksen Suomen liittyttyä Euroopan ihmisoikeussopimukseen¹³⁷.

¹³³ Rajauksesta ks. luku 1.3.

¹³⁴ Ervo 2008, s. 160.

¹³⁵ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 123. Vuorenpää 2023, s. 80. Helenius – Linna 2024, s. 15. Myös EIT on vahvistanut periaatteen sisällön ratkaisussaan Vermeulen v. Belgia ja sen kohdassa 33.

¹³⁶ Pölönen – Tapanila 2015, luku 2.3.1: ”Kontradiktorisuuden oikeuslähteet”. Linna 2025, s. 18–19.

¹³⁷ Pölönen – Tapanila 2015, luku 2.3.2: ”Henkilötodistelun kontradiktorisuudesta”. Korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä on ensimmäistä kertaa viitattu EIS 6 artiklasta johdettaviin periaatteisiin ratkaisussa KKO 1991:84, jossa asia palautettiin alioikeuteen, kun huumausainerikosta koskevassa asiassa käytettiin näyttönä huumausainerikoksista aiemmin tuomittujen henkilöiden esitutkintakertomuksia eikä täten syytetty päässyt kuulustelemaan kertomuksen antajia.

Kontradiktorinen periaate on sisällytetty myös oikeudenkäymiskaareen. Sen 17:1:n 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä. Kuulemisperiaate ilmenee myös oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 1 §:n 2 kohdasta, jonka mukaan lainvoiman saanut tuomio voidaan tehdystä kantelusta tuomiovirheen perusteella poistaa, jos poissa oleva, jota ei ole haastettu, tuomitaan taikka jos henkilö, jota ei ole kuultu, muutoin kärsii haittaa tuomiosta. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:n 3 momentin mukaan todistelu on otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai jos tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi.

Periaatteella tavoitellaan asian perusteellista, tasapuolista ja oikeudenmukaista selvittämistä. Sen avulla asianosaiset ja tuomarit voivat tehokkaimmin vaihtaa informaatiota ja reagoida siihen¹³⁸. Periaate on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kulmakivistä¹³⁹ ja sen on katsottu poikkeavan muista periaatteista siten, että sitä aidosti noudatetaan sääntömaisesti ja itseisarvoisesti, eikä ”enemmän tai vähemmän” periaatteella¹⁴⁰.

Kontradiktorinen periaate vaatii siis, että menettely on nimensä mukaisesti vastavuoroista ja asianosaisilla on oltava oikeus perehtyä oikeudenkäyntiaineistoon ja kommentoida sitä tilanteen mukaan joko suullisesti tai kirjallisesti¹⁴¹. Siten periaate on myös selvästi tila- ja välinesidonnainen, sillä näiden vaatimusten toteutumiseen voi vaikuttaa osapuolen osallistuminen etäyhteyden välityksellä. Asianosaisilla on oltava oikeus esittää omat vaatimuksensa perusteluineen, esittää todisteensa, saada tieto oikeudenkäynnin kulusta ja esitetystä asiakirjoista sekä oikeus lausua vastapuolen väitteistä ja vaatimuksista, niiden perusteluista ja todistelusta. Lisäksi asianosaisilla on oikeus myös saada tieto tuomioistuimen viran puolesta hankkimasta aineistosta ja oikeus kommentoida tätä ja ottaa kantaa oikeudenkäyntiaineiston oikeellisuuteen sekä oikeus vastakuulusteluun.¹⁴² Vain toisia asianosaisia kuulemalla he voivat itse valvoa etuaan¹⁴³ ja olla tasa-arvoisessa asemassa toisiinsa nähden. Kuulemisperiaatteeseen kuuluukin olennaisena osana asianosaisten ns. aseiden yhtäläisyyden periaate (equality of arms -periaate).¹⁴⁴

¹³⁸ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 123.

¹³⁹ Linna 2025, s. 18. Helenius – Linna 2024, s. 15. Pölönen 2003, s. 64, 84.

¹⁴⁰ Ervo 2005, s. 62.

¹⁴¹ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 124. Linna 2025, s. 19.

¹⁴² Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 124. Linna 2025, s. 18. Vuorenpää 2023, s. 80–81. Pölönen 2003, s. 82–84.

¹⁴³ Linna 2025, s. 18. Helenius – Linna 2024, s. 15. Pölönen – Tapanila 2015, luku 2.3.1: ”Kontradiktorisuuden oikeuslähteet”.

¹⁴⁴ Vuorenpää 2023, s. 80–81.

Kontradiktorinen periaate on myös aineellisen totuuden saavuttamisen edellytys, sillä ilman kaikkien osapuolten kuulemista on selvää, että kaikki asian kannalta keskeiset seikat eivät tule esille¹⁴⁵.

Kontradiktorinen periaate vaatii toteutuakseen tuomioistuimen aktiivista osallistamista. Sen tulee antaa asianosaisille tilaisuus antaa lausumansa oikeudessa annettuihin aineistoihin ja väittämiin, sekä antaa kantansa lain soveltamisesta, tulkinnasta ja muista prosessuaalisista kysymyksistä, etenkin jos asianosaiset eivät itse näihin huomaa vedota.¹⁴⁶ Koska tuomioistuimen velvollisuus on varmistaa asianosaisten kuuleminen, tulee sen tarpeen tullen myös kehottaa ja puuttua lausumien antamiseen tai niiden antamatta jättämiseen¹⁴⁷. Prosessin etenemisen suuntaan vaikuttaa vahvasti se, mitä asianosaiset tuovat oikeudenkäynnissä esille¹⁴⁸. Periaate on vahvasti yhteydessä käsittelyn suullisuuteen ja välittömyyteen, sillä sen toteutuminen edellyttää näiden menettelyperiaatteiden toteutumista¹⁴⁹. Vain suullisessa ja välittömässä prosessissa osapuolet voivat reaaliaikaisesti reagoida toistensa lausumiin.

Syytetyn kuuleminen rikosasioissa on erityisen tärkeää. Asianomistajan osalta riittää, että hänelle varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Periaatteen toteuttaminen korostuu tuomioistuinvaiheessa, jossa siitä ei voida poiketa.¹⁵⁰ Valtaosa korkeimman oikeuden ratkaisuksista koskien kuulemisperiaatetta liittyvät henkilötodistelutilanteisiin, joissa on käytetty todisteena asianosaisen kertomusta esitutkinnassa eikä syytetyllä ole ollut mahdollisuutta kuulustella kertomuksen antajaa. Huomioitavaa on, että KKO on myös hyväksynyt tällaisen näytön, mutta rajoittanut sen näyttöarvoa juuri kontradiktorisen periaatteen rajausten takia.¹⁵¹ Siten periaatteella on erityisen korostunut merkitys rikosasian pääkäsittelyssä ja erityisesti vastaajan oikeuksien toteutumisen kannalta.

¹⁴⁵ Pölönen 2003, s. 83. Aseiden yhtäläisyyden periaatetta käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa 3.2.1.2.

¹⁴⁶ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 127.

¹⁴⁷ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 128.

¹⁴⁸ Linna 2025, s. 18. Helenius – Linna 2024, s. 15.

¹⁴⁹ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 128.

¹⁵⁰ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 128. Vuorenpää 2023, s. 80.

¹⁵¹ Pölönen – Tapanila 2015, luku 2.3.2: ”Henkilötodistelun kontradiktorisuudesta”. Ks. myös KKO 1996:50, KKO 2000:71 ja KKO 2007:101.

3.2.1.2 Equality of arms -periaate

Kuulemisperiaatteeseen kuuluu ns. aseiden yhtäläisyyden periaate (equality of arms), jonka mukaan asianosaisille on annettava yhtäläiset mahdollisuudet esittää näyttöä erilaisin todistelukeinoin, eikä osapuolia aseteta vastapuoleen nähden asiallisesti huonompaan asemaan¹⁵². Periaate on määritelty näin myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä¹⁵³.

Periaatteen toteutumisen kannalta on keskeistä asianosaisten kuuleminen¹⁵⁴. Kuulemisperiaatteella yhdessä Equality of arms -periaatteen kanssa on asianosaisten tasa-arvoista asemaa edistävä funktio. Vaikka tasa-arvoisuus nähdään omana periaatteenaan, on kuulemisperiaatteen loukkaus samalla myös tasa-arvoisuuden loukkaus, mikäli periaatetta loukataan asettamalla osapuolet eriarvoiseen asemaan toisiinsa nähden. EIT:n ratkaisukäytännössä kuulemisperiaatteen laiminlyönnit linkittyvät usein asianosaisten tasa-arvoisuuden loukkauksiin.¹⁵⁵ Kuulemisperiaatetta ja muita prosessiperiaatteita toteutettaessa on otettava huomioon tasa-arvoisuuden periaate ja osapuolten prosessuaalinen tasa-arvo¹⁵⁶.

Equality of arms -periaatteen tila- ja välinesidonnaisuus voi tulla helpoiten esiin hybridi-istunnoissa, joissa asianomistaja on fyysisesti läsnä istuntosalissa ja vastaaja osallistuu etänä. Tällaisessa tilanteessa on aina mahdollista, että etänä osallistuvan yhteys pätkäisee, jolloin kriittinen osa kertomuksesta voi jäädä teknisen virheen takia kokonaan kuulematta eikä kukaan osapuoli voi tätä tiedostaa. Tällaisessa tilanteessa vastaaja voi olla asianomistajaan nähden heikommassa asemassa käytetyn osallistumistavan takia. Mielestäni tällaisissa istunnoissa tuomarin on hyvin matalalla kynnyksellä ilmoitettava, jos etänä osallistuvan ääni pätkii edes vähän ja pyydetävä toistamaan hiemankin epäselviksi jääneet lausunnot.

¹⁵² Helenius – Linna 2024, s. 510. Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 123. Vuorenpää 2023, s. 81. Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2026, s. 635. Kuuliala – Linna – Saranpää 2022, s. 146.

¹⁵³ Kress v. Ranska, kohta 72. *”The Court reiterates that the principle of equality of arms – one of the elements of the broader concept of a fair trial – requires each party to be given a reasonable opportunity to present his case under conditions that do not place him at a substantial disadvantage vis-à-vis his opponent”*

¹⁵⁴ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 122.

¹⁵⁵ Ervo 2008, s. 160 ja tässä viittaukset EIT:n tuomioihin Dombo Beheer B.V. v. Alankomaat, Stran Greek Refineries ja Stratis Andreatis, Krcmár ja muut v. Tšekin tasavalta.

¹⁵⁶ Ervo 2008, s. 160–161.

3.2.2 Suullisen käsittelyn julkisuus

Rikosasian suullinen käsittely on pääsääntöisesti julkista (YTJulkL 14.1 §). Suullisella oikeudenkäynnillä tarkoitetaan pääkäsittelyä, valmisteluistuntoa, katselmusta tai muuta oikeudenkäyntitilaisuutta, jossa asianosaisella on oikeus olla läsnä tai jossa kuullaan jotakuta henkilökohtaisesti. Kirjallinen menettely ei sen sijaan nimensä mukaisesti ole suullista.¹⁵⁷ Suullisen käsittelyn julkisuuden taustalla vaikuttavat Suomea sitovat ihmisoikeussopimukset sekä Suomen perustuslaki. Oikeudenkäynnin julkisuuden kannalta keskeisenä normina voidaan pitää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohtaa, joka takaa jokaiselle oikeuden julkiseen oikeudenkäyntiin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan julkinen ja suullinen oikeudenkäynti koskee pääsääntöisesti ainakin yhtä oikeusastetta, mutta tiettyjä asioita voidaan käsitellä myös täysin kirjallisesti¹⁵⁸.

Suomen perustuslain mukaan viranomaistoiminnan on oltava lähtökohtaisesti julkista PL 21.2 § ja 12.2 §). Tämä koskee myös lainkäyttöä tuomioistuimissa¹⁵⁹. Lisäksi julkisuutta on säännelty oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (YTJulkL). Julkisuusperiaatteen voidaan katsoa koskevan asiakirjojen, diaarimerkintöjen, suullisen käsittelyn ja ratkaisun julkisuutta¹⁶⁰. Koska tutkimus keskittyy rikosasian pääkäsittelyyn osallistumiseen etäyhteyksin rajaamme seuraavan esityksen koskemaan suullisen käsittelyn julkisuutta. Asiakirjajulkisuus sekä tuomion julkisuus toteutuvat käytännössä samalla tavalla riippumatta osapuolten osallistumiskeinoista. Oikeudenkäynnin julkisuudella tarkoitetaan yleisesti yleisön oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä ja saada tieto oikeudenkäyntiaineistosta. Tällöin puhutaan yleisöjulkisuudesta.¹⁶¹ Oikeudenkäynnin osapuolen oikeutta olla läsnä itseään koskevassa oikeudenkäynnissä on asianosaisjulkisuutta¹⁶².

Julkisuusperiaate on yksi keskeisimmistä prosessiperiaatteista ja sillä on useampia funktioita¹⁶³. Julkisuutta on pidetty oikeudenkäynnin moitteettomuuden arvioinnin kannalta perusedellytyksenä yhdessä perustelujen avoimuuden kanssa. Salainen prosessi ei olisi luotettava, vaikka se

¹⁵⁷ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 154.

¹⁵⁸ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2026, s. 626. Hållansson ja Stureson v. Ruotsi, kohta 64. Werner v. Itävalta, kohdat 46–48.

¹⁵⁹ Linna 2025, s. 21.

¹⁶⁰ Linna 2025, s. 21.

¹⁶¹ Jokela 2018, s. 13.

¹⁶² Jokela 2018, s. 13.

¹⁶³ Jokela 2018, s. 13.

sinänsä tuottaisikin oikeita ratkaisuja.¹⁶⁴ Toiseksi kontradiktorisen periaatteen toteutuminen olisi mahdotonta ilman asianosaisjulkisuutta¹⁶⁵.

Periaatteella pyritään turvaamaan asianosaisten oikeusturvaa (oikeusturvafunktio, suojelufunktio) ja mahdollistamaan kansalaisten oikeutta seurata ja täten myös valvoa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta (kontrollifunktio, valvontafunktio)¹⁶⁶. Julkisuus lisää kansan luottamusta tuomioistuinlaitokseen (luottamusfunktio, legitimizeettifunktio)¹⁶⁷ sekä kansalaisten tietoisuutta oikeuden ajantasaisesta sisällöstä (pedagoginen funktio) ja siten myös ohjaa kansalaisia toimimaan tietyllä tavalla (ohjausfunktio). Varsinkin asiat, jotka herättävät suurta yhteiskunnallista kiinnostusta, voivat johtaa epäkohtien havainnointiin ja lakiuudistuksiin (yhteiskunnallinen funktio). Rikosasioissa oikeudenkäynnin julkisuudella on myös merkittävä yleisestävä rangaistus. Useasti nimittäin asiasta koitua negatiivinen julkisuus rikoksentekijälle on itse rangaistusta pahempi seuraamus.¹⁶⁸ Julkisuusperiaatteella on merkittävä rooli oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaajana¹⁶⁹. Tämä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen varmistava funktio on vahvistettu myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin¹⁷⁰.

Julkisuusintressin on katsottu olevan vahvempi tuomioistuinten toiminnassa, kuin yleisesti viranomaistoiminnassa¹⁷¹ ja tuomioistuimen velvollisuutena onkin varmistaa julkisuuden toteutuminen¹⁷². Julkisuusperiaatteen merkitys korostuu rikosasian pääkäsittelyssä, sillä siinä asia ratkaistaan suullisen ja välittömän menettelyn perusteella. Rikosasian asiakirjat, mukaan lukien esitutkintapöytäkirjat, eivät myöskään ole pääsääntöisesti julkisia, ennen kuin asia on ollut esillä suullisessa käsittelyssä (YTJulkL 8.1 §:n 1 kohta, JulkL 24.1 §: 3 kohta).

Yleisön oikeudesta olla läsnä rikosasian suullisessa pääkäsittelyssä säädetään YTJulkL:n 14 §:ssä. Sen mukaan asian suullinen käsittely on julkinen, jollei tuomioistuin 15 §:n nojalla määrää, että suullinen käsittely toimitetaan yleisön läsnä olematta. Tuomioistuin voi määrätä käsittelyn pidettäväksi suljetuin ovin esimerkiksi, kun käsittelyssä esitetään salassa pidettäviä tietoja, kun alle 18-vuotias on syytteessä rikoksesta tai asiassa kuullaan alle 15-vuotiasta (YTJulkL 15 §).¹⁷³

¹⁶⁴ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2026, s. 626. Axen v. Saksa, kohta 25. Jonkka 1998, s. 1267.

¹⁶⁵ Jokela 2018, s. 13.

¹⁶⁶ Axen v. Saksa, kohta 25. Martinie v. Ranska, kohta 39.

¹⁶⁷ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2026, s. 632.

¹⁶⁸ Jokela 2018, s. 13–14.

¹⁶⁹ Mäenpää 2020, s. 378.

¹⁷⁰ Stephen Kucera v. Itävalta, kohta 73. Sutter v. Itävalta, kohta 26. Riepan v. Itävalta, kohta 27.

¹⁷¹ PeVL 43/1998 vp, s. 7.

¹⁷² Mäenpää 2020, s. 377.

¹⁷³ Linna 2025, s. 21–22.

Lain 20 §:n 1 momentin mukaan yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä voidaan rajoittaa, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Lisäksi puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa, jos se on tarpeen tungoksen välttämiseksi. 2 momentin mukaan myös alle 15-vuotiaan läsnäoloa julkisessa käsittelyssä voidaan rajoittaa, jos läsnäolo voi aiheuttaa hänelle haittaa.

Yleisöjulkisuuden on katsottava täyttyvän, kun suurella yleisöllä on tieto istunnon ajankohdasta sekä paikasta ja yleisöllä on myös tällaiseen paikkaan pääsymahdollisuudet. Tällaisen vaatimuksen on katsottu täyttyvän perinteisessä tuomioistuimen istuntosalissa. Istuntoa ei saa järjestää sellaisessa tilassa tai aikataulussa, että suurella yleisöllä ei ole tosiasiallisesti mahdollisuutta seurata istuntoa.¹⁷⁴ Erityisesti suurta julkista mielenkiintoa herättävissä tapauksissa on varattava suurempi istuntosali, jotta mahdollisimman moni mahtuisi seuraamaan istuntoa¹⁷⁵. Mikäli kaikkea yleisöä ei saada saliin, on ainakin tiedotusvälineiden edustajille mahdollistettava seuraaminen¹⁷⁶. Rikosasian oikeudenkäynti tulee järjestää myös siten, ettei todistajien oikeus yksityisyyteen tarpeettomasti vaarannu¹⁷⁷.

Selvää on, että suullisen käsittelyn julkisuus on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijänä tila- ja välinesidonnainen. Etäoikeudenkäynnin järjestäminen vaatii erityistoimia istunnon julkisuuden toteuttamiseksi ja näiden keinojen on oltava riittäviä turvaamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen. Tätä julkisuuden toteutumista etäoikeudenkäynnissä käsitellään myöhemmin luvussa 4.4.

3.2.3 Oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissä sekä oikeus puolustukseen ja avustajaan

Asianosaisen oikeus olla läsnä itseään koskevassa oikeudenkäynnissä on keskeinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tae, sillä ilman tätä oikeutta olisi myös haastava toteuttaa esimerkiksi kuulemisperiaatetta tai asianosaisten tasa-arvoa. Samoin asianosaisjulkisuus ei voisi

¹⁷⁴ Riepan v. Itävalta, kohdat 29–31. Stephen Kucera v. Itävalta, kohta 78.

¹⁷⁵ HE 13/2006 vp, s. 60. Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 156.

¹⁷⁶ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 156. Myös Ruotsissa on käyty keskustelua median pääsystä istuntosaliin niissäkin tapauksissa, joissa muu yleisö voidaan siirtää seuraamaan istuntoa sivusalista (Prop. 2018/19:81, s. 32).

¹⁷⁷ Doorson v. Alankomaat, kohta 70 ja Van der Heijden v. Alankomaat, kohta 76.

toteutua, jos asianosainen itse ei voisi olla mukana omassa oikeudenkäynnissään. Oikeus osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin onkin rikosasian vastaajan yleinen oikeus.¹⁷⁸

Myös syytetyn oikeus avustajaan on yksi tärkeimmistä syytetyn vähimmäisoikeuksista¹⁷⁹. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 c kohdan mukaisesti jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Tämä oikeus sisältää myös oikeuden neuvotella avustajan kanssa luottamuksellisesti¹⁸⁰. Oikeus sisältyy myös Suomen perustuslain 21 §:n 2 momenttiin. Perustuslain esitöissä on todettu oikeuden oikeudelliseen apuun ja oikeusavustajan valintaan sekä luottamuksellinen viestinnän avustajan kanssa olevan osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä¹⁸¹.

Oikeus avustajaan on viime kädessä turvattava syytetyille korvauksetta (EIS 6.3c art. ja KP-sopimus 14.3d art.). Oikeus on turvattu myös Euroopan perusoikeuskirjassa, jonka 48.2 artiklan mukaan jokaiselle syytetylle taataan oikeus puolustukseen. Vastaajan oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään on vahvistettu myös ns. syyttömyysolettamadirektiivin (EU 2016/343) 8 artiklassa. Artiklan mukaan syytetyllä on lähtökohtaisesti oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään (1 kohta).

Oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään on jo käsitteen tasolla sidottu tilaan ja osallistumisvälineeseen. Kysymykseen tulee, millainen etäosallistuminen lasketaan läsnäoloksi. Samoin oikeus avustajaan sisältää tila- ja välinesidonnaisia piirteitä. Miten esimerkiksi ratkaistaan vastaajan ja tämän avustajan välinen luottamuksellinen viestintä, kun molemmat osallistuvat etäyhteydellä, mahdollisesti eri paikoista? Tätä problematiikkaa käsitellään lisää luvussa 4.3.

3.2.4 Välittömyys-, suullisuus- ja keskitysperiaate

Välittömyysperiaate, suullisuusperiaate ja keskitysperiaate ovat ns. menettelyperiaatteita, joiden tarkoituksena on turvata oikeudenmukaisen sekä toisaalta kustannustehokkaan oikeudenkäynnin toteutuminen. Menettelyperiaatteet ovat keinoja saavuttaa oikeudenkäynnin arvopäämääriä.¹⁸² Suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaate vastaavat kysymyksiin *missä oikeudenkäynnin vaiheessa* ja *miten* esitettyyn oikeudenkäyntiaineistoon tuomioistuimien ratkaisunsa

¹⁷⁸ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2026, s. 378–381.

¹⁷⁹ Jokela 2018, s. 121.

¹⁸⁰ Marcello Viola v. Italia, kohta 61.

¹⁸¹ Jokela 2018, s. 120. HE 309/1993 vp s. 73–74.

¹⁸² Helenius – Linna 2024, s. 21. Vuorenperä 2023, s. 64. sekä Pölönen 2003 s. 47. Pölönen on katsonut myös kontradiktorisen periaatteen sisältyvän menettelyperiaatteisiin.

perustaa¹⁸³. 1990-luvulla pyrittiin edistämään oikeudenkäyntien välittömyyttä, suullisuutta ja keskitystä¹⁸⁴ ja vuonna 1993 toteutetulla oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksella välittömyys-suullisuus- ja keskityisperiaatteiden asemaa vahvistettiin riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyissä. Periaatteista tuli keskeisiä myös rikosprosesseissa ja ovat sittemmin vakiintuneet oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin välttämättömäksi edellytykseksi.¹⁸⁵

Erityisesti rikosprosessissa näiden menettelyperiaatteiden on katsottu tukevan prosessin varmuutta, nopeutta ja kustannustehokkuutta sekä edistävän keinoja asian perusteelliseen käsittelemiseen¹⁸⁶. Menettelyperiaatteet liittyvät vahvasti toisiinsa¹⁸⁷ ja niiden on katsottu tukevan toisiinsa ja olevan tärkeitä edellytyksiä mm. käsittelyn julkisuuden ja kontradiktorisen periaatteen toteutumiselle¹⁸⁸.

3.2.4.1 Välittömyysperiaate

Välittömyysperiaatetta (ruotsiksi *omedelbarhetsprincip*) pidetään yleisesti keskeisimpänä menettelyperiaatteena¹⁸⁹ ja tärkeänä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaavana periaatteena¹⁹⁰. Välittömyysperiaatteen mukaan oikeudenkäyntiaineisto on esitettävä välittömästi sille tuomioistuimelle, joka ratkaisee käsiteltävänä olevan asian. Kyse on siten niistä keinoista, joilla oikeudenkäyntiaineisto, eli asianosaisten lausumat, vaatimukset, väitteet ja todistelu, otetaan oikeudenkäynnissä vastaan.¹⁹¹ Periaate on siten myös tila- ja välinesidonnainen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijä. Arvioitavaksi tulee, onko etäyhteyden välityksellä annettu lausuma esitetty periaatteen vaatimalla tavalla välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Ongelmaa ei nimittäin ole, jos lausuma annetaan istuntosalissa fyysisesti läsnä.

Välittömyysperiaate voidaan jakaa sekä menettelyn välittömyyteen, että sisäiseen välittömyyteen. Menettelyn välittömyys tarkoittaa sitä, että oikeudenkäyntiaineisto toimitetaan suoraan ja ilman välikäsiä ratkaisevalle kokoonpanolle, kun sisäinen välittömyys tarkoittaa todisteiden esittämistä alkuperäisessä muodossaan, *autenttisesti*. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että

¹⁸³ Virolainen – Pölönen 2003, s. 363.

¹⁸⁴ Pölönen 2003 s. 48.

¹⁸⁵ Helenius ja Linna 2024 s. 21. Pölönen 2003, s. 48. LaVM 9/1997 vp s. 7.

¹⁸⁶ Jokela 2018 s. 12. Vuorenpää 2023, s. 70. Pölönen 2003, s. 47. HE 82/1995 vp s. 1.

¹⁸⁷ Vuorenpää 2023, s. 79.

¹⁸⁸ Jokela 2018 s. 12.

¹⁸⁹ Vuorenpää 2023, s. 79. Myös HE 63/2024 vp, s. 5.

¹⁹⁰ PeVL 35/2024 vp s. 3.

¹⁹¹ Vuorenpää 2023 s. 71–72. Helenius – Linna 2024 s. 21–22, Jokela 2018, s. 420–421. HE 15/1990 vp, s. 5.

todistajan lausumat esitetään suullisesti istunnossa, eikä jälkikäteen lukemalla kirjelmästä¹⁹² ja oikeuden jäsenen on itse tehtävä havaintonsa esitetyistä todisteista¹⁹³.

Käytännössä välittömyysperiaate vaatii siten myös sen, että asiaa käsittelevä kokoonpano pysyy samana alusta asti, sillä vaihtuneen tuomarin olisi perehdyttävä aineistoon kirjallisesti¹⁹⁴. Tämä ilmenee mm. ROL 6 luvun 11 §:n 1 momentista, jonka mukaan asiassa on toimitettava uusi pääkäsittely, jos tuomioistuimeen sen päätösvaltaisuuden puutteellisuuden vuoksi joudutaan kesken pääkäsittelyä ottamaan uusi jäsen. Kolmen jäsenen kokoonpanossa uutta pääkäsittelyä ei kuitenkaan tarvitse toimittaa, jos tuomioistuimeen otettava uusi jäsen on ollut paikalla koko pääkäsittelyn ajan. Uusi pääkäsittely on toimitettava myös silloin, kun asia on yhden tai useamman kerran ollut lykättynä yhteensä yli 30 päivää. Välittömyysperiaatetta on pidetty menettelyperiaatteista tärkeimpänä, sillä sen avulla oikeudenkäynti aineisto pysyy ratkaisevan kokoonpanon mielessä näytön arvioinnin apuna¹⁹⁵. Vastaajan ja muidenkin asianosaisten intressissä on, että näyttöä arvioidaan mahdollisimman luotettavasti. Siksi vastaajan kannalta on myös tärkeää, että välittömyysperiaate toteutuu myös etaoikeudenkäynnissä.

Välittömyysperiaatteen mukaisesti henkilötodistelu toteutetaan suullisesti istunnossa ja todistelun sisältö määräytyy kuultavan kertomuksen perusteella. Tarkoituksena kuulemisessa on, että henkilöä itseään kuullaan, eikä hänen kertomustaan lueta asiakirjasta.¹⁹⁶ Kun aineisto esitellään välittömässä muodossa suoraan asiaa käsitteleville oikeuden jäsenille ja nämä perustavat ratkaisunsa välittömiin näkö- ja kuulohavaintoihin aineistoista, puhutaan välittömyysperiaatteen aineistoulottuvuudesta¹⁹⁷. Oikeudenkäynnissä täytyy noudattaa ns. parhaan todistusaineiston periaatetta, mikä tarkoittaa mahdollisimman alkuperäisten ja ensikäden todisteiden käyttämistä.¹⁹⁸ Suullisessa ja välittömässä todistelussa tuomarit voivat paremmin arvioida todistelun luotettavuuteen vaikuttavia seikkoja, esittää kertomuksen antajalle lisäkysymyksiä¹⁹⁹ ja siten päästä aineellisesti oikeampaan tuomioon²⁰⁰. Tältä osin tärkeät säännökset ovat OK 24:2.1 ja ROL 11:2.1,

¹⁹² Pölönen 2003 s. 49. Helenius – Linna 2024 s. 21–22, Vuorenpää 2023, s. 72. OK 17:24 perusteella todistajan kirjallisen lausuman käyttäminen todisteena on kiellettyä, jos todistajaa voidaan kuulla suullisesti pääkäsittelyssä.

¹⁹³ Helenius – Linna 2024 s. 21–22.

¹⁹⁴ Helenius – Linna 2024, s. 21–22. Jokela 2018, s. 420–421, Vuorenpää 2023, s. 72.

¹⁹⁵ Pölönen 2003, s. 48.

¹⁹⁶ Helenius – Linna 2024, s. 498.

¹⁹⁷ Vuorenpää 2023, s. 72–73.

¹⁹⁸ Vuorenpää 2023, s. 73. HE 133/2021 vp, s. 7.

¹⁹⁹ LaVM 19/1997 vp, s. 15.

²⁰⁰ Jokela 2018, s. 21–22. HE 190/2002 vp, s. 31.

joiden mukaan tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain pääkäsittelyssä esitetty oikeudenkäyntiaineisto.

Erityisesti rikosasioissa todistelun välittömyydellä turvataan vastaajan oikeutta kuulustella todistajaa²⁰¹. Tämä oikeus on turvattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan d alakohdassa:

Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet: ... d. oikeus kuulustella tai kuulusteluttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat

Välittömyysperiaatteen on siten katsottu edellyttävän sitä, että tuomarit ja asianosaiset sekä asiassa kuultavat henkilöt ovat samaan aikaan paikalla samassa paikassa²⁰². Oikeudenkäynneille onkin luonteenomaista fyysisessä paikassa käyty vastavuoroinen ja puolueeton käsittely²⁰³. Kysymys herääkin, miten välittömyys toteutuu etäoikeudenkäynneissä.

3.2.4.2 Suullisuusperiaate

Välittömyysperiaatteen tavoin suullisuusperiaate (ruotsiksi *muntlighetsprincip*) on yksi oikeudenkäynnin kulkua ohjaavista menettelyperiaatteista, jonka avulla pyritään prosessitavoitteiden toteutumiseen²⁰⁴. Välittömyysperiaatteen tavoin myöskään suullisuusperiaatetta ei ole katsottu itsetarkoitukseksi, vaan tästä voidaan myös poiketa²⁰⁵. Menettely on suullista, kun asianosaisten kertomukset ja todistelu annetaan tuomioistuimessa nimensä mukaisesti suullisesti²⁰⁶. Vastakohtana suullisuusperiaatteelle voidaan pitää kirjallista prosessia²⁰⁷.

Suullisuusperiaate voidaan jakaa varsinaiseen suulliseen menettelyyn ja laajassa mielessä suulliseen menettelyyn. Varsinaisessa mielessä suullinen menettely toteutuu silloin, kun suullisesti annettu aineisto toimii välittömästi tuomion perustana. Laajassa merkityssä suullinen menettely

²⁰¹ Jokela 2018, s. 22. Jokela kuvaa tätä välittömyyden roolia jopa itseisarvoiseksi ja suullisuus- ja keskitysperiaatetta tärkeämmäksi.

²⁰² PeVL 35/2024 vp s. 3.

²⁰³ PeVL 35/2024 vp s. 3.

²⁰⁴ Vuoren pää 2023, s. 64 ja 70. HE 63/2024 vp, s. 5.

²⁰⁵ Virolainen – Pölönen 2003, s. 364.

²⁰⁶ Vuoren pää 2023, s. 70. HE 15/1990 vp, s. 5. HE 133/2021 vp, s. 7. Linna 2025, s. 26.

²⁰⁷ Vuoren pää 2023, s. 70.

tarkoittaa sitä, että aineisto otetaan vastaan suullisena, mutta se kirjataan pöytäkirjaan, joka toimii lopulta tuomion perustana.²⁰⁸

Rikosasian pääkäsittelyssä suullisuusperiaate toteutuu nimenomaan sen varsinaisessa mielessä.²⁰⁹ ROL 6 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan pääkäsittely on suullista ja asianosainen ei saa lukea eikä antaa tuomioistuimelle kirjallista lausumaa taikka muutoinkaan esittää asiaa kirjallisesti. 11 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan tuomiossa saadaan huomioida vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä²¹⁰. Säännöksiin on poikkeuksia, mutta suullisuus sen varsinaisessa merkityksessä on selvä pääsääntö. Tämä tarkoittaa sitä, että asianosainen ei saa esittää kirjallista lausumaansa lukemalla sitä²¹¹. Asianosainen saa lukea vaatimuksensa sekä suorat viittaukset oikeuskäytäntöön, oikeuskirjallisuuteen sekä sellaisiin useita teknisiä ja numeroitietoja sisältäviin asiakirjoihin, joita pelkästään suullisesti esitettyinä on vaikea ymmärtää. Lisäksi hän saa käyttää kirjallista muistiinpanoa muistinsa tukemiseksi (ROL 6:6.2 ja OK 17:47.1).

Suullisen menettelyn etuna on, että asianosaiset voivat heti reagoida toistensa esityksiin ja tuomarit voivat parhaiten käyttää kyselyoikeuttaan. Välittömässä ja suullisessa käsittelyssä voidaan myös lausumien tarkoituksia varmistaa ja tarkistaa tehokkaammin.²¹² Suullisuusperiaatteella onkin tärkeä tehtävä oikeudenkäynnin varmuuden, nopeuden ja julkisuuden toteuttamisessa²¹³. Suullisuusperiaate on luonteensa takia tila- ja välinesidonnainen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijä, sillä sen toteutumiseen tosiasiallisesti voi vaikuttaa, annetaanko lausuma välittömästi fyysisesti istuntosalissa läsnä vai etäyhteyden välityksellä. Etäyhteydellä voi olla vaikutusta lausuman selkeyteen sekä äänenvoimakkuuteen. Suullisuusperiaatteen toteutumista etäoikeudenkäynnissä tutkitaan myöhemmin luvussa 4.5.2.

Suullisuusperiaatteen tarkoituksena on saattaa oikeudenkäyntiaineisto ratkaisevan kokoonpanon tietoon suullisesti²¹⁴ ja tällä tavoin ratkaisukokoonpanon on myös helpompi arvioida kertomusten luotettavuutta²¹⁵. Menettelyn suullisuus yhdessä välittömyyden kanssa edistävät myös vapaan todistusten harkinnan periaatteen toteutumista²¹⁶. Suullisissa lausumissa tietenkin vaikuttavat myös asianosaisten ja todistajien kertomuksia mahdollisesti vääristävät muistikuvat.

²⁰⁸ Vuorenpää 2023, s. 70–71.

²⁰⁹ Vuorenpää 2023, s. 71.

²¹⁰ Myös Vuorenpää 2023, s. 71.

²¹¹ Vuorenpää 2023, s. 71. Helenius – Linna 2024 s. 512.

²¹² HE 133/2021 vp, s. 7.

²¹³ Jokela 2018, s. 18. HE 63/2024 vp, s. 5.

²¹⁴ Helenius – Linna 2024, s. 224.

²¹⁵ Helenius – Linna 2024, s. 511.

²¹⁶ Jokela 2018, s. 18–19.

Tästä syystä olisi kertomuksen luotettavuuden kannalta parasta järjestää käsittely mahdollisimman nopeasti tapahtumien jälkeen.²¹⁷ Jos suullinen kertomus poikkeaa siitä, mitä kuultava on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkinnassa kertonut, tai vaikenee, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa siitä tai kuultava ei ole antanut kertomusta (OK 17:47.2).

3.2.4.3 Keskitysperiaate

Keskitysperiaate (ruotsiksi *koncentrationsprincip*) on välittömyys- ja suullisuusperiaatteen ohella keskeinen menettelyperiaate²¹⁸. Keskitysperiaate tarkoittaa, että menettely pyritään järjestämään tiiviissä ja yhtäjaksoisessa ajassa, ilman lykkäyksiä²¹⁹. Koko oikeudenkäyntiaineisto otetaan keskitetyssä käsittelyssä vastaan yhtäjaksoisessa menettelyssä, jolloin esitetyn aineiston arviointi helpottuu²²⁰. Keskitysperiaatteen noudattaminen on myös tärkeää menettelyn välittömyyden ja suullisuuden toteuttamiseksi²²¹. Koska suullisuus- ja välittömyysperiaatteen mukaisesti tuomion on perustuttava oikeudenkäynnissä suullisesti esitettyyn aineistoon ja tästä välittömästi tehtyihin aistihavaintoihin, on ratkaisun oikeellisuudelle tärkeää, että käsittely hoidetaan lyhyessä ajassa²²².

Erityisesti riita-asiassa suullinen valmistelu ja rikosasioissa esitutkinta edistävät pääkäsittelyn joutuisuutta ja keskityksen toteutumista²²³. Valmistelu tulee suorittaa joutuisasti, mutta kuitenkin siinä määrin laadukkaasti, että pääkäsittely voidaan suorittaa valmistelun pohjalta yhden päivän kuluessa tai vähintään perättäisinä päivinä²²⁴. Näin on myös rikosasioissa (ROL 6:9). Rikosasian esitutkinnassa ja erityisesti syyteharkinnassa myös syyttäjän rooli korostuu keskitetyn menettelyn turvaajana, sillä syyttäjän on varmistuttava siitä, että syytteenoston jälkeen syyte voidaan tutkia esitutkintamateriaalin valossa pääkäsittelyssä ilman lykkäyksiä²²⁵.

Vastaajan kannalta on erityisen tärkeää, että prosessi on joutuisa ja selkeä. Siten keskitysperiaatteen toteutumisella on suuri merkitys myös vastaajan oikeusturvan kannalta. Pitkittyneet

²¹⁷ Helenius – Linna 2024, s. 551.

²¹⁸ HE 63/2024 vp, s. 5. Autio – Ervo 2022, s. 726. Vuorenpää 2023, s. 64, 70.

²¹⁹ Helenius – Linna 2024, s. 22 ja 224. Jokela 2018, s. 22. Vuorenpää 2023, s. 73–74. HE 15/1990 vp, s. 6.

²²⁰ HE 15/1990 vp, s. 6.

²²¹ Jokela 2018, s. 22. HE 15/1990 vp, s. 6.

²²² Jokela 2018, s. 22–23. Helenius – Linna 2024, s. 224.

²²³ Jokela 2018, s. 23. Vuorenpää 2023, s. 78. HE 15/1990 vp, s. 6.

²²⁴ Helenius – Linna 2024, s. 22.

²²⁵ Vuorenpää 2023, s. 78.

käsittelyt voivat heikentää vastaajan muistikuvia tapahtumista ja tehdä niistä ristiriitaisia, mikä taas saattaa vaikuttaa hänen kertomuksiensa uskottavuuteen. Lisäksi vangitun vastaajan osalta asian käsittely joutuisasti on tärkeää, jotta vastaaja ei joutuisi olemaan ylimääräistä aikaa vaille vapautta. Tätä vangitun vastaajan oikeutta suojaa osaltaan ROL 5 luvun 13 §, jonka mukaan pääkäsittely on aloitettava kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta, mikäli vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä.

Keskityspäiaatteella on läheinen yhteys etenkin uusimmissa prosessiuudistuksissa korostuneeseen jäsennellyn käsittelyn päiaatteeseen. Jäsennellyssä käsittelyssä eri teemakokonaisuudet eroavat toisistaan ja käsittely on täten johdonmukaisempaa. Tällainen käsittely tulee korostamaan valmistelun merkitystä.²²⁶ Keskityspäiaatteen toteutumisen kannalta tuomioistuimen rooli prosessinjohtajana korostuu, sillä sen täytyy valvoa istunnon selvyyttä, järjestystä ja jäsennellyä menettelyä²²⁷.

Keskityspäiaatteen toteutumiselle on olennaista, että etäyhteydet toimivat, jotta viivytyksiltä ja lykkäyksiltä voidaan välttyä, toisaalta etäyhteyden järjestämisellä voidaan estää istunnon lykkäntyminen. Siten keskityspäiaate on tapa- ja välinesidonnainen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijä. Keskityspäiaatteen toteutumista tarkastellaan tarkemmin luvussa 4.5.3.

²²⁶ Helenius – Linna 2024, s. 22.

²²⁷ Helenius – Linna 2024, s. 230.

4 Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen etäoikeudenkäynnissä

4.1 Yleiset lähtökohdat

Edellä on käyty oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta keskeisimpiä periaatteita. Periaatteita tutkiessa on selvää, että niiden toteutuminen etäyhteyksien välityksellä voi sisältää haasteita. Perustuslain 21 §:ssä säädetyistä oikeuksista, eli myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista voidaan poiketa, jos poikkeaminen ei puutu liikaa sen oikeusturvatakeen ydinsisältöön, josta ollaan poikkeamassa. Tällainen poikkeaminen ei luonnollisesti saa vaarantaa yksilön oikeusturvaa.²²⁸ Perustuslakivaliokunta on myös todennut, että videokokousten järjestäminen ei saa loukata Suomen lainsäädännön perusperiaatteita²²⁹. Siten etäyhteyksiä järjestettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota edellä käytyjen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeiden toteutumiseen.

4.2 Kontradiktorisen periaatteen toteutuminen etäyhteyden välityksellä

Tutkimuksessa on todettu kontradiktorisen periaatteen edellyttävän vastavuoroista käsittelyä ja asianosaisten oikeutta perehtyä oikeudenkäyntiaineistoon ja kommentoida sitä. Lisäksi kuulemisperiaatteen toteutumiselle on tärkeää, että vastaajan ja hänen avustajansa välinen luottamuksellinen viestintä toteutuu. Siten etäoikeudenkäyntiä järjestäessä on huolehdittava, että kaikki nämä vaatimukset toteutuvat.

Kontradiktorisen periaatteen toteuttamisesta huolehtiminen kuuluu tuomioistuimelle²³⁰. Siten on myös tuomioistuimen velvollisuutena järjestää etäyhteydet siten, että kontradiktorinen periaate toteutuu. OK 17:52:n 4 momentin mukaan kontradiktorisen periaatteen mukaisesti myös etäyhteydellä tapahtuvassa kuulemisessa on varattava asianosaisille tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Etäyhteyksuudistuksen esitöissä onkin todettu, että teknologisten ratkaisujen käyttäminen ei saa heikentää oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin eikä heikentää kontradiktorisen periaatteen tai oikeuskeinojen tasapuolisuuden (equality of arms)

²²⁸ PeVL 35/2024, s. 2. Myös HE 309/1993 vp, s. 74. PeVL 39/2014 vp, s. 2. PeVL 43/2021 vp, s. 2.

²²⁹ PeVL 9/2003 vp, s. 4.

²³⁰ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 123.

toteutumista²³¹. Siten vastaajankin kannalta on tärkeää, että etäoikeudenkäyntiä ei tule järjestää, jos kontradiktorista periaatetta ei voida tällaisessa toteuttaa.

Kontradiktorisella periaatteella on korostunut merkitys rikosasioissa²³². Täysin etänä tapahtuvissa oikeudenkäynneissä asianosaiset ovat lähtökohtaisesti tasa-arvoisessa tilanteessa toisiinsa nähden, mutta tilanne on toisin ns. hybridi-istunnoissa, joissa osa on läsnä istuntosalissa ja osa etänä. Varsinkin vastaajan kannalta on katsottu epäedulliseksi tilanne, jossa kaikki muut ovat läsnä istuntosalissa, kun vastaaja osallistuu etänä²³³ ja tällaisissa tilanteissa vastaajan osallistuessa etänä onkin varmistettava, että tämän puolustautumisoikeudet todella toteutuvat²³⁴. Täysin etänä pidettävä oikeudenkäynti voisikin tältä osin olla vastaajan oikeusturvan kannalta parempi vaihtoehto.

Kontradiktorisen periaatteen toteutumisen kannalta tärkeää on sekä etäyhteyden hyvä laatu, mutta myös se, että yhteys pysyy jatkuvasti hyvänä eikä katkeile. On selvää, että mikäli yhteydet pätkivät, voi esiintyä tilanteita, joissa vastakuulustelutilanteessa kuulusteltavalle voi tulla mahdollisuuksia esimerkiksi lukea vastauksiaan paperilta tai miettiä vastausta pitkään. Näissä tilanteissa myös tuomarin voi olla vaikeampi arvioida kertomuksen uskottavuutta, sillä hän ei voi varmistua siitä, että kertomusta ei lueta paperilta. Yhteyksien pätkeminen voi siten vaarantaa kuulemisen vastavuoroisuutta ja tasa-arvoisuutta. Etäkuulemisissa onkin suotavaa, että etäyhteydellä osallistuminen järjestettäisiin toisesta viranomaisesta, jolloin videoyhteyden hyvä laatu voidaan paremmin varmistaa²³⁵.

4.3 Oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissä ja oikeus puolustukseen

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan vastaajalla on lähtökohtainen oikeus fyysiseen läsnäoloon ensimmäisessä oikeusasteessa²³⁶, mutta se on myös katsonut, että fyysinen osallistuminen ei välttämättä ole itsetarkoitus, mutta suotavaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamiseksi²³⁷. Siten vastaajan vaatiessa fyysistä läsnäoloa, ei lähtökohtaisesti etäoikeudenkäyntiä tulisi järjestää. Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) on todennut, että niissä tilanteissa,

²³¹ HE 63/2024 vp, s. 25.

²³² Pölönen 2003, s. 83.

²³³ Tolvanen – Välikoski 2024, s. 119.

²³⁴ HE 63/2024 vp, s. 47.

²³⁵ Jokela 2025, s. 386.

²³⁶ Sakhnovskiy v. Venäjä, kohta 96. HE 63/2024 vp, s. 47.

²³⁷ Golubev v. Venäjä, kohta 2: "Application of those principles in the present case".

joissa vastaaja itse pyytää osallistumista etäyhteydellä, ei ole ongelmaa, mikäli hänen oikeutensa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin taataan²³⁸. Etäosallistumisen pyytäminen voidaan katsoa ROL 8:13:n mukaiseksi suostumukseksi.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 c kohdan mukaisesti jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Tämä oikeus sisältää myös oikeuden neuvotella avustajan kanssa luottamuksellisesti²³⁹. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta on EIT ratkaisukäytännön sekä kansallisten lain esitöiden nojalla tärkeää, että luottamuksellinen viestintä toteutuu myös osallistuessa etänä. Videoyhteydellä osallistuminen ei ole lähtökohtaisesti ongelma niissä tilanteissa, joissa avustajan ja vastaajan välinen luottamuksellinen kommunikointi voidaan turvata.²⁴⁰ Ongelmaa ei esimerkiksi olisi, kun vastaaja ja avustaja osallistuvat etäistuntoon samasta tilasta. Tällöin nimittäin esimerkiksi kuiskaaminen onnistuu samalla tavoin, kuin fyysisesti istuntosalissa.

Tilanne on kuitenkin eri, jos vastaaja ja hänen avustajansa osallistuvat etänä eri paikoista. Vastaajan ja hänen avustajansa väliselle luottamukselliselle viestinnälle on tärkeää, että kukaan ulkopuolinen ei voi sitä kuulla²⁴¹. Luottamuksellinen viestintä ei toteudu niissä tapauksissa, joissa avustajan ja vastaajan ainoa mahdollisuus kommunikoida on videoyhteydellä samassa kokouksessa muiden kanssa. EIT:n oikeuskäytännön valossa vähintäänkin salattu puhelinyhteys olisi järjestettävä. Riittävää ei myöskään ole, että vastaaja ja hänen avustajansa voivat neuvotella ennen istuntoa vain lyhyen ajan. Tuomioistuimen on harkittava erilaisia keinoja, joilla luottamuksellinen viestintä voidaan toteuttaa etäoikeudenkäynneissäkin.²⁴² Luottamuksellisen viestinnän toteutumisen kannalta paras keino on vastaajan ja hänen avustajansa läsnäolo samassa tilassa tai vähintäänkin heidän välinen salattu puhelinyhteys. Kuten EIT:n ratkaisukäytännöstä ilmenee, on tuomioistuimen velvollisuutena varmistaa, että luottamuksellinen viestintä toteutuu²⁴³.

Vastaaja voi siis halutessaan pyytää osallistumista etänä, eikä tämä lähtökohtaisesti ole ongelma hänen oikeusturvansa kannalta, mikäli myös luottamuksellinen viestintä hänen avustajansa kanssa voidaan turvata. Toistaiseksi ei vaikuta olevan muuta tehokasta tapaa tähän, kuin päämiehen ja tämän avustajan osallistuminen samasta tilasta. On mahdollista, että he voisivat

²³⁸ EUT:n tuomio asiassa C-760/22, kohta 32.

²³⁹ Marcello Viola v. Italia, kohta 61.

²⁴⁰ Sakhnovskiy v. Venäjä, kohta 98. HE 200/2017 vp, s. 12.

²⁴¹ Marcello Viola v. Italia, kohta 75.

²⁴² Sakhnovskiy v. Venäjä, kohdat 102–107. Marcello Viola v. Italia, kohdat 41 ja 75.

²⁴³ Sakhnovskiy v. Venäjä, kohta 107.

kommunikoida puhelimen välityksellä, mutta tähän liittyy väistämättä myös tietoturvariskejä. Puhelinsignaali voidaan kaapata ja puhelua siten salakuunnella. Sama ongelma liittyy erilaisiin videoneuvottelusovelluksiin. Tämä voi olla varteenotettava uhka suuren julkisen intressin omavissa tai järjestäytyntä rikollisuutta koskeissa jutuissa, joissa tällä tavoin saatua tietoa voidaan levittää tai käyttää rikollisiin tarkoituksiin.

4.4 Julkisuusperiaatteen toteutuminen

Rikosasian pääkäsittelyn julkisuuden toteutumiselle ei lähtökohtaisesti ole käytännön kannalta hirveästi ongelmia, kun istunto pidetään fyysisesti istuntosalissa, mutta yleisöjulkisuuden toteutumista on tarkasteltava uudesta näkökulmasta tilanteissa, joissa pääkäsittely järjestetään oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:n mukaisessa etäoikeudenkäynnissä, jossa kaikki osapuolet, todistajat sekä ratkaisukokoonpano osallistuu istuntoon etänä. Tällaisessa tilanteessa ei ole määrättyä mitään fyysistä istutopaikkaa. Tässä vaiheessa on hyvä huomioda, että julkisuuden toteutuminen siinä tilanteessa, kun vain osa ratkaisukokoonpanosta on etänä, mutta puheenjohtaja paikalla, ei aiheuta julkisuuden toteutumisen kannalta ongelmia, sillä puheenjohtaja on edelleen istuntosalissa, jonne yleisö voi myös mennä.

Julkisuusperiaatteen toteutumista etäyhteyden välityksellä jouduttiin arvioimaan jo COVID-19-pandemian aikaan järjestetyissä oikeudenkäynneissä. Etäyhteyksien käyttöä tuomioistuimissa ohjasi Tuomioistuinviraston laatima opas tuomioistuimille etäyhteyksien käyttöön oikeudenkäynnissä. Kyse oli siis suositusluonteisesta oikeuslähteestä, jonka mukaan tuomari pystyi osallistumaan etänä istuntoon. Tuolloin suositeltavaa oli, että ainakin puheenjohtaja olisi istuntosalissa, jolloin yleisö pystyi tulla seuraamaan istuntoa paikan päälle. Muiden läsnäolo oli harkinnanvaraista. Niissä tilanteissa, joissa myöskään puheenjohtaja ei voinut osallistua läsnä istuntoon, oli ohjeen mukaan mahdollista järjestää etäyhteys toisesta istuntosalista tai videoneuvottelutilasta.²⁴⁴ Jälkikäteen arvioituna tämän oppaan oikeudellista painoarvoa voidaan kritisoida, sillä koronapandemian aikaan tuomarin etäosallistuminen ei ollut vielä lain mukaan mahdollista²⁴⁵.

Oppaassa annettiin lisäksi kyseenalaistettavat ohjeet oikeudenkäynnin julkisuuden toteutukseen. Sen mukaan juttuluettelossa oli suositeltavaa olla puheenjohtajan tai muun

²⁴⁴ Tuomioistuinvirasto 2020, s. 3, 5.

²⁴⁵ KKO 2021:91, kohta 17.

yhteyshenkilön yhteystiedot sekä kehoitus yleisölle olla yhteydessä puheenjohtajaan, joka sitten ratkaisisi miten etäyhteys toteutetaan.²⁴⁶ Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että jos kukaan ei ollut yhteydessä puheenjohtajaan, ei myöskään istuntoa voinut päästä seuraamaan. Julkisuusperiaatteen toteutuminen vaikutti ohjeen mukaan olevan puheenjohtajan harkinnassa.²⁴⁷

Uudessa etäyhteyssuudistuksessa asiasta on kuitenkin säädetty lailla. OK 2 luvun 17 §:n mukaan tuomioistuimen on taattava oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen siten, että yleisö voi seurata julkista suullista käsittelyä puhe- ja näköyhteyden välityksellä, kun istunto on etäoikeudenkäyntinä. Lisäksi YTJulkL:n 14 §:n 2 momentin mukaan jokaisella on oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä tai seurata sitä videoyhteydellä.

Julkisuuden toteutumisen järjestäminen on tuomioistuimen velvollisuus, mutta lainkohdat jättävät tuomioistuimelle suhteellisen avoimeksi ne keinot, joilla julkisuus varmistettava. Tavasta ei ole säädetty erikseen, mutta lain esitöiden mukaan mahdollisuus seurata etäoikeudenkäyntiä ei saa olla ainakaan heikompi kuin perinteisen oikeudenkäynnin seuraamisessa²⁴⁸. Julkisuuden toteutuminen on keskeinen osa perusoikeuksiamme ja sen rajoittamisesta tulee siten säätää lailla. Avoimen sääntelyn takia menettelyt voivat poiketa toisistaan tuomioistuin- ja tuomarikohtaisesti. Tuomareiden menettelytavoissa on nimittäin huomattu olevan selviä eroja, mikä korostaa valitun keinon perustelemista.²⁴⁹

Etäoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä on ehdotettu keinoina mm. sivusalia, josta istuntoa voidaan seurata etänä. Esimerkiksi Ruotsissa niissä tilanteissa, joissa yleisö ei voi olla läsnä istuntosalissa, on järjestettävä sivusali (RB 5:12 ja 5:13). Samassa on myös arvioitu, ettei etäoikeudenkäynneillä tule olemaan yhtä paljon seuraajia, jolloin yhtä salia voitaisiin mahdollisesti käyttää useamman istunnon seuraamiseen kuulokkeilla. Istuntoa voisi myös seurata samasta tilasta, jota käytettäisiin videotallenneuudistuksen jälkeen videotallenteiden katsomiseen tai etäyhteys voitaisiin järjestää jostain muualta. Jälkimmäisessä on kuitenkin vaadittu varmistumista siitä, ettei istuntoa tallenneta tai äänitetä. Linkin kautta seuraaminen on mahdollista, mutta tätä varten on tiedusteltava asianosaisten ja kuultavien suostumusta.²⁵⁰ Lain valmistelun

²⁴⁶ Tuomioistuinvirasto 2020, s. 5.

²⁴⁷ Autio – Ervo 2022, s. 717–718.

²⁴⁸ HE 63/2024 vp, s. 38.

²⁴⁹ Määttä 2014, s. 431.

²⁵⁰ HE 63/2024 vp, s. 38–39.

lausuntovaiheessa näkemyseroja ja huolia liittyi erityisesti tallentamiskiellon toteutumiseen²⁵¹. Tähän asti tuomioistuimilla ei ole ollut vain yleisölle tarkoitettuja sivusaleja eikä myöskään henkilöitä valvomaan tällaisia saleja²⁵².

Voimassa oleva lainsäädäntö on yhtäältä mahdollistanut keinot toteuttaa yleisöjulkisuus etäoikeudenkäynneissä, mutta toisaalta käytännön keinot tähän ovat vielä avoimia ja voivat aiheuttaa tulevaisuudessa erilaisia haasteita. Toteutumiskeinot varmasti selvenevät tulevaisuudessa ohjeistusten ja oikeuskäytännön lisääntyessä, mutta toistaiseksi tilanne on vielä varsin epäselvä. Pykälän jättäminen avoimeksi todennäköisesti johtaa toisistaan eriäviin käytäntöihin tuomioistuinten välillä. Keskeisintä kuitenkin on, että keinoksi valitaan parhaiten perusoikeuksia tukeva ratkaisu²⁵³.

Uusi tilanne myös herättää kysymyksiä siitä, miten lisääntyneeseen tallentamisriskiin aiotaan tulevaisuudessa varautua. Arvioitavaksi jää myös näiden keinojen vaikutus asianosaisten kokemuksiin oikeudenkäynneistä, sillä perinteisestihän asianosaiset ovat voineet nähdä yleisön läsnäsalissa. Voidaan esimerkiksi ajatella psykologisia vaikutuksia tilanteessa, jossa henkirikosasian vastaaja osallistuu käsittelyyn etäyhteyden välityksellä ilman yleisön välitöntä läsnäoloa verrattuna osallistumiseen fyysisesti istuntosalissa, jossa myös uhrin perheenjäsenet ovat paikalla seuraamassa käsittelyä. Kokisiko vastaaja tilanteet erilaisena? Jäänee tulevaisuudessa nähtäväksi, miten etäseuraamiskäytäntö vakiintuu lainsäädännön, ohjeistuksen sekä oikeuskäytännön kehittyessä.

4.5 Menettelyperiaatteiden toteutuminen

Aiemmin välitön, suullinen ja keskitetty käsittely on vaatinut, että kaikki osapuolet osallistuvat istuntoon samassa fyysisessä istuntosalissa. Teknologian kehityksen johdosta tätä ei enää edellytetä, vaan osapuolet voivat osallistua istuntoon myös etänä. Siten voidaan sanoa, että teknologian kehitys on saanut aikaan jonkin tasoisen menettelyperiaatteiden sisällöllisen murroksen.²⁵⁴

²⁵¹ Etäoikeusuudistuksen lausuntokierroksella mm. Oikeusrekisterikeskus (ORK/17/2024, s.1), tuomioistuinvirasto (Tuomioistuinviraston lausunto 16.2.2024, s. 2) ja Suomen tuomariliitto (Suomen Tuomariliitto ry:n lausunto 5.3.2024, s.4) ovat arvioineet tarkoituksenmukaisimmaksi järjestää oikeudenkäynnin seuraaminen valvotusti tuomioistuimen tai muun viraston tiloista. Lausunnossaan Pirkanmaan käräjäoikeus (Pirkanmaan käräjäoikeuden lausunto 15.2.2024 (PIRKO/73/2024), s. 3). on nostanut esiin mahdottomuuden valvoa tallentamiskielloa sivusalissa. Mielestäni kuitenkin salakuvaaminen tai äänen tallentaminen on ihan yhtä helppoa myös fyysisessä istunnossa esimerkiksi tallentamalla taskussa olevalla välineellä.

²⁵² Autio – Ervo 2022, s. 717.

²⁵³ Määttä, 2014, s. 432.

²⁵⁴ Korhonen – Jämsä 2022, s. 48–49. Koulun 2011. s. 82.

Periaatteiden toteutuminen ei ole itsetarkoitus, mutta ilman niiden noudattamista ei saavuteta varmaa ja joutuisaa käsittelyä²⁵⁵.

4.5.1 Välittömyysperiaate

Välittömyysperiaatetta ei ole nykyään katsottu itseisarvona²⁵⁶. Välittömyysperiaatteen ei katsota edellyttävän kaikissa tapauksissa fyysistä läsnäoloa salissa, vaan kuulemiset voidaan varsin usein toteuttaa myös videoyhteyden avulla²⁵⁷, sillä videoneuvotteluiden on katsottu toteuttavan sekä välittömyys- että suullisuusperiaatetta, ainakin paremmin kuin pelkkä puheyhteys²⁵⁸. Nykyään on myös mahdollista jakaa oikeudenkäyntiaineistoa videoyhteyden välityksellä heijastamalla aineistoa suoraan jakamalla näyttöä. Näin voidaan samanaikaisesti havainnoida suullista ja kirjallista näyttöä.²⁵⁹ Välittömyysperiaatteen toteutuminen vaatii näissä tapauksissa kuitenkin sekä ääni- että kuvayhteyttä²⁶⁰. Hyvälaatuisella videoyhteydellä osallistuminen on rinnastettu kotimaisessa oikeuskäytännössä fyysiseen läsnäoloon eikä sen ole katsottu olevan ristiriidassa välittömyysperiaatteen kanssa²⁶¹. Tällainen suunta osoittaa siirtymistä periaatteen funktionaaliin tulkintaan, jossa painopiste on enemmän niillä tavoitteilla, joita periaatteella pyritään saavuttamaan, kuin itse periaatteen perinteisellä toteuttamistavalla²⁶².

Asianosaisten sekä kuultavien etäosallistumista on pidetty poikkeuksena välittömyysperiaatteesta, mutta tämä ei luo välitöntä estettä osallistumiselle etänä. Poikkeus välittömyysperiaatteesta on sitä pienempi, mitä pidemmälle tekniikka kehittyy.²⁶³ Välittömyysperiaatteen tavoitteet, kuten oikeudenkäynnin varmuus, nopeus, kustannustehokkuus sekä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen on nykytekniikan kehityksen vuoksi mahdollisesti saavutettavissa jopa paremmin menetelmillä, jotka eivät perustu nykyisessä laajuudessa ymmärrettyyn välittömyysperiaatteeseen. Näin on perusteltu myös tallenneuudistusta, jonka mukaan hovioikeudessa

²⁵⁵ Virolainen – Martikainen 2010, s. 4.

²⁵⁶ HE 15/1990 vp, s. 6. HE 133/2021 vp, s. 19. HE 63/2024 vp, s. 11. Koulum 2010, s. 74. Korhonen – Jämsä 2022, s. 46.

²⁵⁷ Helenius – Linna 2024, s. 21–22. Myös jo vuoden 2002 todistelu-uudistuksen esitöissä on todettu, että henkilön kuuleminen videoneuvottelulla vastaa pitkälti kuulemista välittömästi tuomioistuimen pääkäsittelyssä (HE 190/2002 vp, s. 31). Myös etäyhteyksuudistuksen lausuntokierroksella mm. Vaasan hovioikeus on katsonut välittömyyden toteutuvan hyvin myös etäyhteydellä (Vaasan hovioikeuden lausunto 2024, s. 2).

²⁵⁸ KKO 2021:5 kohta 9. Korhonen – Jämsä 2022, s. 53. HE 190/2002 vp, s. 17–18.

²⁵⁹ Korhonen – Jämsä 2022, s. 52.

²⁶⁰ Helenius – Linna 2024, s. 224.

²⁶¹ HE 63/2024 vp, s. 53. KKO 2021:91, kohta 16. KKO 2021:5, kohta 5.

²⁶² Korhonen – Jämsä 2022, s. 46. HE 15/1990 vp, s. 6.

²⁶³ HE 63/2024 vp, s. 11.

voitaisiin ottaa henkilötodistelu vastaan kärjäoikeudessa otettujen tallenteiden perusteella. Tällainen menettely ei ole välitöntä²⁶⁴. Tallenneuudistuksessa on katsottu, että välittömyysperiaatetta on voitu rajoittaa muiden tavoitteiden saavuttamiseksi.²⁶⁵ Saman on pädettävä myös etäyhteysuudistukseen, jonka on katsottu olevan lievempi rajoitus välittömyysperiaatteeseen, kuin tallenneuudistuksen²⁶⁶.

Erityisesti asiantuntijakuulemisessa etäyhteyksien käytön ei ole katsottu vaarantavan todistelun uskottavuuden arviointia ja siten välittömyysperiaatteen tavoitteiden toteutumista. Tämä perustuu siihen, että asiantuntijakuulemistilanteet eivät ole yleensä alttiita uskottavuusongelmille. Myös niissä tapauksissa, joissa todistaja kertoo vain epäsuorista havainnoistaan, ei uskottavuusarviolle ole asetettu yhtä korkeita edellytyksiä²⁶⁷. Asiantuntijakuulemisen järjestäminen etänä on myös perusteltua, jos sillä voidaan välttää tarpeettomia kustannuksia matkustamisesta²⁶⁸.

Joka tapauksessa viimekätinen arvio siitä, voiko tuomioistuin arvioida kertomuksen uskottavuutta, on tuomioistuimen jäsenillä itsellään.²⁶⁹ Korkein oikeus on myös ratkaisukäytännössään toistamiseen vahvistanut vallitsevan oikeuspsykologian käsityksen henkilötodistelun luotettavuudesta. Käsityksen mukaan henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa non-verbaalisesta kommunikaatiosta, kuten ilmeistä ja eleistä, vaan suurin merkitys on todistelun sisällöllisillä seikoilla, kuten johdonmukaisuudella, realistisuudella, muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella.²⁷⁰ Siten myös vastaajaa kuultaessa suurin merkitys on hänen kertomuksensa sisällöllä.

Muutoksen taustalla olevista perusteluista on huomattavissa, että välittömyysperiaatteen toteutumiselle ei ole merkityksellistä toteutuuko se fyysisesti paikan päällä istunnossa vai etäyhteydellä. Periaatteen toteutuminen ei ole siis sidottuna mihinkään paikkaan, vaan tärkeintä on, että sen ydinsisältö ja tavoitteet saavutetaan. Olennaisinta on, että asianosaisilla on reaaliaikainen näkö ja ääniyhteys toisiinsa ja mahdollisuus verbaaliseen ja nonverbaaliseen viestintään keskenään²⁷¹. Eroa ei ole katsottu olevan myöskään sillä osallistuuko asianosainen vai tuomari etänä, sillä joka tapauksessa kommunikointi tapahtuu näytön välityksellä²⁷². Siten käytännössä ei pitäisi

²⁶⁴ HE 133/2021 vp, s. 19. OM 2019:6, s. 27.

²⁶⁵ HE 133/2021 vp, s. 20.

²⁶⁶ HE 63/2024 vp, s. 14.

²⁶⁷ Rovaniemen hovioikeus 19.11.2021, nro. 337.

²⁶⁸ Rovaniemen hovioikeus 22.2.2024, nro. 53.

²⁶⁹ KKO 2021:5, kohta 9. HE 190/2002 vp, s. 31.

²⁷⁰ KKO 2021:5, kohta 21. KKO 2013:96, kohta 8.

²⁷¹ Korhonen – Jämsä 2022, s. 50. Koulum 2011, s. 83.

²⁷² Itä-Suomen hovioikeus 4.3.2022, nro 110, s. 5.

tältä osin olla myöskään vaikutusta sillä, osallistuuko molemmat etänä. Koska tämän keskeisen viestinnän on oltava moitteetonta, on välittömyysperiaatteen toteutumiselle ratkaisevaa toimivat tietotekniset ratkaisut. Teknisesti toimivaa etäyhteyttä ei voida pitää välittömyysperiaatteen kannalta ”välikätenä”²⁷³.

Edellä todetun tavoin etäyhteyksien käyttö ei itsessään uhkaa välittömyysperiaatteen tavoitteiden toteutumista vaan parhaimmillaan edistää niitä. Välittömyysperiaatteen toteutuminen edellyttää tiettyä laatuvaatimusta etäyhteyksiltä, jotta se voisi olla aidosti verrattavissa fyysiseen läsnäoloon. Ilman toimivaa yhteyttä voi joitain osia jäädä kertomuksista pois esimerkiksi äänen katkeamisen takia. Edelleenkin välittömyysperiaate toteutuu parhaiten perinteisessä fyysisessä istunnossa²⁷⁴.

4.5.2 Suullisuusperiaate

Videoneuvottelun on katsottu pitkälti vastaavan tuomioistuimessa tapahtuvaa välitöntä kuulemistä, mikäli kuvan ja äänen laatu ovat hyvät.²⁷⁵ Etäkuulemisen katsotaan siten toteuttavan myös suullisuusperiaatetta²⁷⁶. Kuten välittömyysperiaatteen, myös suullisuusperiaatteen kannalta merkitystä on sillä, että videoyhteyksiäkin käyttäen asianosaisilla on reaaliaikainen puhe- ja näköyhteys toisiinsa.

Kuten tutkimuksessa on havaittu, menettelyn on katsottu olevan suullista silloin, kun asianosaisien kertomukset ja todistelu otetaan vastaan tuomioistuimessa suullisesti eikä niitä lueta esimerkiksi paperilta. Tällä tavoin suullisuusperiaate mahdollistaa välittömän reagoinnin kertomuksiin ja aidon vuoropuhelun.

Suullisuusperiaate ei itsessään aseta rajoitetta etäosallistumiselle. Tärkeintä on, että suullisuusperiaatteen tavoitteet toteutuvat. Periaatteessa merkitystä ei ole kuuleeko tuomari tai toinen asianosainen kertomuksen näytön välityksellä vai fyysisesti läsnä olevalta kuultavalta. Kertomus on näissäkin tilanteissa annettu suullisesti. Etäyhteyksien vaikutus suullisuusperiaatteeseen aktualisoituu niissä tapauksissa, joissa yhteys ei ole laadukas tai se päätkee. Näissä tilanteissa tietyt kertomuksen osat eivät välttämättä kuulu muille osapuolille esimerkiksi yhteyden pätkimisen

²⁷³ Korhonen – Jämsä 2022, s. 43.

²⁷⁴ HE 190/2002 vp, s. 10 ja 26. HE 46/2014 vp, s. 114.

²⁷⁵ HE 190/2002 vp, s. 31.

²⁷⁶ Helenius – Linna 2024, s. 224. HE 190/2002 vp, s. 31. KKO 2021:91, kohta 16. KKO 2021:5, kohta 9.

vuoksi tai kertomus saattaa pätkimisen takia vaikuttaa epäselvältä tai mahdollisesti jopa epäluotettavalta.

Lähtökohtaisesti suullisuusperiaate kieltää kertomuksen lukemisen suoraan muistiinpanoista. Etäkuuleminen on tältä osin haasteellinen, sillä kuultava voi valvomattomana lukea kertomuksensa esimerkiksi tietokoneen näytöltä. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen varsinkin silloin, kun kuultava osallistuu omalta koneeltaan. Tästä syystä tuomioistuimen onkin arvioitava kuultavan luotettavuutta ja kertomuksen uskottavuutta osana etäkuulemisen soveliaisuusharkintaa. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta on tarkoituksenmukaista pitää asianosaisen osallistumista omalta laitteeltaan viimesijaisena keinona ja ensisijaisesti järjestää osallistuminen toisesta viranomaisesta tai tuomioistuimesta.

4.5.3 Keskitysperiaate

Tutkimuksessa on todettu, että etäyhteyksien lisäämisen taustalla on ollut pyrkimys oikeudenkäyntien joutuisuuden edistäminen. Käytännön järjestelyt osapuolien järjestämiseksi samaan fyysiseen paikkaan on keventynyt, kun osa tai kaikki osallistujat voivat tarpeen tullen osallistua etänä muualta. Etäyhteyksien käytöllä voidaan siten myös välttää myöhästymisistä tai muusta liikennelogistiikasta johtuvia peruuntumisia ja lykkäyksiä. Etäyhteydet mahdollistavat istunnon järjestämisen myös sairastumistapauksissa, jolloin istunto jouduttaisiin muussa tapauksessa lykkäämään tai peruuttamaan.

Erityisesti vastaajan kannalta on tärkeä saada asia käsiteltyksi joutuisasti, varsinkin jos vastaaja on vangittuna. ROL 5:13 asettaa vangitun tapauksessa vaatimukseksi pääkäsittelyn järjestämisen kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Katsoisin, että etäyhteyksien käytöllä tähän aikamääreeseen pääseminen on helpompaa, jos etäyhteydellä voidaan osallistua niissä tapauksissa, joissa muuten aikataulutuksen takia tämä olisi mahdotonta.

Etäyhteyksiä hyödyntämällä myös aikataulutusaineet sekä kustannukset mahdollisesti kevenevät, kun asianosaiset voivat osallistua pitkien välimatkojen takaa täysin etänä. Tällöin asianosaisille ja heidän avustajilleen löytyy helpommin sopivia käsittelypäiviä ja istunnot saadaan järjestettyä tiiviimmällä aikataululla. Siten etäyhteydet edistävät keskitysperiaatteen ja sen tavoitteiden toteutumista.

Etäyhteydet voivat kuitenkin olla myös haitaksi keskitysperiaatteen kannalta. Näin on varsinkin tilanteissa, joissa istuntoon osallistuvan etäyhteys pätkii tai yhteys katkeaa kokonaan siten, ettei

istuntoon voi enää osallistua. Tällöin juuri etäyhteyden käyttö voi olla syynä istunnon lykkääntymiselle ja siten taistella sen omia tavoitteitaan vastaan. Jotta etäyhteyksien keskitysperiaatetta edistävästä tarkoituksesta voidaan varmistua, on huolehdittava etäyhteyden laadukkaasta toimivuudesta ja varauduttava toissijaisin keinoin istuntoon osallistumiseen, jos yhteys katkeaa kokonaan. Osallistumispaikassa olisi hyvä olla varalaitteita ja tarvittaessa viimesijaisena keinona asianosaiselle voisi jakaa linkin, jonka kautta hän voi osallistua istuntoon omalta laitteeltaan, mikäli tämä katsottaisiin soveliaaksi.

Vaikka tietotekniikan laatu luo riskin keskitysperiaatteen toteutumiselle, voidaan yleisesti katsottuna kuitenkin todeta, että etäyhteydet edistävät keskitysperiaatteen ja sen tavoitteiden toteutumista. Varsinkin tulevaisuudessa, kun tekniikka on luotettavampaa ja yleisesti laadukkaampaa, voidaan etäyhteyksien katsoa olevan erinomainen keino varmistua oikeudenkäynnin keskityksen toteutumisesta.

4.5.4 Tietotekniikan toimivuus edellytyksenä menettelyperiaatteiden toteutumiselle

Edellä arvioitaessa välittömyys-, suullisuus- ja keskitysperiaatteen toteutumista etäyhteyksin on päästy lopputulokseen, että periaatteet eivät vaarannu etäyhteyksien välityksellä tapahtuvassa kuulemisessa, mikäli ääni- ja videoyhteys toimivat moitteetta²⁷⁷. Tämä vaikuttaisikin olevan oikeastaan ainoa etäyhteyksille asetettu edellytys periaatteiden toteutumiselle. Tietenkin etäyhteyksien toimivuuden lisäksi on myös varmistettava, että kuultavilla on mikrofonit tarpeeksi lujalla ja kamerat päällä, jotta kaikki kuulevat ja näkevät toisensa selkeästi²⁷⁸.

Perustuslakivaliokunta ja lakivaliokunta ovat etäyhteysuudistusta koskevissa lausunnoissaan korostanut asianmukaisten teknisten laitteiden ja ohjelmistojen merkitystä ja pitänyt näiden olemassaoloa välttämättömyytenä. Toimivuuden ja laadun kannalta näiden ratkaisujen tulee olla myös tietoturvallisia.²⁷⁹ Kun tietotekniikka on näiden vaatimusten mukaisesti hyvä ja laadukas, on se lakivaliokunnan mukaan rinnastettavissa fyysiseen läsnäoloon²⁸⁰.

Koska tekniikan toimivuus on menettelyperiaatteiden toteutumisen ehdoton edellytys, on tekniikan laatu ja luotettavuus oltava yksi osatekijä tuomioistuimen harkinnassa, kun arvioidaan

²⁷⁷ Myös KKO 2021:91, kohta 16. KKO 2021:5, kohta 9.

²⁷⁸ HEUNI 2026, s. 6.

²⁷⁹ PeVL 35/2024 vp, s. 3. LaVM 7/2024 vp, s. 9.

²⁸⁰ LaVM 7/2024 vp, s. 9.

etäyhteyden soveliaisuutta²⁸¹. Laki etäyhteyksien käytön osalta on tekniikkaneutraalia, mikä mahdollistaa nyt ja tulevaisuudessa osallistumisen käytännössä kaikilla laitteilla, jotka täyttävät laatuvaatimukset ja jotka mahdollistavat reaaliaikaisen kuvan- ja äänenvälityksen. Laitteiston valinta ja tietoturvallisen käytön valvonta tuomioistuimissa jää tuomioistuinviraston vastuulle (Tuomioistuinlain 19 a luvun 2 §:n 2 momentin 3 kohta)²⁸².

Erityistä varovaisuutta tulisi noudattaa yksityisten henkilöiden päätelaitteiden käytössä, sillä näiden tietoturvallisuutta ei voida varmistaa tehokkain keinoin. Tietoturvan taso riippuu pitkälti siitä, miten yksityishenkilö on laitetta käyttänyt tai suojannut. Lisäksi tämän osalta huolta on nostanut kehittynyt tekoälyn taso, jolla voidaan generatiivisesti manipuloida ääntä ja kuvaa jo varsin tehokkaasti.²⁸³

Tässä vaiheessa korostetaan, että pääsääntönä etäosallistumisessa kuitenkin pysyy osallistuminen joko toisesta oikeuslaitoksesta tai viranomaisesta, joissa teknisiä ratkaisuja voidaan paremmin valvoa²⁸⁴. Kysymys on prosessiekonominen, sillä tilojen, laitteiden ja henkilöstön riittävyydestä on varmistuttava. Toistaiseksi lain esitöissä on todettu, ettei uusien laitteiden hankkimiselle ole välttämättä tarvetta, sillä nykyisten laitteiden käyttökertoja voidaan lisätä. Toisaalta tuomareiden käyttöön on katsottu olevan tarvetta laitteiden lisäyksille.²⁸⁵ Tietotekniikka vaikuttaa tällä hetkellä olevan jokseenkin riittävää ainakin kuvan- ja äänenlaadun kannalta²⁸⁶. Katsoisin, että erityistä huomiota tulee kiinnittää erilaisten tietoteknisten ratkaisujen tietoturvallisuuteen.

Uudistuksen lausuntokierroksella on myös huomautettu etäyhteyshmahdollisuuksien yhteensovittamisen välttämättömyydestä tallenneuudistuksen sekä AIPA-järjestelmän kanssa²⁸⁷. Lausunnoissa on myös esitetty, että ennen etäyhteyksuudistuksen käyttöönottoa nämä aiemmat uudistukset on saatettava erinomaiselle tasolle.²⁸⁸ Lisäksi asianosaisen osallistuessa omalta

²⁸¹ KKO 2021:5, kohta 5. KKO 2021:92, kohdat 28–30. HE 63/2024 vp, s. 42.

²⁸² LaVM 7/2024 vp, s. 9.

²⁸³ LaVM 7/2024 vp, s. 9.

²⁸⁴ LaVM 7/2024 vp, s. 9–10.

²⁸⁵ HE 63/2024 vp, s. 22.

²⁸⁶ Etäyhteyksuudistuksen valmisteluvaiheessa tietotekniikan laatu on saanut myös kritiikkiä. Suomen tuomariliitto ry on kritisoinut ainakin käytössä ollutta äänentallennusjärjestelmää *Audicoa*, joka ei ole kyennyt aina turvaamaan etäyhteyksien äänentoistoa. Suomen tuomariliitto ry kritisoi myös käytössä ollutta Skype for business -ohjelmistoa sen heikosta laadusta. (Suomen Tuomariliitto ry:n lausunto 5.3.2024, s. 1–2). Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu ja edunvalvontapiiri on myös lausunnossaan huomauttanut, että tuomioistuinten kyky käyttää laitteita poikkeaa varsin paljon toisistaan (Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu ja edunvalvontapiirin lausunto 20.2.2024, s. 3).

²⁸⁷ Tämän on tuonut esille mm. Juristiliitto (rek. Suomen Lakimiesliitto ry) (Juristiliiton lausunto 20.2.2024, s.1), Tuomariliitto (Suomen Tuomariliitto ry:n lausunto 5.3.2024, s.1), korkein oikeus (korkeimman oikeuden lausunto 5.4.2024, s.1) ja Helsingin käräjäoikeus (Helsingin käräjäoikeuden lausunto 20.2.2024, s.1)

²⁸⁸ Suomen Tuomariliiton lausunto 5.3.2024, s. 1.

laitteeltaan olisi tärkeää, että laitteen yhteensopivuus tuomioistuimen käyttämän järjestelmän välillä varmistettaisiin.²⁸⁹

Tutkimuksen perusteella on katsottu perustelluksi järjestää etäosallistuminen toisesta tuomioistuimesta tai virastosta, jotta esimerkiksi suullisuuden toteutumisesta ja tallentamiskiellosta voidaan varmistua. Edelleen on selvää, että mikäli tuomioistuin arvioi etäyhteyksien käytön aiheuttavan riskin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta, tulee sen katsoa soveliaisuusharkintansa perusteella etäosallistumisen olevan epäsoveliaista. Toistaiseksi asianosaisen osallistuminen omalta laitteeltaan itse valitsemasta paikastaan luo sen verran suuren tieto- ja oikeusturvariskin, että tällaista osallistumista tulisi välttää.

4.6 Etäyhteyksien vaikutus kertomuksen uskottavuuteen

Suomessa todistelu perustuu vapaaseen todistusteoriaan, joka jaetaan vapaaseen todisteluun ja vapaaseen todistusharkintaan. Vapaalla todistelulla tarkoitetaan asianosaisen oikeutta esittää haluamansa näyttö asiaa ratkaisevalle tuomioistuimelle (OK 17:1.1). Vapaa todistusharkinta tarkoittaa taas tuomioistuimen oikeutta ja velvollisuutta arvioida vapaasti kaiken asiassa annettun näytön todistusvoiman (OK 17:1.2).²⁹⁰ Riita-asiassa edellytetään, että asianosainen on esittänyt uskottavan näytön jostain seikasta, jotta se voidaan asettaa tuomion perustaksi (OK 17:2.2). Rikosasiassa vastaajan syyllisyydestä taas ei saa jäädä varteenotettavaa epäilyä (OK 17:3.2).

Vaikka rikosasiassa noudatetaan syyttömyysolettamaa ja vastuu syytteen toteen näyttämällä on syyttäjällä, on rikosasian vastaajan kannalta varsin merkityksellistä hänen uskottavuutensa, sillä kertomuksellaan hän voi horjuttaa syyttäjän esittämää näyttöä. Etäoikeudenkäynnissä kysymykseen tulee, kuinka vastaajan uskottavuus välittyy äänen- ja videon välityksen kautta. Erityisesti nonverbaalisten vihjeiden välittyminen videoyhteyden välityksellä voi aiheuttaa ongelmia. Etäyhteyksien välityksellä kuultaessa vaaditaankin tuomarilta tarkempaa keskittymistä, jotta vuorovaikutuksen hienovaraiset piirteet saadaan huomioitua²⁹¹.

²⁸⁹ Itä-Suomen yliopiston lausunto 20.2.2024, s. 3.

²⁹⁰ Jokela 2025, s. 229–230.

²⁹¹ Ala-Kortesmaa – Välikoski 2023, s.174.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2007:82 katsonut, että niissä tilanteissa, joissa kyse on kertomuksen uskottavuuden arvioimisesta, tulisi kertomuksen antajaa kuulla istunnossa läsnä²⁹². Huomioitavaa on, että tapauksessa kyse oli vain puhelimitse kuulemisesta ja ratkaisu on annettu vuonna 2007. Korkein oikeus on myöhemmässä oikeuskäytännössään todennut, että videoyhteydellä kuultavan olemusta voidaan arvioida paremmin, kuin pelkästään puheyhteydellä, mutta tätä tärkeämpänä luotettavuuden kannalta on katsottu olevan itse kertomuksen sisällöllä²⁹³. Uskottavuuden kannalta onkin katsottu epäselväksi, millainen erottelu puhelin- ja videokuulemisen käyttöalassa on nykyään tarpeen²⁹⁴.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2021:5 arvioinut kertomuksen uskottavuutta siinä tapauksessa, että se on esitetty videokuulemisena. Korkein oikeus on todennut, ettei edes hyvänlaatuisen videoyhteyden kautta voida havainnoida kuultavan olemusta, ilmeitä, eleitä, äänensävyjä, puhetapaa tai tunnereaktioita aivan samalla tavalla kuin häntä välittömästi kuultaessa fyysisesti läsnä.²⁹⁵ Tämä viittaa siihen, että vaikka etäyhteydellä järjestettävää videoyhteyttä voidaan pitää suullisuus- ja välittömyysperiaatteen kannalta pitkälti yhtä tehokkaana keinona, kuin fyysistä läsnäoloa, joitain non-verbaalisia seikkoja voi jäädä havaitsematta videoyhteyttä käyttäessä.

Ihmisten olemukset saattavat poiketa heidän sanomistaan asioista. Olemusta on huomattavasti vaikeampi hallita, mikä voi johtaa todistelussa non-verbaalisen kommunikaation korostuneeseen asemaan.²⁹⁶ Etäyhteyden kautta non-verbaalinen kommunikaatio saattaa kuitenkin välittyä virheellisesti. Esimerkiksi katsekontakti harvemmin toteutuu etäyhteyksillä, sillä videoneuvotteluun osallistuja harvemmin katsoo kameraan, vaan näyttöön. Tämä saattaa näyttäytyä kertojan epäluotettavuutena ja vaikuttaa tuomarin arvioon kuultavan uskottavuudesta ja luotettavuudesta.²⁹⁷ Myös yhteyshäiriöt saattavat vaikuttaa negatiivisesti ja näyttäytyä kuultavan epärehellisyytenä. Vaikutusta on myös sillä, mitä kuultava itse näkee. Etäyhteydellä hän näkee itsensä

²⁹² KKO 2007:82, kohdat 11–12. Myös Norjan korkein oikeus on todennut ratkaisunsa HR-2014-2472-A, kohdassa 31, että suoraan tuomioistuimessa paikan päällä annettu kertomus antaa olennaisesti selkeämmän perustan näytön arvioinnille, kuin puhelinkuuleminen.

²⁹³ KKO 2021:5, kohta 20–21.

²⁹⁴ Jokela 2025, s. 352.

²⁹⁵ KKO 2021:5, kohta 21.

²⁹⁶ Bades – Feigenson 2020, s. 1286.

²⁹⁷ Bades – Feigenson 2020, s. 1294.

näytöllä, mikä voi lisätä paineita. Kaikki nämä seikat voivat vaikuttaa kuultavan uskottavuuteen, vaikkei näin kävisi fyysisessä läsnäolossa.²⁹⁸

Suomessa näille seikoille ei kuitenkaan ole annettu ratkaisevaa merkitystä. Korkein oikeus on nimittäin ratkaisussaan KKO 2013:96 kohdassa 8 todennut, että nykyisin vallitsevan oikeuspsykologisen käsityksen mukaan henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan vaan suurempi merkitys on kertomuksella itsessään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realistisuudella ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella. Tämä linjaus on myös vahvistettu jälkikäteen ratkaisussa KKO 2021:5²⁹⁹. Korkein oikeus on myös todennut uskottavuusedellytyksen täyttyvän paremmin videokuulemisella kuin puhelinkuulemisella³⁰⁰. Myös Tuomioistuinvirasto on etäyhteyksuudistusta koskevassa lausunnossaan todennut, että tuomareiden kyky vastaanottaa ja arvioida videoyhteydellä kuultua todistelu ei eroa fyysisesti läsnä vastaanotetusta näytöstä³⁰¹.

Ääni- ja videoyhteyden laadulla voi olla vaikutusta kuultavan uskottavuuteen, mutta suurempi merkitys on itse kertomuksen sisällöllä. Tämä ei poista sitä riskiä, etteikö etäyhteyden poikkeukselliset piirteet, kuten katsekontaktin puute sekä yhteyskatkokset voisi vaikuttaa tuomareiden arviointiin. Voidaan katsoa, että etäkuuleminen lisää aina riskiä väärinymmärryksille ja siten etäyhteydet vähintäänkin tuovat korostuneen riskin vastaajan kertomuksen uskottavuudelle. On perusteltua katsoa, että videon- ja äänenlaadun hyvästä tasosta huolimatta etäyhteyksien käyttöön liittyy sellaisia seikkoja, jotka voivat asettaa kuultavan heikompaan asemaan suhteessa kuulemiseen istuntosalissa läsnä. Tulevaisuudessa on myös varauduttava tekoälyn erittäin nopeaan kehitykseen ja varmistuttava generoidun äänen ja videon käyttöön liittyvien ongelmien ehkäisemisestä. Edelleen on tuomioistuimen harkinnassa arvioida, onko etäyhteyden käyttäminen soveliaista ja erityisesti monitulkintaisimmissa asioissa edellä käsitellyt seikat tulisi ottaa huomioon, kun arvioidaan etäyhteyksien käytön soveliaisuutta.

Kertomuksen uskottavuusarvioinnin ei katsota olevan ratkaisevaa etäyhteyden soveliaisuuden kannalta, sillä uskottavuuden arvioinnin on katsottu pitkälti toteutuvan yhtä hyvin

²⁹⁸ Banes – Feigenson 2020, s. 1297. Huomioitavaa on, että nämä havainnot on tehty yhdysvaltalaisen *jury* -systeemin kontekstissa, joissa maallikoiden havainnot kuultavasta voivat olla ratkaisevia. Tällä hetkellä pandemianjälkeistä pohjoismaista tutkimusaineistoa etäkuulemisen arvioinnista vaikuttaa olevan hyvin niukasti (HEUNI:n lausunto 16.2.2024, s.1.).

²⁹⁹ KKO 2021:5, kohta 21.

³⁰⁰ KKO 2021:5, kohta 20.

³⁰¹ Tuomioistuinviraston lausunto 16.2.2024, s. 3.

etäkuulemisella, kuin paikan päällä läsnä kuultaessa³⁰². Kertomusten uskottavuus ja luotettavuus tulee kuitenkin turvata laadukkaalla video- ja ääniyhteydellä. Parhaiten tämä varmistettaisiin siten, että asianosainen osallistuisi etänä toisesta viranomaisesta eikä esimerkiksi puhelimellaan.³⁰³ Etäyhteys voi kuitenkin vaikuttaa edellä todetun tavoin negatiivisesti vastaajan kertomuksen uskottavuuteen. Etäyhteys ei kuitenkaan tekniikan toimiessa vaaranna vastaajan oikeusturvaa tältä osin, sillä kertomuksen sisällöllä on non-verbaalista viestintää suurempi merkitys.

³⁰² Jokela 2025, s. 350.

³⁰³ Jokela 2025, s. 353.

5 Johtopäätökset

5.1 Keskeiset havainnot

5.1.1 Tutkimuksesta yleisesti

Edellä on tutkittu, miten eräät vastaajan kannalta tärkeät oikeudenmukaiseen oikeudenkäynnin takeet, eli vastaajan oikeus puolustukseen ja avustajaan, kontradiktorinen periaate, asianosaisten tasavertaisuus, menettelyperiaatteet, julkisuusperiaate sekä vastaajan kertomuksen uskottavuus toteutuvat täysin etänä pidettävässä rikosprosessin pääkäsittelyssä. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeiden jaottelu teknologianeutraaleihin ja tila- ja välinesidonnaisiin takeisiin on ollut onnistunut ja täysin tarpeellinen, sillä jokaiseen tila- ja välinesidonnaiseen takeeseen on liittynyt joitakin ongelmakohtia. Tutkimuksella on saatu koottua aineistoa lainsäädännöstä, oikeuskäytännöstä, oikeuskirjallisuudesta, viranomaislähteistä sekä pohjoismaisesta oikeudesta tutkimuskysymykseen vastaamista varten.

Aihe on ollut tutkimuksen tekohetkellä varsin ajankohtainen etäyhteysuudistuksen ollessa voimassa noin vuoden. Täysin etänä pidetyistä oikeudenkäynneistä ei ole lainkaan korkeimman oikeuden, hovioikeuden eikä kärjäoikeudenkaan ratkaisukäytäntöä. Tutkimuskysymykseen on etsitty vastauksia arvioimalla kansallisen lainsäädännön sekä ihmisoikeussopimusten ja unionioikeuden sekä oikeutemme perusperiaatteiden asettamia rajoja. Oikeudentila ja sen kehittyminen on tällä hetkellä varsin avoin ja lopulliset raamit etäoikeudenkäyntien järjestämiselle tulee asettamaan korkein oikeus ennakkoratkaisuillaan. Tutkimuksen perusteella on kuitenkin saatu vastaus tutkimuskysymykseen. Vastaus pääkysymykseen on rakentunut alakysymysten varaan.

Arvioin, että tutkimuksessa käsitelty problematiikka selkeytyy tulevien vuosien aikana korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön sekä tekniikan kehittymisen perusteella etäoikeudenkäyntien yleistyessä. Tutkimus ei siten ole välttämättä tulevaisuudessa enää samalla tavalla relevantti, mikäli oikeuskäytäntö pystyy kattavasti vastaamaan tutkimuksessa esiin nostettuihin kysymyksiin. Siihen asti tutkimus kuitenkin toimii hyvänä arviointikehikkona vastaajan oikeusturvan toteutumisen tarkasteluun rikosasian etäoikeudenkäyntinä pidettävässä pääkäsittelyssä.

5.1.2 Sääntelystä yleisesti

Yhtenä keskeisimpänä havaintona tutkimuksessa on selvitetty, että etäyhteyksien käyttö on pyssynyt rikosprosesseissa poikkeuksena ja suulliset käsittelyt tulee pääsääntöisesti pitää fyysisesti istuntosaleissa ja tämä tarkoitus on myös sisällytetty viimeisimmän etäyhteyksien osallistumisen esitoihin. Etäyhteyksien poikkeusasemaa osoittaa myös lainsäädännölliset ratkaisut itse laeissa, jotka painottavat etäyhteyksien poikkeuksellisuutta. Etäyhteyden välityksellä voidaan osallistua istuntoon vain, jos tuomioistuin arvioi sen soveliaaksi. Asianosaisen osallistuessa etänä vaaditaan lisäksi hänen suostumuksensa ja kokonaan etänä pidettävän etäoikeudenkäynnin järjestämiseen vaaditaan näiden lisäksi perusteltu syy.

Tuomioistuimen toteuttama soveliaisuusharkinta osoittaa myös punnintaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeiden sekä prosessiekonomisten tarpeiden, kuten joutuisuuden ja halpuuden kanssa. Tuomioistuimen on harkinnallaan varmistuttava siitä, että vastaajan oikeusturva ja oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toteutuu etäyhteyksistä huolimatta.

Suomen järjestelmä on siinä mielessä linjassa yleisen pohjoismaisen linjauksen kanssa, että etäoikeudenkäynnit ovat selvä poikkeus. Järjestelmä on kuitenkin selvästi avoimempi ja tulkinnallisempi, kuin esimerkiksi Ruotsin järjestelmä, jossa julkisuuden toteuttamiseen käytetyistä sivusaleista on erikseen säännelty ja Tanskan järjestelmä, jossa todistajien osallistumispaikasta on tarkkaan säännelty. Lisäksi Norjassa etäosallistumisesta rikosasioissa säädetään omalla asetuksella. Suomen järjestelmä jättää siten tuomioistuimelle paljon enemmän harkintavaltaa etäyhteyksiin liittyvissä kysymyksissä. Suomessa toisaalta ei ole järkevää säätää esimerkiksi sivusaleista, sillä Suomen resurssit eivät vielä riitä tällaisten yleistymiseen. Suomen ratkaisuna on ollut jättää valitut käytännöt pitkälti oikeuskäytännön ja erityisesti korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön varaan. Ratkaisu on siinä mielessä hyvä, että tulevaisuuden muutoksiin voidaan nopeammin reagoida, kun sääntely on avointa. Toisaalta avoin sääntely tekee laista ainakin maallikolle vaikeasti ennakoitavaa.

5.1.3 Oikeus avustajaan ja kontradiktorisen periaatteen toteutuminen edellyttävät toimivia tietoteknisiä valintoja

Tutkimuksessa on todettu, että oikeus avustajaan ja kontradiktorinen periaate ovat yksiä tärkeimpiä rikosprosessin vastaajan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin eikä etäyhteyksillä osallistuminen saa vaarantaa näitä oikeuksia. Näiden oikeuksien toteutuminen on tutkimuksen

perusteella riippuvaisia videoyhteyksissä käytettävän teknologian laadusta sekä etäosallistumisen toteuttamiskeinoista. Näiden oikeuksien edellytyksenä on myös todettu olevan oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissä. Lain mukaan osallistuminen etäyhteydellä rinnastetaan henkilökohtaiseen läsnäoloon (OK 12:8.3) eikä osallistuminen ole ongelmallista, jos toimivista yhteyksistä ja vastaajan muista oikeuksista, kuten oikeudesta avustajaan ja kuulemisperiaatteen toteutumisesta voidaan varmistua.

Vastaajan ja tämän avustajan välisen luottamuksellisen viestinnän kannalta tutkimuksessa on havaittu tärkeimmäksi heidän välisen salaisen viestinnän toteutuminen. Lisäksi viestinnän on oltava mahdollista reaaliajassa eikä etukäteisneuvottelun katsota riittävän täyttämään luottamuksellisen viestinnän vaatimuksia. Tutkimuksessa havaittiin, että etäosallistumisessa luottamuksellinen viestintä voidaan parhaiten turvata siten, että avustaja ja vastaaja osallistuvat suulliseen pääkäsittelyyn samasta huoneesta. Joka tapauksessa oikeus luottamukselliseen viestintään vaatii suojatun ja salatun yhteyden avustajan ja vastaajan välillä. Esimerkiksi vastaajan ollessa vangittuna, tällaisen yhteyden järjestäminen kuuluu tuomioistuimelle.

Kontradiktorisen periaatteen toteutumisen kannalta tärkeintä on toimiva videoyhteys. Yhteys ei saisi pätkiä vastakuulustelutilanteissa, sillä tämä voi pahimmassa tapauksessa näyttäytyä kertomuksen epäuskottavuutena, jos kuultava vaikuttaa pitävän suhteettoman pitkiä taukoja. Pätkillä etäyhteyksillä myös korostuu riski, että kuulusteltavalla on aikaa lukea vastauksiaan muihinpanoista, miettimään vastauksiaan liian pitkään tai keskustelemaan ulkopuolisen henkilön kanssa. Tällaiset seikat voivat vaikuttaa kuulustelun etenemiseen ja todelliseen vastavuoroisuuteen. Näissä tilanteissa kuultavien tasapuolisuus voi heiketä ja siten vaarantaa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta.

Joissain tapauksissa etäoikeudenkäynnillä voidaan turvata asianosaisten tasavertaisuuden toteutuminen (equality of arms -periaate), sillä asianosaiset osallistuvat tällöin molemmat etänä. Tällöin ei voi syntyä tilannetta, jossa asianomistaja on fyysisesti istuntosalissa läsnä ja vastaaja olisi ainoa etänä osallistuva osapuoli. Tutkimuksessa ei ole tutkittu tällaisten tilanteiden psykologisia vaikutuksia, mutta kaikkien osapuolten osallistuessa etänä ovat he ainakin lähtökohtaisesti samassa asemassa.

Toimivien etäyhteyksien järjestäminen on tuomioistuimen vastuulla ja näiden toimiminen voidaan parhaiten varmistaa, kun asianosainen osallistuu istuntoon toisesta tuomioistuimesta tai viranomaisesta, jossa tietotekniikan laatu voidaan paremmin varmistaa. Selvää on, että osallistumista omalta puhelimelta tulee välttää. Osallistumispaikalla tulisi tutkimuksen perusteella olla merkitystä tuomioistuimen toteuttamassa soveliaisuusharkinnassa. Jos on vaara sille, että

etäoikeudenkäynti on riski luottamuksellisen viestinnän tai kuulemisperiaatteen kannalta, ei etäoikeudenkäyntiä tule järjestää.

5.1.4 Menettelyperiaatteiden toteutuminen etäyhteyksien välityksellä

Tutkimuksen perusteella on havaittu, että perinteisten menettelyperiaatteiden, eli välittömyys-suullisuus- ja keskitysperiaatteiden tulkinta on joustavaa. Keskiössä on näiden periaatteiden funktiot, eli mitä periaatteilla pyritään saavuttamaan. Erityisesti välittömyysperiaatetta ei nähdä itseisarvona, vaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen keinona.

Oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa etäyhteyden on katsottu rinnastuvan fyysiseen läsnäoloon istuntosalissa silloin, kun video- ja puheyhteys ovat toimivia. Tutkimuksen perusteella näissä tilanteissa etäyhteydellä osallistuminen ei ole myöskään ristiriidassa välittömyysperiaatteen kanssa. Välittömyysperiaatteen lisäksi myös suullisuusperiaatteen vaatimukset täyttyvät hyvin toimivilla etäyhteyksillä. Kertomus otetaan vastaan nimittäin edelleen istunnossa välittömästi ja suullisesti, vaikkakin näytön välityksellä. Kertomuksia ei lueta paperilta ja kertomus otetaan sellaisenaan ratkaisun perustaksi, eikä pöytäkirjan välityksellä. Samat säännöt koskien ratkaisukokoonpanon jäsenen vaihtumista pätevät riippumatta siitä, onko istunto pidetty etänä vai läsnä (ROL 6:11).

Keskitysperiaatteen kannalta etäyhteyksistä on tutkimuksen mukaan eniten hyötyä. Etäyhteyksillä on nimittäin pyritty edistämään juuri niitä tavoitteita, joihin myös keskitysperiaate pyrkii. Etäyhteyksien lisääntymisen taustalla on erityisesti istuntojen joutuisuuden ja lykkäysten ja peruuntumisten ehkäiseminen. Istunto voidaan järjestää etäyhteyksien välityksellä, jos jollakin asianosaisella tai tuomarilla on este, jonka takia istuntoa ei muuten voitaisi pitää tarkoitettuna päivänä. Siten etäyhteyksillä on selvä keskitysperiaatetta vahvistava rooli.

Menettelyperiaatteiden toteutumisen ehdottomana edellytyksenä tutkimuksen mukaan on etäyhteyksien hyvä ja moitteeton laatu ja toimivuus. Heikosti toimivilla yhteyksillä videokuva saattaa pätkiä ja kertomuksista saattaa jäädä tärkeitäkin osia pois. Pahimmassa tapauksessa huonojen yhteyksien takia istunto jouduttaisiin lykkäämään tai perumaan, mikäli asianosaisiin katkeaisi yhteys kokonaan eikä tätä yhteyttä saataisi korjattua. Tästä syystä tietotekniikan laatu vaikuttaa ratkaisevasti siihen, toteuttaako etäyhteys menettelyperiaatteiden tavoitteita vai taisiteleeko se niitä vastaan.

5.1.5 Julkisuuden toteutuminen etäoikeudenkäynneissä

Tutkimuksessa on todettu, että oikeudenkäynnin julkisuuden kannalta etäyhteydet eivät itsessään aiheuta ongelmia niissä tapauksissa, joissa puheenjohtaja on fyysisesti läsnä istuntosalissa. Yleisö voi näissä tapauksissa samalla tavalla saapua seuraamaan oikeudenkäyntiä istuntosaliin. Julkisuuden toteutumiseen liittyvät ongelmat koskevat OK 2:16 mukaisia etäoikeudenkäyntejä, joissa ei siis ole fyysistä istuntopaikkaa.

Tuomioistuimen velvollisuutena on varmistaa oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen. Keinot ovat laissa säädetty täysin avoimiksi, minkä takia järjestämistavoissa voi esiintyä poikkeavuuksia. Tutkimuksen perusteella sivusalista seuraaminen olisi monestakin syystä paras vaihtoehto ja myös esimerkiksi Ruotsissa käytössä, mutta myös resursseiltaan kallis. Sivusalilla tarkoitetaan muiden istuntosalien käyttämistä etäseuraamiseen, jolloin myös kiellettyä tallentamista voitaisiin parhaiten valvoa. Linkkien välityksellä seuraaminen tulisi olla viimesijainen keino ja tähän olisi oltava asianosaisten suostumus. Omalta koneelta seuraamiseen liittyy korostunut tallentamisen mahdollisuus, mitä on käytännössä mahdoton valvoa.

Julkisuuden toteutuminen on keskeinen osa perusoikeuksiamme ja sen rajoittamisesta tulee säätää lailla. Tällä hetkellä sääntely yleisön osallistumisesta täysin etänä pidettävään istuntoon on hyvin aukollista ja jättää siten myös julkisuuden toteutumisen alttiiksi liian kovalle rajoittamiselle. Tuomioistuinten tulisi myös löytää yhtenevät käytänteet julkisuuden toteuttamiseen.

5.1.6 Kuultavan uskottavuus

Tutkimuksessa havaittiin, että kuultavan uskottavuuden ja kertomuksen luotettavuuden kannalta nonverbaalista kommunikaatiotakin tärkeämpää on itse kertomuksen sisältö, sen johdonmukaisuus ja yksityiskohtaisuus. Lähtökohtaisesti etäkuuleminen ei siten ole riski kuultavan uskottavuuden kannalta. Merkitystä on myös kuultavan roolilla. Asiantuntijan kuuleminen ei yleisestikään aiheuta uskottavuusongelmia, vaikka häntä kuultaisiin esimerkiksi vain puheyyhteydellä, mutta uskottavuuskysymykset korostuvat asianosaisia kuultaessa. Vastaajan kuuleminen on rikosasiassa keskiössä ja tämä tulee myös huomioida etäoikeudenkäynnin järjestämistä koskevassa soveliaisuusharkinnassa.

Etäkuulemiseen voi liittyä nimittäin uskottavuudenkin kannalta alitajuntaisia riskejä. Videon välityksellä kuultaessa puuttuu aito katsekontakti kokonaan ja videoyhteys saattaa pätkiä aiheuttaen näennäisiä taukoja puheeseen. Nämä seikat saattavat alitajuntaisesti vaikuttaa tuomarin

tekemään arvioon kertomuksen uskottavuudesta ja luotettavuudesta. Siten myös vastaajan kertomuksen uskottavuuden kannalta on tärkeää, että etäyhteyden välityksellä kuultaessa huolehditaan yhteyksien toimivuudesta. Tästäkin syystä vastaajan olisi suotavaa osallistua etänä toisesta viranomaisesta tai tuomioistuimesta, jossa yhteyden laatu voidaan paremmin varmistaa.

5.2 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

5.2.1 Vastausten rakentuminen

Tällä tutkimuksella on pyritty vastaamaan kysymyksiin siitä, miten oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja vastaajan oikeusturva toteutuvat etäoikeudenkäynnissä sekä miten eri oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet, kuten kuulemisperiaate, julkisuus sekä perinteiset menettelyperiaatteet toteutuvat etäoikeudenkäynnissä. Näiden kysymysten vastausten kannalta olennaisessa asemassa on ollut 2000-luvun oikeutemme kehitys ja erityisesti uusimpien lakiuudistusten esityöt sekä lisääntyneiden etäosallistumismahdollisuuksien pohjalta syntynyt oikeuskäytäntö ja oikeuskirjallisuus. Kansainvälisestä lähdeaineistosta merkittävässä roolissa on ollut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö sekä Euroopan unionin viranomaislähteet sekä Euroopan unioni tuomioistuimen ratkaisukäytäntö. Vaikkakaan suoraa oikeuskäytäntöä ei etäoikeudenkäynneistä vielä ole, on tutkimuskysymyksiin pystytty vastaamaan selvittämällä oikeusjärjestyksemme tähän asti asettamia rajoja sekä reunaehdoja. Vastaus pääkysymykseen on rakentunut alakysymyksiin vastaamalla.

5.2.2 Vastaukset alakysymyksiin

Tutkimuksessa on käyty läpi keskeisimpiä havaintoja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeiden toteutumisesta etäoikeudenkäynneissä ja näiden havaintojen perusteella on pystytty vastaamaan tutkimuksen alakysymyksiin. Seuraavaksi käydään tiivistetysti läpi vastaukset alakysymyksiin.

Menettelyperiaatteiden osalta todettiin, että välittömyys-, suullisuus ja keskitysperiaatteita ei toteuteta itseisarvoisesti, vaan funktionaalisesti. Niiden tavoittelemisen ei ole tarkoitus itsessään vaan ratkaisevaa on miten näiden periaatteiden tavoitteet toteutuvat. Etäoikeudenkäynti ei tutkimuksen perusteella itsessään loukkaa näitä periaatteita, joten periaatteet toteutuvat etäyhteyksien välityksellä, mikäli yhteydet ovat toimivat ja hyvän laatuiset.

Vastaajan oikeudesta olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään sekä kontradiktorisen periaatteen ja aseiden yhtäläisyyden periaatteen osalta on todettu, että sen toteutumisen edellytyksenä ovat toimivat yhteydet. Muuten etäyhteydet eivät aiheuta ongelmaa näiden toteutumisen kannalta. Vastaajan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta on tärkeää, että hän voi neuvotella luottamuksellisesti avustajansa kanssa. Etäyhteydellä osallistuessa vastaajan oikeusturva ei vaarannu, jos tämä yhteys voidaan järjestää salattuna, tai jos avustaja osallistuu päämiehensä kanssa yhdessä etänä samasta tilasta ja luottamuksellinen viestintä on voitu järjestää tässä tilassa.

Istunnon julkisuuden kannalta on huomattu haasteeksi käytännön järjestelyt täysin etänä tapahtuvissa etäoikeudenkäynneissä. Ongelmaa ei ole niissä tilanteissa, joissa ratkaisukokoonpanon puheenjohtaja on läsnä istuntosalissa, johon yleisö voi myös saapua. Julkisuuden toteuttaminen täysin etänä järjestettävissä istunnoissa on vielä vakiintumatonta ja julkisuuden järjestämisen mahdollisuus tulee huomioida etäoikeudenkäynnin soveliaisuusharkinnassa.

Vastaajan uskottavuuden kannalta etäosallistuminen ei lähtökohtaisesti aiheuta ongelmia. Valitsevan oikeuspsykologisen käsityksen mukaan kertomuksen uskottavuus ja luotettavuus ovat enemmän riippuvaisia itse kertomuksen sisällöstä ja sen johdonmukaisuudesta, kuin kuultavan nonverbaalisesta viestinnästä. Tästä huolimatta on olemassa riski sille, että tuomari saattaa vastaanottaa tietyt eleet tai yhteyden pätkimiset kertomuksen epäluotettavuutena. Vaikka ratkaisevaa on itse kertomuksen sisältö, on tässäkin yhteydessä huolehdittava tekniikan moitteettomasta toiminnasta.

5.2.3 Vastaus pääkysymykseen

Edellä käytyjen alakysymysten vastausten nojalla voimme vastata myös pääkysymykseen siitä, toteutuuko oikeudenmukainen oikeudenkäynti vastaajan näkökulmasta täysin etänä pidettävässä rikosasian pääkäsittelyssä. Tutkimuksen perusteella vastaus on myönteinen, mutta ei ehdoton. Näitä ehtoja olen löytänyt neljä, joiden kaikkien on toteuduttava ja jotka on kaikki otettava huomioon, kun arvioidaan etäoikeudenkäynnin soveliaisuutta. Nämä ehdot ovat myös rakentuneet tämän tutkimuksen perusteella, eikä ne ole vakiintuneet oikeuskäytännössä tai oikeuskirjallisuudessa.

Ensinnäkin tärkeimpänä edellytyksenä on tietotekniikan korkealaatuinen ja moitteeton toimivuus. Tämä on lähes kaikkien tutkimuksen osa-alueiden edellytyksenä ja siten ilman toimivia ja laadukkaita yhteyksiä etäoikeudenkäyntiä ei saa järjestää. Heikko yhteys vaarantaa

menettelyperiaatteiden ja kuulemisperiaatteen toteutumisen ja voi myös vaikuttaa vastaajan uskottavuuteen ja luotettavuuteen. Etäoikeudenkäynnin järjestämistä koskevassa soveliaisuusharkinnassa on otettavana ratkaisevana tekijänä huomioon mistä ja millä laitteella asianosaiset voivat istuntoon osallistua. Jos on vaara sille, että asianosainen ei pääse osallistumaan luotettavalta laitteelta, ei etäoikeudenkäyntiä tule järjestää.

Toisena edellytyksenä on, että vastaajan oikeus avustajaan ja luottamukselliseen viestintään voidaan turvata. Tuomioistuimen tehtävän on mahdollistaa vastaajalle ja tämän avustajalle suojattu ja reaaliaikainen kommunikointiyhteys. Tässä ei riitä, että päämies ja tämän avustaja voivat ennen istuntoa neuvotella, vaan kommunikointiyhteyden on oltava reaaliaikainen, jotta istunnossa esitettyihin seikkoihin voidaan reagoida. Tietoturvasyistä päämiehen ja avustajan välinen puhelinyhteys ei ole suositeltavaa, vaan parhaimpana keinona on tällä hetkellä osallistuminen samasta tilasta. Tulevaisuudessa tulisi myös arvioida sellaisen palvelun tai sovelluksen kehittämistä, joka mahdollistaisi salatun yhteyden päämiehen ja avustajan välille istunnossa.

Kolmanneksi tuomioistuimen on kyettävä varmistamaan oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen. Tämä voi olla resurssien puutteellisuuden vuoksi haastavaa ainakin suurta julkista intressiä omaavissa asioissa. Toistaiseksi täysin etänä pidettävät istunnot ovat olleet kuitenkin sen verran poikkeuksellisia, että resurssien kannalta suurempaa ongelmaa ei pitäisi olla ainakaan vielä. Julkisuuden toteuttamiskeinojen vakiintuminen selviää tulevaisuudessa. Tutkimuksen perusteella sivusalin käyttäminen olisi paras keino etäistuntojen seuraamiselle.

Neljänneksi etäoikeudenkäynnin järjestäminen vaatii tarkkaa soveliaisuusharkintaa, jossa on huomioitava kaikki edellä mainitut edellytykset sekä rikoksen laatu ja asianosaisten henkilökohaiset olosuhteet kokonaisuudessaan. Kuten tutkimuksessa on huomattu, soveliaisuusharkintaa ohjaa edellytys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta sekä perus- ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta. Siten jää tuomioistuimen velvollisuudeksi varmistaa, että nämä toteutuvat etäoikeudenkäynnissä. Mikäli havaitaan, että jonkin perusoikeuden ydinalue tai jokin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista vaarantuu merkittävästi etäoikeudenkäynnin takia, ei tällaista tule järjestää.

Yhteenvetona voidaan siis todeta, että etäoikeudenkäynti on täysin mahdollinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten valossa, mutta vaatii tiettyjen edellä mainittujen edellytysten huomioimista. Kyse on kuitenkin poikkeuksesta pääsääntöön, eli istuntojen järjestämiseen fyysisesti paikan päällä. Tuomioistuimen vastuulla on harkita, onko menettely soveliaista ja valvottava, ettei vastaajan tai muiden asianosaisten oikeusturva vaarannu.

5.3 Jatkokehitystarpeet

Tutkimus on käsitellyt varsin uutta lakiuudistusta sekä vaihetta oikeudenkäyntien toteuttamisessa ja tästä syystä tutkimus jättää vastaamatta useaan kysymykseen, joita voidaan paremmin tutkia vasta tulevaisuudessa. Olemme kuitenkin saaneet hyvän käsityksen siitä, millainen pohja sääntelyllä ja oikeuskäytännöllä on luotu ja minkä rajoissa myös tulevaisuuden kehityssuunnat tulisi pysyä. Tulevaisuuden kehitystä ohjaavat oikeusjärjestelmämme erilaiset periaatteet, ihmis-oikeudet ja kansallinen lakimme sekä näiden pohjalta kehittynyt oikeuskäytäntö.

Täysin etänä pidettävien oikeudenkäyntien sääntely jättää avoimeksi sen, miten julkisuus on tarkoitus käytännössä järjestää täysin digitaalisessa ympäristössä pidettävissä oikeudenkäynneissä. Tutkimuksen perusteella on havaittu, että parhaana keinona tähän on sivusalien järjestäminen. Kuitenkin tällaisessa järjestelyssä tulee väistämättä vastaan resurssipula, sillä tarvittavia sivusaleja tai henkilöstöä ei ainakaan vielä ole riittävästi. Myös etälinkkien käyttöä on ehdotettu, mutta näissä on jollain tapaa huolehdittava tallentamiskiellon valvomisesta. Vakiintunutta käytäntöä ei siis Suomessa vielä ole ja tämä kysymys jäänee tulevaisuudessa ratkaistavaksi, mikäli etäoikeudenkäynnit yleistyisivät. Tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että valitut ratkaisut tulisivat olla yhdenmukaisia kaikissa tuomioistuimissa eikä niillä saada ainakaan rajoittaa suullisen käsittelyn julkisuuden toteutumista siitä mitä se perinteisissä käsittelyissä on.

Toinen haaste liittyy tämänhetkiseen tietotekniikan tasoon. Toistaiseksi tekniikkamme ei ole riittävää laajamittaiseen etäoikeudenkäyntien järjestämiseen. Etäosallistumisen edellytyksenä on riittävän toimivat etäyhteydet ja tätä voidaan valvoa vain osallistumalla istuntoon toisesta tuomioistuimesta tai viranomaisesta. Tällöinkään ei voida täysin varmistua yhteyden tasaisesta laadusta. Myös tekoälyn käyttö voi olla etäoikeudenkäynneissä ongelma, sillä niillä voidaan jo nyt tehdä hyvinkin aitoja ns. *deepfake* -ääniä ja -videoita. Näiden riskien ehkäisemiseksi tuomioistuinlaitoksen tulisi kehittää järjestelmiä, joilla etäoikeudenkäyntiin osallistuvan henkilöllisyys voidaan varmistaa. Tulevaisuudessa olisi myös hyvä tutkia lisää generatiivisen tekoälyn mahdollisia vaikutuksia kertomusten uskottavuusarviointiin.

Tutkimuksessa on havaittu ongelmia liittyvän myös avustajan ja päämiehen väliseen luottamukselliseen kommunikointiin etäoikeudenkäynneissä. Niitä tilanteita varten, joissa vanki osallistuu istuntoon vankilasta tai muusta olinpaikkansa viranomaisesta ja avustaja jostain muualta, olisi järkevää kehittää jokin salattu viestintäkanava heidän välilleen. Ratkaisukeinoja tähän ongelmaan tulisi tutkia enemmän.

Lopuksi voidaan todeta, että etäoikeudenkäynnit ovat toistaiseksi ainakin selkeä poikkeus pääsääntöön, eli istuntojen pitämiseen fyysisessä paikassa. Pääsäännön ja poikkeuksen raja voi kuitenkin tulevaisuudessa olla hämärä, mikäli yhteiskunta kehittyy entistä digitaalisempaan maailmaan. Kuten vuoden 2025 etäyhteysuudistuksen lainvalmisteluasiakirjoissakin todetaan, ylinen halu osallistua oikeudenkäynteihin etänä voi tulevaisuudessa lisääntyä. Lainsäädäntömme pohja vaikuttaisi olevan valmis etäyhteyksien yleistymiseen, mutta resurssien kannalta edistys voi tuoda haasteita.